KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK

28.149-A

ALT-

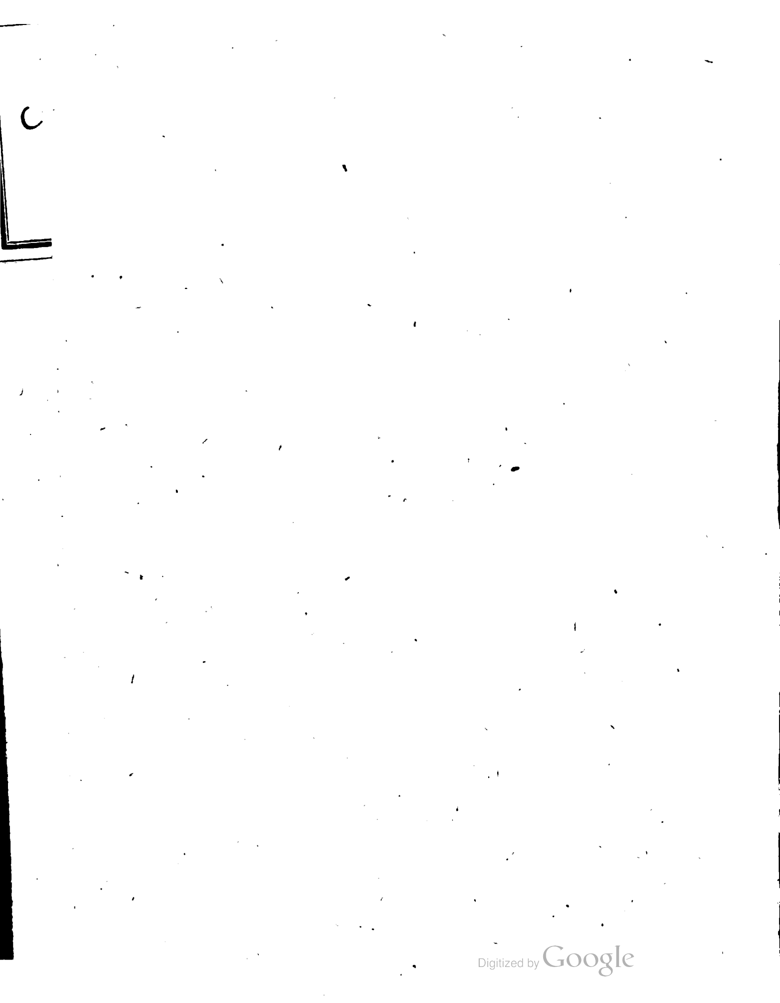
Digitized by Google

Sa. 36. E. 80.

Digitized by Google

28110-A.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Kamenor: od Höfelicha

GROF JURAJ ORSSICH SLAVETIČKI

c. kr. Komornik. i narodnoga husarskoga banderiuma Major.

Digitized by Google

Digitized by Google

c. kr. Komornik i narodnoga Ritsarskoga banderiuma Major.

Digitized by Google

ISKRA.

ZABAVNI SASTAVCI

OD

VIŠE DOMORODNIH SPISATELJAH.

IZDAO

IVAN HAVLIČEK.

U ZAGREBU.

Tiskom k.p.h.s.d.tiskarnice Dra Ljudevita Gaja.

1846.

Digitized by Google

N

GROF

C. KR. KOM

LJORU I

VE

DAREŽLJIVO

Digitized by Google

NJ. PRESVĚTLOSTI

GOSPODINU

GROFU JURJU ORŠIĆU SLAVETIĆKOMU,

C. KR. KOMORNIKU, NARODNOGA HUSARSKOG BANDERIA MAJORU I GRADJANSKO - STRĚLAČKOGA ZAGREBAČKOGA DRUŽTVA PUKOVNIKU,

VELIKOMU DOMORODCU

I

DAREŽLJIVOMU PODUPIRATELJU NARODNE KNJIŽEVNOSTI

U ZNAK

VISOKOGA ŠTOVANJA

POSVETJUJE
IZDATELJ.

Digitized by Google

Digitized by Google

PLEME
GROFOVAH ORŠIĆAH,

od

IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOGA.

Digitized by Google

Hèrvatsk
plemeni,
i ljubećim
Od o
se u tudj
niku prao
bini star
da su *sla*
Dog
tamna, k
krita cèr
rinskih
njih sin
Bre
si nika
našega,
Zato
tminu
staviti
kano

Hèrvatski narod bogat je bio od nĕgda blagorodnimi plemeni, poznatimi na oružju; glasovitimi u visokom nauku i ljubećimi slobodu svetu.

Od ovih plemenah izumèrla su mnoga, druga preselivši se u tudje dèržave, iznevĕrila su se domovini, narodu i jeziku praotacah svojih. Nĕkoja rĕdka ostala su još u otačbini staroj, ali mnogi potomci tih plemenah, jedva znadu da su *slavjanske* kèrvi i *hèrvatskoga* porekla.

Dogodovština rečenih tih plemenah upravo je tako svĕtu tamna, kano što su dĕla njihova bila jasna, i ostati će pokrita cèrnom noćju, dok se god od čvèrsto zatvorenih starinskih arkivah nerazbiju okovi i neotvore prozori, da iz njih sine sunce i razsvĕtli tajnosti nĕme.

Brez poznanja dogodovštine *pojedinih* plemenah nećemo si nikada pribaviti moći znanje dogodovštine *cĕloga naroda* našega, jer bez pojedinih kamenah nemože se sagraditi dvor. Zato naumio sam i ja u »*Iskri*« našoj pèrvu iskru hititi u tminu dogodovštine naših plemenah slavnih, i na vidilo staviti najprie pleme grofovah Oršićah, ne manje staro, kano i slavno i znamenito.

Digitized by Google

Pleme Oršićah u staro vrěme rečenih Lapsanovićah a poslie Nelipićah cvalo je već u ono doba, kad još kraljevi od kèrvi hèrvatske, narodu svomu poglavari biahu. To nam svědoče mnoge stare povelje, pisma i knjige, iz kojih mi slědeće cèrpili i popisali jesmo.

Jur za kralja Krešimira Petra izkaza se u ljutom boju proti Bugarom, kano hrabar junak i vojvoda Mihajlo sin Radula Lapsanovića od Jabogonova i gospodara lamočkoga. Sedamnaest putah razbi on kano vodja Hèrvatah vojsku bugarsku, izbavivši tri puta glavu vèrhovnog vodje svoga Zvonimira bana Krešimirovog, radi česa ga nazva narod: *»strah bugarski«*. Napokon poginuo je on junački u boju proti bugarskomu kralju Bodinu god. 1071.—1074. na kosovom polju*) sa sedam bratje svoje; što svědoči i povelja kralja Kolomana, od koje ćemo govoriti dole niže. U znak zahvalnosti svoje poděli mu Zvonimir, za kraljem Krešimirom i Slavićem, kralj Hèrvatski, kneževinu od Karina i poda mu š njome za ženu kćer svoju Vujnicu, iz kojega se braka porode dva sina: Martin i Vuin.

Ovaj Vuin bio je još kano děte s banom Zvonimirom i dědom svojim Radulom u boju proti Koruškome knezu Bertoldu god. 1064., u kojemu bi děd njegov ubijen, a on uhvatjen i odveden u sužanjstvo. Kada poraste, zaljubi se kao sužanj u kneza Koruškoga kćer Janu, i dobivši ju za ženu rodi š njome dva sina: Anonima i Radula. Taj Radul

*) Ovo Kosovo polje leži u knežii Kninskoj

Digitized by Google

otide u Hèrvatsku i sazida god. 1136. grad Oštrovicu, starii pako brat osta u zemlji Koruškoga kneza, i sazida na visokom kamenitom bèrdu drugi grad, takojer Oštrovica zvani, kojega Němci nazvaše poslie Šarfenberg, i po tom sagraditelja i sina njegovog Herrn v. Šarfenberg, koje ime svim potomkom njegove loze osta.

Brat njegov Radul ostavi za sobom sina Vujna II. koi uze za ženu Jelu kćer Šubića kneza bribirskoga, ovoj ostavi on, kad bez dětce god. 1179. umre, grad svoj Oštrovicu, a ona ga predade bratu svome Ivanu Šubiću. Poradi ovoga grada zametne stric Vujnov Anonim Lapsanović iz Koruške kavgu sa Šubićem, kojega, kad mu ovaj iz dobra Oštrovicu predati nehtěde, pozva na mejdan, nu Šubić slomi mu kopje i ubije ga na mejdanu. Od toga vrěmena osta u gospodstvu Šubićah grad Oštrovica sve do kralja Ludovika I.

Mnogo znamenitii i glasovitii od mladjeg svog brata Vujna I. može se nazvati Martin, sin Mihalja i Vujnice, kćeri Zvonimira kralja, kano razploditelj loze hèrvatsko-dalmatinskih Lapsanovićah kano uzdèržatelj hèrvatsko-kraljevske kèrvi u porodici svojoj, i kano suvrěmenik poslědnjih danah narodne vlade hèrvatske. Nije sumnje, da je on zajedno s otcem svojim mnogo dělovao na korist děda svoga Zvonimira, kad se taj od sakupljenih Hèrvatah god. 1076. u Solinu izabra za kralja; i da je vojevao proti nepriateljem njegovim, osobito proti kralju bugarskomu, kad mu pade i otac, a poslie god. 1079. proti nepokornomu

Digitized by Google

vodji Veselinu*), koi se je bio uzbunio proti kralju Zvonimiru, kako to jedno pismo od pape Gèrgura VII. svědoči.

Što je radio Martin poslie smèrti Zvonimira kralja pod naslědnikom njegovim kraljem Stěpanom, i u vrěme došastja u Hèrvatsku Vladislava ugarskoga (god. 1091.) nezna se; nu to se slutiti može, da on kao unuk kralja Zvonimira s vladom narinjenoga hèrvatskoga kralja *Alma* zadovoljan bio nije, i da je s drugimi Hèrvati u vrěme kralja ugarskoga Kolomana, podigó proti Almu oružje, što i to svědoči, budući da ga medju onimi dvanaest muževi čitamo, koji su god. 1102. poslani bili na granicu hèrvatsku kao poslanici od strane na rat pripravnoga naroda hèrvatskoga, pred kralja Kolomana, u isto ono vrěme, kad ovaj oružanom rukom dodje do Drave da kraljestvom hèrvatskim po sili zavlada. Mudri Koloman videći oružane Hèrvate, pozva sám rečene poslanike preda se, ponudi njim i narodu njihovomu priateljstvo, i učini s ovimi dvanaest poslanici u Križevcu gradu ugovore, pod kojimi su Hèrvati njega i naslědnike njegove primili i priznali za svoje vladare.

Nezna se, jeda li je poslie naš Martin vojevao proti hèrvatskomu banu Petru na gorah gvozdanskih (sada Petrovoj gori) i proti někojim gradovom dalmatinskim; nu sumnjati se neda, da mu je god. 1105. pripomogó osvojiti dalmatinski grad Zadar, u kojemu gradu dobi od Koloma-

*) Sravni Veselenji i Vešelenji.

Digitized by Google

na povelju vèrhu poděljenoga mu gospodstva nad gradovi Kninom i Nelipcom*).

Ovu povelju potvèrdili su: kraljevi ugarski Ludovik I. god. 1360., Leopold I. god. 1675., Maria Theresia 1744. Od istih poveljah nalazila se je pèrva po svědočanstvu Lucia za njegovo vrěme kod Šimuna Gljubovca u Zadru, dvě pako poslědnje pisane u latinskom jeziku na kvěru (pergamenu) sa zlatnimi pismeni, svezane zelenom kadifom (baršunom) i urešene velikom kraljevskom pečatju nalaze se još sada kod grofa Jurja Oršića.

Po svojoj majci Vujnici dobi Martin i naslov knez od Gorice, pod kojim naslovom kao sveti kralj od Gorice napominja se više putah njegov děd Zvonimir u někojih diplomih, zašto i od koje Gorice to se nezna.

Poslie smèrti Kolomana kralja protěrali su po priměru smionih Splětjanah mnogi gradovi dalmatinski posadke ugarske, i stavili su se pod pokroviteljstvo dužde mletačkoga. Nu pleme Lapsanovićah osta věrno kruni ugarskoj, tim više, budući da su već u ono vrěme pod kraljem Belom II. osobito po volji kraljice Jelene Sèrbkinje i njezinoga svàka i nadvornika Běluša sve veću moć kod vlade ugarske dobivali Slavjani. U dar věrnosti svoje dobi jedini sin Martina Pavun zapověǆdništvo nad gradom Skradinom, i vladaše

*) Ova povelja prepisana (nu mnogo izopačena) nalazi se tiskana u Kèrčeliću Not. prael. p. 114. u Mikotziovom Otiorum Croatiae p. 433. u latinskom prevodu. A u Švearovom Ogledalu Ilirie str. I. list 319. u hèrvatski jezik prevedena iz latinskoga.

Digitized by Google

mirno i u slobodi nad gradom ovim do svoje smèrti (god. 1136.) Iz žene svoje Novakovićeve dobi on jedinoga sina Mihajla II.

Ovaj Mihajlo II. (koi je živio do 1179.) biaše vojvoda cara gèrčkoga Emanuila, kad je taj u ime Bele, sina Geize II. osvojio Dalmaciu, i proti Stěpanu III. kralju ugarskomu vodio rat. Od sina Mihajlovog Mihalja III. kojega mu porodi žena njegova Miloslava, kći Ivana (?) Šubića, kneza bribirskoga, nezna se ino, osim to, da je imao devet sinovah, i da je umro okolo god. 1205.

Od rečenih ovih devet sinovah poznati su samo dva: Vojko i Isan. Vojko posta utemeljiteljem porodice Vojkovićah poslie Vojkfi nazvanih, i biaše polag našega mněnja otac od one slavne bratje, kojim Bela IV. kano kralj hèrvatski god. 1224. poda povelju vèrhu grada Klokoča*).

Drugi brat Isan vojevao je zajedno s rodjaci svojimi pokraj kralja Bele IV. proti Tatarom u Dalmacii i u Primorju god. 1242., a poslie odlazka Tatarah, s Trogirčani proti Splětjanom. U godini najmre 1243. zametne se ljuta kavga medju gradjani od Splěta i Trogira poradi někakovoga velikoga polja i někojih drugih pograničnih zemaljah. Ta kavga dade povod, da se svi skoro susědni vlastelini u dvě strane razděle, i jedni ove, drugi one oružjem braniti počmu. Na strani Splětjanah, koji zajedno i ugarskomu

*) Vidi u Kèrčeliću Not. Prael. pag. 190. i u Fejérovom Croatia et Slavonia disquisita pag. 12.

kralju vĕrnost odrekoše, bio je ban bosanski Ninoslav, Andria knez od Hlivna, knezovi Bratìvòj i Vulža sa stanovnici od Police. Na strani pako Trogirčanah knezovi: Stĕpko Šubić, Isan Lapsanović od Nelipca sa plemeni svojimi, grad Šibenik i kraljevska vojska pod upraviteljstvom bana hèrvatskoga Dioniša Vialke, koi ovu ljutu gradjansku razpru god. 1244. ne bez truda umiri i uredi.

Od istoga Isana čitamo u starinskih pismih hèrvatskih da je još god. 1258. živio i poslie poginuo u nĕkojem boju proti Bugarom. Znamenito je to, da od sada kroz više vrĕmena potomci njegovi u dogodovštini nigdĕ više pod starim imenom Lapsanovićah, knezovah od Gorice i Karina nedolaze, nego sve pod imenom Nelipićah knezovah od Knina; što nam povod daje misliti, da su možebiti u smutjeno doba mletačkih i gèrčkih ratovah ona dvoja gospodstva izgubili i samo poslĕdnje sačuvali.

Poslie smèrti mudroga ali nesrĕtnoga kralja Bele IV. bila je Dalmacia podobna pomorskoj vojsci bez obćenitoga cilja. Svaki skoro grad imao je svoju posebnu vladu, izabirao je svojega kneza i druge svĕtovne i cèrkovne poglavare, težeći samo za svojimi posebnimi koristmi.

Samo na izliku zvala je jedna stranka tih gradovah kralja ugarskoga, druga pako duždu mletačkoga pokroviteljem i gospodarom svojim. Medjusobne svadje, započete još pod Belom IV., trajale su skoro neprestano sedamdeset godinah, i tko bi jačji, toga bi gospodstvo. — U ovo vrĕme ukorĕnila se je takodjer vĕčna kèrvna omraza u mnoga

Digitized by Google

plemena hèrvatska i dalmatinska, osim drugih i u pleme Lapsanovićah i Šubićah.

Pleme Šubićah, koje od Lapsanovićevoga ne manje staro, i ne manje slavno biaše, podiglo se je u vrěme Bele IV. na najvišji stupanj slave, moći i bogatstva. Stěpko Šubić, od kojega sám Bela u svojem listu pisanom na Trogirčane veli: »Vir profecto, quem secundum cor nostrum invenimus,« — bio je do smèrti svoje u Dalmacii, Hèrvatskoj, Slavonii i Štajerskoj više kralj, nego li ban i naměstnik kraljev. On podělivaše svojevoljno povelje, diplome i časti; on objavljivaše rat, i činjaše mir; on biaše sudac sebi i drugim. Nije čudo, da sinovi i potomci ovoga muža njegovu moć i dostojanstvo sa svom silom sačuvati se tèrsjahu. I zaisto činilo se je sve do kralja Ludovika I., kano da je gospodstvo nad Bosnom, Dalmaciom i Hèrvatskom u rodu Šubićah ukorenjeno, i da su oni jedini i nezavisni gospodari tih zemaljah. Ova misao razplodi se u ono vrěme tim više, budući da su s dostojanstvom svojim skopčali veliku smionost i mudrost. Postavljeni u srědinu medju vladom ugarskom i mletačkom, pritegnuli su oni jednu i drugu stran na svoju.

U smutjena ona vrěmena ugarska od Stěpana V. do Ludovika I. bili su kraljevi ugarski ili tako slabi, da ovim silnim knezovom ništa nahuditi nisu mogli; ili iz zahvalnosti prama njima tako zavisni od njih, da su im sve dopustiti morali; kano n. pr. Andria III. Mletčanin i Karlo Roberto, koji su po najviše dělovanjem Šubićah zasěli stolicu

Digitized by Google

ugarsku, i po kojih bi s Ugarskom skopčana bliže Italia, bogata baštinica gèrčkih naukah i zemlja pěsničtva.

S druge strane laskali su Šubići i Mletčanom najbogatiim onoga vrěmena tèrgovcem i gospodarom mora jadranskoga, kojih upliv u Dalmaciu onda već velik biaše. Ne bez politike oženio je silni ban Pavao, unuk Stěpka, sestru svoju za Jakova Tiepolu, sina Lovre Tiepola, dužde mletačkoga, kojega su više putah tlačeni od Šubićah gradovi dalmatinski pozivali na pomoć proti ovim.

Proti rečenomu Pavlu, banu hèrvatskomu, dalmatinskomu i bosanskomu, njegovom bratu i njegovim sinom: Pavlu, Jurju i Mladenu podigli su se bili više putah, nu bez uspěha, mnogi slobodu ljubeći Dalmatini, medju kojimi biaše i pleme knezovah Lapsanovićah sada već zvanih Nelipićah.

U někoj borbi sa Šubići poginu od ruke gorirečenog Pavlovog brata Gèrgura Šubića, knez Gèrgac Juraj Nelipić, sin Isana i Jane, kćeri bojara bosanskoga Babonića od Kolograda*); i od te dobe usadi se *věčna* medjusobna mèržnja i svadja u ta dva plemena, kano što ćemo viditi poslie.

Smèrt rečenoga Jurja Nelipića morala se je zgoditi okó god. 1280., budući da god. 1284. *Vladislav* Nelipić, sin pokojnoga Jurja (filius quondam Georgii) dolazi u onom pismenom dokazu gradjanah skradinskih, u kojem se ovi banu Pavlu Šubiću zavezuju davati svakojake potrěbite stvari

*) Od iste porodice s Kolonići.

Digitized by Google

za manastir sv. Elizabete, kojega Stanislava sestra Šubićeva podignu, i u kojem je ona kao opatica sveto živila.

Videći da moć, gospodstvo i smionost Šubićah dan na dan raste, počeli su Nelipići s priatelji svojimi od sada već zbiljno misliti na to: kako da silu Šubićah sa silom odbiju; stupili su zato u těsni savez sa susědnimi Bošnjaci, tražeći sve moguće načine, kako da i gradove dalmatinske Šubićem podložene od njih odcěpe,

Ovo im podje skoro za rukom. Ban Pavao Šubić umre god. 1311. i njegov sin Mladen postane banom. Taj muž jošte mlad na lětih, bio je nad svim ponosit i slavohlěpan, oštar i kèrvožedan imajući sve sposobnosti jednoga samosilnika. Da je vladao nad većom zemljom i nad bolje robskim narodom, uzporedio bi se u dogodovštini slavjanskoj s carem Ivanom Vasiljevićem strašnim. Odmah kako mu otac umre nametne si on naslov: »*Mladen, ban Hèrvatski, věkoviti knez od Zadra, vojvoda Dalmacie, i drugi ban Bosne,*« — počme zatim vladati kano kralj kraljevah, proganjati nepriatelje plemena svojega, poděljivati časti laskavcem svojim, zametavati zakone cèrkovne i světovne, imenovati i rediti biskupe, opate i opatice, věšati gradjane i ubijati plemiće sebi nepodložne, plěniti i robiti putnike na kopnu i na moru, grabiti dohodke i blago ljudih cèrkovnih i gradjanskih, ter silu činiti ženam i děvicam.

Ovo postupanje i ubojstvo skradinskoga biskupa Pavla Draškovića učini, da su najjači gradovi dalmatinski: Trogir, Splět i Šibenik pristupili k priateljem vojvode Vladislava

Digitized by Google

Nelipića, sina ubijenoga Gèrgca (Jurja), medju kojimi su bili Stěpan, sin bana bosanskoga Stěpana Kotromanovića, knezovi od Kèrbave: Cirjak i Budislav, Pavao i Gèrgur Gušić, knez Ivan Babonić sa svojimi sinovi, knez Juraj Mihovilović od Hlivna, Tvèrdko Vladislavić i mnogi drugi, koji su skoro kroz deset godinah neprestano vojevali proti Mladenu.

Š njimi se sjedini i skupnovladarstvo mletačko, koje na Šubiće razjareno biaše stranom zato, što su grad Zadar oteli, stranom pako zato, što su ne mali uzrok bili pogibeljne i grozovite bune Bajamonta Tiepole, sina sestre Pavla Šubića, koju bunu on u Mletcih god. 1310. podignu proti duždi Petru Gradenigu i proti cěloj ukupnoj vladi, ter kojega Šubići, kad poslie u Dalmaciu pobègnu, proti Mletčanom braniše.

Ali još većma ukrěpi se sila nepriateljah Mladenovih, kad isti brat njegov Pavao *), nemogavši više svědokom biti kèrvoločnostih Mladenovih, š njimi se sjedini i to pod osobitim pismenim ugovorom **).

Godine 1322. zametne se ozbiljni rat medju Mladenom banom i nepriatelji njegovimi. Velikom vojskom obsědjaše Mladen grad Šibenik, nu videći, da mu nemože nahuditi mnogo, dade iz divje sèrditosti i razjarenosti pometati pred grad

---

*) God. 1314 zapisan je ovaj Pavao sa svojimi sinovi, i svih sinovah potomci (cum suis haeredibus perpetuo successoribus) u zlatnu knjigu plemićah mletačkih.

**) Lucius Libr. IV. cap. XIV.

Digitized by Google

odsěčene glave Nelipićevih priateljah: Saracena, Mihe i Ilie, bratje Koze župana Šibeničkoga, koi u tamnici Mladenovoj već prie umre. Zatim otide pred grad Trogir, nu i tu neopravi ništa, jer čuvši, da nepriatelji njegovi velikom vojskom na kopnu i na vodi proti njemu idu, ostavi Trogir, da se pobije š njimi, poslavši zajedno brata svoga Jurja kralju ugarskomu Karolu Robertu, da ga moli za pomoć.

Medjutim predobe Nelipićevi priatelji Mladenove gradove Omiš i Skradin i poběde zatim istoga Mladena u ljutoj bitki kod Bliške, na što Mladen pobegne u Kliš, čekajući tamo pomoći ugarskoga kralja. Nu zla mu biaše pomoć od kralja, jer Karol došavši u Dalmaciu i razumivši děla Mladenova, uhvati ga, kad on k njemu s bogatimi darovi dodje, i dade ga zatvoriti najprie u Nelipićev grad Knin, a poslie ga odvede sobom u Zagreb i odtuda u Budim, postavivši na město njegovo staroga Ivana Babonića za bana.

Ali se jošte zato nevrati mir u Dalmaciu. Brat Mladenov Juraj gospodar Kliša grada, iz osvete prema nepriateljem brata svoga, podje god. 1324. pred grad Splět, i želeći ga dobiti u svoje ruke pozove u pomoć Miroslava Frankopana, s kojim počme razorivati okolicu od Splěta. Tu ga srětne s vojskom svojom vojvoda i knez Splětski Vladislav Nelipić, zarobi Šubićevog druga Bajamonta Tiepola i istoga Jurja svojom rukom i odvede ga u grad Splět u tamnicu. Ovde osta zatvoren Juraj dve godine, dokle ga

Digitized by Google

6. Svibnja 1326. neoslobodi žena njegova Lelka po učinjenih ugovorih s Nelipićem, i po pěnezih zadarskih.

U to vrěme izčeznula bi bila skoro sasvim luč slave i moći knezovah bribirskih, glavnih tih nepriateljah Nelipićevoga kolěna, da se nisu někoji rodjaci i priatelji za nje zauzeli kod kralja Karola Roberta, spominajući ga na velike zasluge njihove prema kući njegovoj, čim su zajedno počeli hvaliti i žaliti Šubiće, a Nelipića i priatelje njegove, osobito rodjaka njegovog i ondašnjeg bana Ivana Babonića ocèrnivati i kano buntovnika proglasivati.

Kralj Karol želeći, zaonda skoro nezavisnu Dalmaciu, opet sasvima upokoriti, skine na te tužbe Ivana Babonića sa časti banske i pošalje novoimenovanoga bana Nikolu kneza vesprimskoga ili šoprunskoga s ugarskom vojskom u Dalmaciu. Vladislav Nelipić čuvši nepravdu, koja biaše učinjena rodjaku svomu *) Baboniću, sjedini se š njime, suprotivi se novoimenovanomu banu Nikoli, koi nemogavši ništa opraviti proti njima, otide nazad u Ugarsku. Isto tako zgodi se i drugomu od kralja ugarskoga s hèrvatskom vojskom poslanomu banu Mihalju (Mikiću), koi prem da se složi s banom bosanskim Stěpanom i knezom Miroslavom Frankopanom, predobivši jedan jedini grad Unac, nu preslab za pokoriti Nelipića i priatelje njegove, povrati se nazad, ostavivši jedan dio vojske svoje u Bihaču. Na to postavi kralj Karol za bana dalmatinskog Pavla Šubića brata

*) Po svojoj babici Jani Babonićevoj.

Digitized by Google

Mladenovog, ufajući se sve od imena i roda njegovog. Za malo dobi Pavao osim gore navedenih pomoćnikah Mihaljevih takojer mnoge druge knezove hèrvatske i dalmatinske na svoju stran, medju kojimi biaše i mogućni knez kèrbavski Gèrgur Gušić, s kojimi proti Nelipiću i Baboniću započne boj, kad se još s vojskom bosanskom ojači, koju župan Ostoja i Bogdan Gèrdošević zapovědaše.

Vladislav Nelipić, kao što je prie proti Mladenu i ugarskim banom vojevao pod vodjenjem starca Babonića, stavi se sada proti Pavlu Šubiću licem na čelo sledateljah svojih i sjedini se po učinjenih ugovorih sa gradovi Trogirom, Splětom i Šebenikom, koji su se obvezali pri svakoj potrěbitoj prilici staviti 400 oružanih vojakah na zapověd njegovu. S ovimi i sa svojimi ljudmi ne samo da se je krěpko branio Vladislav proti Šubićevoj stranki, nego ju je i više putah nadvladao. Tako im je medju ostalimi silom iz ruke oteo grad Oštrovicu (koju god. 1136 praděd njegov Radul sazida, a Konstantin Nelipić opet Pavlu Šubiću predade) god. pako 1337. razori on grad Kliš, kojega gospodari biahu Mladen*) sin Jurja Šubića sa svojom majkom Lelkom. Naproti istomu gradu sazida sad Vladislav jednu kulu na brěgu rečenomu: Greben, i načini mir s Lelkom pod ugovori: da mu mora platiti 5000 lirah.

---

*) Ovaj Mladen sin Jurja, koi umre god. 1348 leži u Trogiru s onim napisom, koi navadja Ratkaj, a ne Mladen ban, sin Pavla kako Ratkaj hoće.

Ovi uspěsi Vladislava Nelipića dali su povod, što je sam kralj Karol god. 1338. pisao slobodnim Trogirčanom, sladko ih moleći (dulciter rogamus), neka nepomažu Nelipićevu stranku *). Iste godine pisa im Gèrgur Gušić knez kèrbavski po nalogu kralja Karola: neka se slože s banom Pavlom i s netjaci njegovimi, koji se žele sjediniti s kraljem ugarskim.

Sve to neoslabi silu Vladislava, što i to svědoči, budući da mu iste godine poslà pismo papa rimski Benedikt XII. u kojem njega i Konstantina Nelipića, sina njegovog brata Janka, světuje i moli, neka pomognu njegovim biskupom i inkvizitorom izkorěnit u Dalmacii Šizmatike (Patarene) i neka oružanom rukom idu proti Stěpanu Kotromanoviću slobodnomu vojvodi (libero principi) i gospodaru Bosne, Usore, Sale, i knezu Hlivna, koi Patarene **) u dèržavi svojoj podnipošto proganjati nehtiaše.

Pet godinah vojevaše još Vladislav s banom Pavlom Šubićem, koje vrěme njegova moć tako uzraste, da se je htio proglasiti gospodarom Dalmacie; nu jedna mala pogrěška liši ga mnogih priateljah svojih.

Sinovac njegov Konstantin sazida na šibeničkoj zemlji grad, kojemu poda ime Ključić, u čemu ga podupre stric njegov Vládislav na veliku nezadovoljnost i škodu Šibeničanah i tèrgovine njihove. Ovim, kad se zidanju suprote-

*) Lucius Libr. IV. cap. XIV.

**) Patareni bili vu sekta ilirskih Bogomilah.

Digitized by Google

stave, razori Vladislav sva bližnja polja i sela. Razjareni radi čina toga pozovu Šibeničani Mletčane na pomoć, koji došavši u Dalmaciu, sjedine se sa Šubići, Gušići i Frankopani, ter nadvladavši Vladislava sklope god. 1343. u městu Slapu na vodi Kèrki, medju njim i priatelji njegovimi mir s pisanimi ugovori, medju kojimi se slědeće točke nalaze: 1. Da ima Vladislav skupa sa sinovcem svojim Konstantinom déržati mir sa Šibenikom i svimi ostalimi gradovi vĕrnimi duždi mletačkomu. 2. Da térgovci rečenih gradovah slobodno prolaziti smědu kroz grad Nelipićah Knin i ostale gradove njihove i priateljah njihovih, bez da plate kakovu daciu veću od one, koju su plaćali prie rata. 3. Da rečeni knez Vladislav i sinovac njegov Konstantin podpuni mir imadu dèržati s banom Pavlom, s knezom od Oštrovice, s Mladenom knezom od Kliša i Skradina, i s Gèrgurom knezom Kèrbavskim, koji su u ovom ratu bili na pomoć Mlečanom; tako isto sa svimi priatelji, gradovi i pomoćnici njihovimi. 4. Da knez Vladislav i sinovac njegov platiti su dužni kvar učinjeni Šibeničanom od 13,000. dukatah, prem da je kvar ovaj računan bio od Martina Korna kneza Šibeničkog na 15,000., koju sumu mogu platit i marvom i blagom. 5. Da ima knez Vladislav novi grad svoga sinovca nazvani Ključić do temelja razoriti i. t. d. — S druge strane obvezali su se Nikola Prioli i Nikola Pisani gradjani i punovlastnici mletački u ime svoje i gore rečenih saveznikah svojih, da ćedu sva uzeta imanja i blago knezovah Nelipićah i priateljah njihovih věrno povratiti, i da

oni (Nelipići) s priatelji i podložnici svojimi mogu slobodno ulaziti, prolaziti i obilaziti gradove mletačke i njihovih saveznikah s robom i marvom, kao što su to činili i prie rata; dalje, ako bi bili koji u to vrěme uhvatjeni, da će se izpustiti iz tamnice; napokon se obvežuju, da će kneza Nelipića ubrojiti medju gradjane i plemiće mletačke i. t. d.

Umre u to vrěme Karol kralj, a za njim stupi na prestolje ugarsko sin njegov Ludovik I., kojega mnogi knezovi hèrvatski za kralja priznati htěli nisu. Medju ovimi knezovi bio je osim Šubićah i Gušićah takojer i Vladislav Nelipić sa svojim sinovcem Konstantinom, koja dva, kao što su prie sa Šubići najgorji dušmani bili, sada se š njime pomire i sjedinjeni proti sili ugarskoj stave, tim slobodnije, budući da ih je podupirala i vlada mletačka.

Stopèrv druge godine kraljevanja svoga (god. 1344.) pošalje Ludovik I. novoimenovanog bana svog Nikolu Sèća u Dalmaciu, da pokori knezove dalmatinske. S vojskom od 4000 dobro oboružanih ugarskih vojakah dojde Nikola Sèć pred grad Knin, da ga silom otme. Grad ovaj Nelipićah nebraniaše više krěpka ruka Vladislavova, jer on preminu baš malo prie toga, poslě kako je sklopio i podpisao mir sa dalmatinskimi i mletačkimi nepriatelji svojimi; ali duh njegov usadi se u udovu njegovu Vladislavu od plemena Svadićah, koja onda sa jedinim svojim sinkom Ivanom u gradu Kninu biaše. Ova uzamši mač u ruku i stavivši se na čelo svojih gradjanah, poče braniti grad kano pèrva junakinja, setjajući se možebiti onih Ilirkah, koje su isti grad

Digitized by Google

u vrěme slavnih ilirskih vodjah Bata i Pineza slavno branili proti Rimljanom.

Nikola ban videći da je preslab za oteti grad ovaj, pusti se u ugovore sa junačkom udovom; nu ona grad predati nehtěde i ban otide nazad s praznimi rukami.

Slědeće godine otide sam Ludovik I. s banom Nikolom i vojvodom erdeljskim Stěpanom Lackovićem proti Dalmacii, pozove zajedno na pomoć tasta svoga Stěpana Kotromanića gospodara bosanskoga, kojega kćer Jelisavu za ženu imaše.

S pomoćju ovih umnoži se vojska kraljeva do 20,000 oružanih vojakah, s kojom došavši u Bihač, pusti se u ugovore s braniteljicom grada Knina i sa knezovi Šubići. Udova Vladislava preslaba da brani proti tolikim nepriateljem grad svoj, predade ga kralju, koi na město ovoga grada plemenu njezinomu poděli i pokloni kneževinu Cetinsku, tako kao što Jurju Šubiću sinu pokojnoga Pavla bana na město Oštrovice, poda grad i kneževinu Zrinjsku u hèrvatskoj, čim u grad Knin i Oštrovicu ugarske posadke stavi. Od ovoga vrěmena počeli su se pisati Nelipići knezovi od Cetina, kao što i Šubići knezovi od Zrina iliti Zrinjski.

Malo zatim proslavljena bi udova Vladislava u novom svojem gradu Cetinu pohodom sèrbskog cara Stěpana Nemanje, koi god. 1350. u Dalmaciu dojde i u Cetinu Trogirske i Šibeničke poslanike s bogatimi darovi prime.

Poslě gore rečenih dogodjajah otide Ludovik sa vojskom svojom u Napulj, da osveti tamo smèrt brata svoga.

Digitized by Google

Nu Dalmacia osta sve još u smetenom stanju. Mali broj gradovah priznavaše Ludovika za kralja svoga, veća strana tih gradovah stavi se pod pokroviteljstvo Mletčanah i vojevaše u to doba (135²/₅) proti Genovezom, koji su bili navalili na primorje dalmatinsko, vodeći rat proti Mletčanom. Pleme Šubićah (koje ćemo i poslě u Hèrvatskoj kano nepriatelje Lapsanovićevoga kolěna naći) izgubi u to doba sva svoja dobra u današnjoj Dalmacii, iza kako udova Mladena III. zadnje gradove Šubićke: Kliš, Skradin i Omiš, sèrbskomu caru Stěpanu Nemanji izruči, koi ih poslě za drage novce Mletčanom prodade. Nu u Hèrvatskoj ponovi se s novopoděljenom kneževinom i nova slava plemena ovoga u isto ono doba, kad srěća potomakah Lapsanovićevih klonuti poče; ali pod Leopoldom I. ugasnu luč slave i bitja kolěna Šubićevoga opet u isto vrěme, kad se podignu pleme Lapsanovićah u slavi, u moći i u bogatstvu.

S povratkom iz Italie objavi Ludovik I. Mletčanom rat poradi Dalmacie, koja se je skoro sasvim pridružila bila Mletčanom, kako suvrěmeni pisci svědoče *).

U ovomu ratu, u kojemu su se opet mnogi gradovi dalmatinski stavili pod zaštitu kralja Ludovika I., kojim radi toga stare pravice potvèrdi i nove poda; neznamo na kojoj strani vojevahu Nelipići. Isto tako poslě osmogodišnjeg mira, kad se opet medju kraljem i Mletčani zametnu rat, i kad se ovi s někojimi gradovi dalmatinskimi sa sèrb-

*) Tabula a Cuteis vide Lucius Memorie di Trau pag 247.

Digitized by Google

skim carem Dušanom silnim, i s Tvèrdkom I. vladarom bosanskim proti Ludoviku I. sjediniše; nevidimo vojevati Nelipiće ni na jednoj ni na drugoj strani. Nu povelja od 8. Nov. god. 1360. poděljena od Ludovika I. Nelipićem, prem da ovu u naše ruke dobiti mogli nismo *), vodi nas na tu misao, da je suvrěmeni Ivan I. Nelipić knez od Cetina, věran kralju ugarskomu, vojevao š njime proti nepriateljem njegovim.

Gore rečeni Ivan I. sin Vladislava bio je još děte, kad majka njegova Vladislava kao udova (god. 1344.) dèržeći u jednoj ruci sinka svoga, a u drugoj mač, grad Knin braniaše proti banu Nikoli. Četiri sina imala je Vladislava, nu dva izgubi za živoga muža u boju proti Šubićem: treći i najlěpši Pavun ode u Gèrčku, gde poslě veliko gospodstvo u kraljestvu Ciprie zadobi. Jedini Ivan I. osta joj kao najdragocěnia uspomena na pokojnoga supruga svoga, tim se čuditi nije, da ona jedino ovo ostavše děte istim životom svojim sačuvati pripravna biaše.

Ovaj isti Ivan još kao vatreni mladić ubi 1. Travnja god. 1361. u někojem boju u Splětu kneza Mišljena Jegèrčića, i plati pred kapitulom Splětskim Jurju Jegèrčiću bratu pokojnoga, vraždu od 240 lirah, pomirivši se š njime za uvěk. Ovaj čin pokazuje i hrabrost i dobro sèrce njegovo. Malo zatim umre on jošte mlad na lětih ostavivši za sobom

*) Lucius u svojoj istorii knjig. III. glav. I.

Digitized by Google

mladu udovu Margaritu iz kuće Jablanovićah, s kojom je imao sina Ivana II.

U dojduća burna i ratna vrěmena, poslě smèrti Ludovika kralja, kad se silni kralj bosanski Tvàrdko I. s mnogimi nezadovoljnici iz dèržavah ugarskih, s banom hèrvatskim Ivanom Hèrvatom i bratom njegovim Pavlom priorom od Vrane sjedini proti Ludovikovoj kćeri Marii, a poslě proti Sigismundu kralju: osta pleme Nelipićah věrno i stalno na stranki kćeri onoga kralja, kojemu su se jedankrat věrnostju zakleli bili; dok poslě smèrti Marie kraljice lahkomišljeni Sigismund s ostalimi věrnimi i Nelipiće za někoje vrěme neizgubi.

Četèrdeset i četiri godine prošle su bile od one svadje (god. 1344.) medju Nelipići i Ludovikom, kada kći Ludovika i njezin suprug Sigismund pisaše god. 1388. udovi Ivana I. Margariti kneginji od Cetine i njezinomu rodjaku Anonimu sinu Konstantina Nelipića, zapovědniku od grada Skradina moleći ih: neka uzmu pod zaštitu svoju bratju Kazotiće, Trogirčane*) proti nepriateljem kraljičinim. Slušajući kraljevsku volju postupahu oni na koliko su mogli proti svim nepriateljem Mariinim, i sjediniše se na tu svèrhu s banom hèrvatskim, s Albertom Lackovićem, novim priorom od Vrane, s knezovi Frankopani i Gušići (Tomom, Butkom i Pavlom) i s Ugrinom Rohovićem, ter učiniše tako-

*) Fratres de Casotis, bili su ovo rodjaci od zagrebačkoga biskupa Augustina Kazotia.

Digitized by Google

djer savez s gradovi Splětom i Šibenikom pod pismenimi ugovori.

Velika biaše zadaća ovih rědkih, voditi otvoreni rat proti mogućnomu kralju bosanskomu i njegovim mnogobrojnim slědbenikom po čitavoj Dalmacii i Hèrvatskoj. Položeni sámi u srědini nepriateljah nisu mogli dobivati iz Ugarske skoro nikakove pomoći, jer slědbenici Tvàrdkovi prekinuli su bili svaki savez s Ugarskom i obsěli sve prelaze s vojaci. Na gradove dalmatinske takodjer računati mogli nisu, jer isti oni rědki, koji su věrni ostali Sigismundu i kraljici Marii, pisali su im, ako im nepošalju pomoći, da će primorani biti, sjediniti se s kraljem bosanskim, budući da od stranke njegove svaki dan ubijanja, urobljivanja, plěnjenja i paljenja tèrpiti moraju.

Isto javili su Splětjani i kralju bosanskomu, moleći ga, da ih neuznemiruje, naloživši svojemu bosanskomu poslaniku, da reče kralju slědeće: »Mi smo odpravili poslanike naše u Ugarsku, i ako nam pošalje Sigismund pomoći do mala, mi ćemo ostati kako smo i do sad bili njemu věrni i pokorni, ako nepošalje, a mi ćemo biti vaši i staviti se pod vaše gospodstvo, osobito ako i ostali Dalmatini to učine.« Iz toga je viděti u kakovoj stisci morali su biti slědbenici Sigismundovi, kad su takova i podobna srědstva upotrěbljavali za spasiti grad i imetak svoj. Nu ista ova stiska povekša se još većma, kad za mala dodje iz Bosne u Knin i u Trogir smioni ban Hèrvoja i njegov brat Vojslav, da pozovu svu Dalmaciu na oružje proti kralju ugar-

Digitized by Google

skomu; čim vodja bosanski Vladko grad Splět obsěde. K tomu dodje i to, da su u isto vrěme gusari napuljski počeli uznemirivati móre jadransko.

Kralj Sigismund obkoljen vladarskimi nevoljami razpošalje istina bog po svoj Dalmacii pisma na věrne svoje: neka se uztèrpe; i kad za tim dodje knez Ivan Frankopan s někojimi primorskimi četami na pomoć, obodre se priatelji Sigismundovi. Splětjani čujući, da je u isto vrěme stari Prior od Vrane s vojskom bosanskom došo pred Kliš, protěraju s pomoćju Nelipićah Vladka izpred grada i utvèrde prolaz kod Vranjice da nepuste Priora naprěd; nu kad ovaj, stupajući po drugoj strani sve dalje, popali okolicu zadarsku i potuče kod Vrane vojsku Sigismundovu pod vodjenjem bana Ditrika Bubeka: novog Priora od Vrane Alberta, Splětjani ostavivši i Nelipiće i stranu Sigismundovu, predadu se kralju bosanskomu, što za njimi učiniše i Hvar, Brač, Omiš, Kliš, Oštrovica, Šibenik i Trogir, koi zajedno iz svog grada najvěrnieg Sigismundovog slědbenika i gradjanina svoga Luku Mikacia*) protěra.

U ovo smutjeno vrěme kad cěla skoro Dalmacia Tvàrdka I. za svoga kralja prizna, umre iznenada taj mudri i silni kralj**), a malo za njim Ivan od Palizne, kužni Prior od Vrane***), kako ga istoria onoga vrěmena zove.

---

*) Ovaj otide poslě u Ugarsku, i utemelji novu porodicu.

**) Fessler.

***) „Utilitas est eradicare istum pestiferum Auranae Priorem" Lucius memorie di Traù 341.

Sada kada Dalmatini nikakovog već kralja za svojega spoznavali nisu, kad se je u diplomih knezovah i županah gradskih napominjalo, da je kraljevsko město prazno (vacante Regni Dominio Regali) podigne se Ivan II. Nelipić, sin Ivana I. kao věrni slědbenik kralja Sigismunda, i kao najmogućnii knez dalmatinski, i poče u ime svoga kralja cělom Dalmaciom upravljati, ili kako Lucio veli: stajala je Dalmacia pod zaštitom njegovom (sotto la protezione del conte di Cetina). Za kratko vrěme priznala je po napućenju njegovom veća strana dalmatinskih gradovah Sigismunda za kralja, i on *jedini* učini više, nego svi predjašnji ugarski bani i podbani, koje Sigismund pošiljaše u Dalmaciu jednoga za drugim.

Krěpkom rukom unidje Ivan II. god. 1392. u Trogir, i kazni smèrtju vodju trogirskih nezadovoljnikah Lambru Mikacia (rodjaka Lukinog) protěravši ostale nepriatelje Sigismundove iz grada, na što ga Trogirčani svojim věkovitim knezom proglase i njemu i njegovoj majci Margariti prikazni list poděle, u kojem Ivana braniteljem i dobročiniteljem svojim zovu. Iz zahvalnosti poděle zajedno njemu i njegovomu potomstvu gradjanstvo, a zatim jednu kuću stojeću u Trogiru, polag kuće Zore Marka i Marka Hèrvoje skupa s jednim vèrtom i sa tri sela (tres villas) Praprutnica, Ljubitovo i Dašini doli nazvana*).

---

*) Lucius memorie di Traù pag. 354.

Digitized by Google

Isto tako krěpko dělovaše Ivan II. i u Bosni poslě smèrti Tvàrdkove za svoga sváka Dabišu Kotromanovića, muža svoje sestre Cvětice, kojega Bošnjaci za svoga kralja izabraše. U Zadru pako, kojega sa svojim rodjakom Anonimom sinom Konstantina god. 1392. pohodi, izposlova on, da se banu Vuku Hraniću, koi po smèrti Tvàrdka prodje na stranu Sigismundovu, kao što i njegovomu podbanu Ivanu Misljenoviću poděli zadarsko gradjanstvo.

Godine 1395. imao je Ivan II. Nelipić razpru s nadbiskupom splětskim Andriom Gvaldom poradi někojih desetinah, koju razpru on 18. Listopada pismenim ugovorom uredi, i to u prisutstvu Pavla Mihalja podbana Butka, kneza kèrbavskoga i kneza Gjore Butkovića *).

U ovo doba bili su divji Turci prekoračili već granice aziatske, poharali Maćedoniu i Bugarsku, podjarmili Serbiu na Kosovom polju, potukli se više putah s Tvàrdkom i Dabišem, kraljevi bosanskimi, i uznemirivali iste granice ugarsko-slavjanskih dèržavah.

Ljuta pogibelj od ovih iztočnih stranah prisili Sigismunda poslě smèrti Mariine (1394.) sjediniti se s někojimi kèršćanskimi vladari, i zato dodje 1396. u Dalmaciu, gdě u gradu Ninu obkoljen od mnogih dalmatinskih knezovah, pozdravi hercege, grofe i viteze iz Francezke, Englezke i Burgundske, s kojimi vojeva i izgubi iste godine nesrětnu bitku kod Nikopolja. U toj bitki poginulo je bez sumnje onih

*) Vidi Farlati Illyricum sacrum Tom. III. pag. 337.

Digitized by Google

pet Nelipićah, od kojih nam stara pisma pripovědaju, da su u to doba poginuli od Turčina.

Poslě bitke kod Nikopolja iz koje Sigismunda ponajviše Slavjani izbaviše, medju kojimi su bili slavonski plemići od Gare, knezovi celjski, hèrvatski ban Detrik Bubek i plemić Ivan Pastuh, dodje Sigismund osobitom pomoćju slavne braće Talovacah srětno u Dalmaciu. Nu na město da si prisvoji sèrca stanovnikah, poče u gradu Kninu iztraživati one, koji su prie pod kraljem Tvárdkom vojevali proti njemu. Osim toga poče zahtěvati neizměrno veliku daću od sasvim osiromašenih gradovah dalmatinskih, tako n. pr. od samoga Trogira 44,215 lirah, i poče zajedno založivati mnoga dobra kraljevska, medju drugimi kraljevski otok Pag kojega založi Zadranom za 40,000 dukatah, a grad Ozalj u Hèrvatskoj knezu Nikoli Frankopanu za 17,000 dukatah i. t. d. Ova i njim podobna postupanja učiniše mu mnogo nepriateljah u svih dèržavah ugarskih, na što se jedna moguéna stranka sklopi, koja odluči pozvati na prestolje ugarsko Vladislava napuljskoga, sina nesrětnoga po Forgaču nevěrno ubijenoga Karola II. i njegove udove Margarite.

Ovoj stranki od koje glava biaše u Dalmacii, Bosni i u Hèrvatskoj Ostoja kralj bosanski i njegov vèrhovni vojvoda Ivan Hèrvoja, Vučić, Hèrvatić, a u Ugarskoj stari Stěpan Lacković, vojvoda erdeljski, priklopi se sada i Ivan II. Nelipić knez od Cetina; razjaren možebiti zato, što po *kraljevskimi* ljudi izgubi knežiu trogirsku, i što mu je *kraljevski* zapovědnik od Kliša bez svake kaštige neprestano

Digitized by Google

uznemirivao podložnike, i prečio ga u tèrgovini na kopnu i na vodi.

U kratko sjedine se s ovimi svi skoro dalmatinski gradovi za stranku Vladislava napuljskoga, razjareni tim više, kad su dospěli u Dalmaciu glasovi groznoga sabora križevačkoga (god. 1398. dvadeset i šestoga Veljače), u kojem po zlobi knezovah celjskih slavni i mnogo zaslužni starac Stěpan Lacković vojvoda erdeljski sa trideset drugovah svojih strašnjom smèrtju bi ubijen. Za tri lěta poslě kajao se je toga čina Sigismund, kad su ga priatelji istih ovih ubijenih i priašnji najbolji privèrženici njegovi: Detrik i Emerik Bubek, onaj sada nadvornik, a ovaj prior od Vrane, sa sinovi pokraj kraljice Marie po banu Hèrvatu ubijenoga nadvornika Gare, u srěd Budima i njegovoga dvora uhvatiti i u Višegrad zatvoriti dali.

U Dalmacii, čim su otišli poslanici u Apuliu po Vladislava, proganjaše (1401.) Ivan II. Nelipić s vojvodom Hèrvojem slědbenike Sigismundove, prisili Trogirčane, koji su medju ovimi bili, na to, da su mu platili 1000 lirah, koje mu poradi obnašane časti kneževske dužni ostahu; zajedno trebovaše on od njih tri bojna broda, da može š njimi prekinuti ugarskoj posadki u Omišu svaki savez s morem. Nu Trogirčani neimajući bojnih brodovah, poslaše mu, da ga nerazjade, novacah za brodove s barutom i s lumbardami. Malo zatim ote im Ivan II. selo (villam) Radušić, kad su oni čuvši za oslobodjenje Sigismundovo, na

admirala kraljevskog Filipa poslali poslanike, moleći ga pomoći proti Ivanu II. Nelipiću.

Ali već dojduće godine (1402.) kad Ivan II. grad Omiš predobi i Kliš Sigismundovomu podbanu Pavlu Mihaliću otme, učine Trogirčani, Šibeničani i Zadrani krěpki savez s Ivanom, s vojvodom Hèrvojem i njegovim podbanom Tvèrdkom Laticićem, zašto od Hèrvoje i Ivana II. u Cetinu 13. Svibnja povelju dobe, u kojoj im ovi sve njihove stare pravice i običaje potvèrdjuju, od stranke svoje i svojih gospojah i suprugah *) s tim obećanjem, da će to isto od kralja bosanskoga Ostoje i od Vladislava napuljskoga potvèrditi dati.

Iste godine dojde u Zadar s morskom vojskom Ludoviko Aldemarisko admiral Vladislava napuljskoga, na što svi gradovi dalmatinski, osim Dubrovnika i Kotora zastavu Vladislava podignu i s Hèrvojem i Ivanom II. sjedine se. Ovi čuvši u isto vrěme, da kralj Sigismund svog bana Pavla Bešenjeia s ugarskom vojskom proti Bosni i Dalmacii posla, otidu ovomu na susrět, potuku mu vojsku hametom, bana pako zarobivši pošalju kralju Vladislavu u Apuliu. Na ovo dodje Vladislav glavom u Zadar, gdě bi od Hèrvoje, Ivana II. i admirala svoga svetačno pričekan, a u prisutstvu legata papinskoga za kralja ugarskoga, hèrvatskoga i dalmatinskoga okrunjen. Nu na město da ide Vladislav u Ugar-

*) Una cum dominabus et contoralibus nostris. Lucius memorie di Traù pag. 376.

Digitized by Google

sku, gdě ga mogućna njegova stranka već dugo željno čekaše, čuvši od nemirah u svojoj domovini, otide 1403. nazad u Napulj, čim Hèrvoju vodjom splětskim, knezom bližnjih otokah i zajedno kraljevskim svojim naměstnikom i punovlastnikom imenova.

Poslě odlazka Vladislava Napuljskog poděliše Splětjani iz osobitog počitanja Ivanu II. Nelipiću naslov věkovitoga kneza splětskog, i utekoše se skupa sa gradovi Šibenikom i Trogirom pod zaštitu njegovu, onom prilikom, kad admiral Aldemarisko na zapověd svoga kralja naumi podignuti tvèrdje (Castele) u rečenih gradovih, i postaviti u nutra posadke talianske; što Ivan II. odmah zaprěči, i kod kralja Vladislava izradi, da se ta zapověd uništi.

Baveći se od sada kralj Vladislav sa svojimi poslovi talianskimi, zanemari sasvime priatelje svoje u dèržavah ugarskih, koji dan na dan videći, da ni malo sposoban nije za to, za što su ga odabrali bili, počeše gubiti s pověrenjem prama njemu takojer i volju dělovati i vojevati za njega. K tomu ponovi se nova razpra u Bosni i Dalmacii poradi krune bosanske, a u Ugarskoj pokore se nezadovoljnici pod učinjenimi ugovori opet Sigismundu, i tako počeše misliti i Dalmatini na to, kako da povrate dugožudjeni mir i red tužnoj domovini svojoj.

Hèrvoja i Ivan II. Nelipić bili su medju onimi, koji pèrvi korak k tomu učiniše, kad su podloživši se Sigismundu š njime savez i mir sklopili (pace, concordia et unione

Digitized by Google

inter nos initis*) (god. 1408.), od kojega vrěmena Ivan II. osta věran kralju Sigismundu sve do svoje smèrti.

Čuvši Vladislav u Napulju, da su se njegovi glavni i najmogućnii slědbenici pokorili Sigismundu, izgubi sve ufanje, da će ikada zadobiti kraljestvo ugarsko, i prodade Mletčanom za 100,000 dukatah Zadar i svoje pravo na cělu Dalmaciu. Mletčani dojdu odmah s vojskom u Dalmaciu, i obsědnuvši, poslě predobitja od Zadra, gradove Vranu, Novigrad, Nin i sve što medju Obravcem i Skradinom leži, počmu obsědjati i ostale gradove dalmatinske. Šibeničani bez svake zaštite budući, bojeći se, da takojer u ruke Mletčanah nepadnu, izaberu 7. Listopada god. 1409. Ivana II. Nelipića za svoga kneza, tražeći od njega pomoći; jer on biaše poslě kako vojvoda Hèrvoja u Ugarsku otide, najsilni i najbogatii knez i gospodar u Dalmacii.

Ivan II. uzme knežiu pod tim uvětom, da se Šibeničani Sigismundu pokore, što oni i učine. Slědeće godine poda Sigismund zapověd Skradinjanom, da i oni moraju slušati Ivana II. kano kneza svoga, što kad oni bojeći se Mletčanah učiniti htěli nisu, dopusti kralj Ivanu II. i Šibeničanom, da mogu razoriti zidine i bedeme grada Skradina, pošlje im zajedno na tu svèrhu u pomoć staroga priatelja Ivanovog Petra Misljenovića, poglavara svoje vojske u Dalmacii, s kojimi se skoro Skradin**) obsědne i predobi.

*) Rěči Sigismundove u listu na Trogirčane.

**) Ovaj grad zajedno s Oštrovicom prodala je bila Mletčanom kći tasta Sandalje Hranića vojvode bosanskog.

Digitized by Google

Mletčani privikli od nĕgda kao tèrgovci lukavštinom i obećavanjem sve dobivati prie, nego li silom i mačem, pobune na skoro sve gradove dalmatinske tako, da nijednoga već grada nije bilo, u kojem oni nebi bili imali svojih ljudih. Isti Šibenik poče se buniti, i bio bi otvorio već sada vrata Mletčanom, da nije Ivan II. poremetio želje gradjanah njegovih. Došavši on u Šibenik kao knez i čujući od nove bune, dade četirim buntovnim poglavicam posĕći glave, najmre: Ivanu Radrugu, Antunu Mavru, Dišmanu Slavogostu i Marku Radiji, a trojicu pozatvoriti, i to: Gèrgura Dragašu, Marka Andruša, i Ivana Svifića kapetana gradskog.

Da tim bolje Šibenik osigura, pozove on nazad u grad nĕkoje gradske plemiće, protĕrane po buntovnicih, i učini izmedju ovih za upravitelje grada Stĕpana Dragojevića, Stĕpana Mlatcića, Gèrgura Mežu i Luku Kosičića, koji su pred njim zakletvu položili za Sigismunda i obvezali se zajedno, da će sagraditi tvèrdju (Castell) na jednom uglu od gradskoga zida, i u nju primiti za veću sègurnost posadku kraljevsku. Ova tvèrdja razdraži cĕlo gradjanstvo šibeničko. U odsudstvu Ivanovom sakupe se na glas običnoga zvona svi staroste gradski u sabor i odluče ovdĕ ukupno: da se vole predati Mletčanom, nego li tèrpiti stražu i tvèrdju u gradu svom. Za mala bi grad u mletačkih rukuh, koji Ivanu II. knežiu otmu, i jednomu Mletčaninu podadu.

Ivan II. budući takodjer knez od Trogira, od kojega se grada pravo znalo nije, kamo cilja, podĕljivao je mnogim Trogirčanom razne milošće i dare, da ih tim bolje za

Digitized by Google

Sigismunda predobi. Medju drugim pokloni on 28. Prosinca 1410 starešini trogirskomu Petru de Chiudis vlastelinstvo Trilokve, ležeće ne daleko od Kliša, i to poradi někojih učinjenih sebi zaslugah. Znamenito je, da u darovnom listu stoji: s dopuštenjem i privoljenjem g. Margarite, majke naše i g. Oršice, supruge naše *).

Osim s Mletčani i priatelji njihovimi imao je Ivan II. *Nelipić* posla i s Turci (1417) koji su u to doba istu Dalmaciu i Primorje uznemirivati počeli. Od divjega njihovog navaljenja u Dalmaciu dodje mu uprav onda věst, kad se je nalazio u najvećem veselju kod Nikole Frankopana, udavajući svoju kćer za njegovoga sina. Oni isti Trogirčani, koji su od stranke svoga grada došli mu čestitati, noseći bogate dare za kćer njegovu, poveli su sobom i oružane vojake i bojno oružje na pomoć proti Turkom, koje Ivan srětno nadvlada i protěra.

Kako je bilo u naprěd viditi, ista věrnost Trogirčanah dugo stalna ostala nije. God. 1420. otvore oni Mletčanom vrata, i to bi *poslědnji* grad dalmatinski, koi biaše věran ugarskomu kralju. Ivan II. obkoljen od svih stranah od granicah mletačkih i obćinah splětskih, trogirskih i šibeničkih, neimajući od nikuda ni pomoći ni prolaza, odluči učiniti mir s Mletčani pod ugovori, da se tako rekuć u gnjězdu svojem od nepriateljah osigura.

---

*) Sravni Jarša, Orša (Uršula) i Eržica, Jeržica i Jelžica.

Digitized by Google

Kad se Trogir mletačkomu vodji Petru Loredanu predade, zarobi ovaj mnoge ljude Ivanove, medju ostalimi i njegovoga pisara (kancelara) Franju; poradi ovog pošalje sada Ivan II. svoga čověka Vuka Novakovića u Trogir k Loredanu s pismom, moleći ga, da mu Franju za několiko danah pošalje. — To pismo tim je znamenitie, budući da se u njem Ivan II. podpisuje na slědeći način: »Ivan knez od Cetina i Kliša, zajedno Dalmacie i Hèrvatske ban« (alias Regnorum Dalm. et Croat. Banus *). Premda se iz nikakovih drugih pisamah saznati nemore, od koga i kada bi imenovan Ivan II. za bana.

Po rečenom Franji pošalje Ivan II. pismene ugovore u Trogir, pod kojimi je pripravan bio sklopiti s Mletčani mir. Ovaj mir bi zaista 1420 na jednu godinu učinjen, i poslě do god. 1437. produžen. Glavne točke tog ugovora bile su: 1) Da podložnici jedne stranke nesmědu uznemirivati podložnike druge stranke. 2) Da Mletčani Ivana II. mirno puštaju uživati kako prie tako i od sada u svemu, što on zove i što je zvao svojim, osim kulah i tvèrdjavah u gradovih Trogiru, Splětu i Šibeniku. 3) Da tako iz jedne kako iz druge stranke podložnici slobodno medju sobom těraju tèrgovinu i sve druge posle. 4) Da Ivan II. nijednoga od mletačkih nepriateljah neće čuvati kod sebe. 5) Da neće nikoga kroz svoje zemlje puštati, koi bi htio uvrědjivati dèržanja mletačka; što više, da će im javiti, ako bi se tko

*) Lucius memorie di Traù pag. 428.

Digitized by Google

god pripravljao proti njima; izuzamši ipak svoga zakonitoga kralja Sigismunda i njegove vojske. 6) Da to isto iz suprotivne stranke Mletčani prema njemu obdèržavati su dužni itd.

Godine 1430. imao je Ivan II. Nelipić opet novu razpru s Poličani, koju po zapovědi kralja Sigismunda biskup kninski Ivan III. uredi, to je viditi iz pisma čuvanog kod kapitula kninskog, u kojem pismu podpisani su u ime Ivana Nelipića kao bivšeg bana: Jovan Kosničić, Franjo Zvonar kancilir, i Ignac Slovoković, vojvoda Ivanov (vojvoda Magnifici ac potentis viri Jovanis Cetinae et Clissae Comitis, nec non Regnorum Dalmatiae et Croatiae pridem Bani*).

Živući poslě toga u miru do konca svoga umre Ivan II. Nelipić okolo god. 1437., poštovan od priateljah i nepriateljah svojih, kano ban**) hèrvatski, kano gospodar od Ključa, Lavičaca, Zvonigrada, Travenika, Cetina, Zazviena, Kliša, Omiša i Visuča, i kano poslědnji knez od Cetina i Kliša, jer nakon njegove smèrti založi njegov sin Ivan III. iste gradove za veliki broj novacah Tomi Benvenutu od Okića***) zadèržavši samo naslov kneza od Cetina.

Ovaj Ivan III., kojega narod u Dalmacii po smèrti otca njegovoga nazva: Oršićin sin, koje prezime njemu i na-

*) Vidi Farlati Tom. IV. pag. 295.

**) U jednom pismu od god. 1434. dolazi „Ivan po drugiput ban.“ Lucius memorie di Traù pag. 454.

***) Ovomu Benvenutu otmu na skoro knežie ove někoji buntovnici i tako dojdu god. 1442. na Petra Talovca, koi se je u ono vrěme počeo pisati knez od Cetina i Kliša.

Digitized by Google

slèdnikom njegovim za uvěk osta — otide za někoje vrěme u Italiu, gdě se oženi sa Julianom Olimpiom iz kuće slavnih veronezkih vladarah Skaligerah; poslě vrativši se u Dalmaciu, videći da su mu svi njegovi gradovi oteti ili poharani, stranom od Mletčanah, stranom od svakojakih drugih silnikah, s kojimi za onda Dalmacia napunjena biaše, ostavi on tužnu domoviuu svoju, i otide u Gèrčku zemlju, gdě mu se je bavio stric Pavun, a poslě dojde i u Carigrad.

Sunce iztočnog carstva zahadjalo je u to doba u kèrvavoj boji, za qnimi mnogobrojnimi brěgovi, koji su se podizali nad mèrtvimi tělesi gèrčkih i slavjanskih junakah ubijenih turskom rukom i kèrstjanskom razprom. U poslědnjoj stopèrv uri večera iztočnih kèrštjanah probudi se u Carigradu još jedankrat duh starih Gèrkah, ali izmedju muževah napunjenih tim duhom bilo je Gèrkah malo. — *Poslědnji* car u Carigradu sin ilirske majke*), u krajnjem času svome nije mogao znati više nad kojim pukom zapověda, jer njega kružjahu s nevěrnimi Gèrci, Taliani, Němci i Slavjani.

S padnutjem slavnog tog cara, kano poslědnjeg stupa velikolèpne zgradje, sazidane od svih pukah světa, padne i sunce iztočnoga carstva i iztočnih kèrštjanah, ter tamna noć nastane. —

*) Njegova mati bila je kći Dragaša Deanovića, poglavara macedonskoga, zašto se car Konstantin i Dragaš (Dragases) zvaše. Vidi Du Fresne Illyricum vetus et novum pag. 132.

Digitized by Google

Ivan III. nazvan Oršić, bio je s někojimi Dalmatini u Carigradu kad Mahumed II. god. 1453. taj grad obsědnu. Medju onimi sedam zapovědnikah, koji su branili sedam Carigradskih vratah *poslědnji put* pod znamenjem kèrsta, bio je i Ivan III. na to odabran od Carigradskog cara. U poslědnjoj borbi i u poslědnjem času istoga cara bio je opet Ivan jedini s Teofilom Paleologom rodjakom carskim, pokraj nesrětnoga od svih ostavljenoga Konstantina, i on mèrtav pokri zajedno s Teofilem mèrtvo tělo cara; kao da su obadva ta slavna muža znali, da će s glavom Carigradskom pasti i njihov narod gèrčki i južno-slavjanski u robstvo i u mèrtvilo *).

Iz razorenoga Carigrada spasi se Ivanova udova sa jedinim svojim sinkom Mihaljem Petrom na někojoj ladji, i pobegne u Rim k svojim rodjakom. Iz Rima pošalje ju papa Nikola V. k němačkomu cesaru Friederiku III. s pismenom preporukom, u kojoj on caru, slavnu smèrt njezinoga muža javlja. Friederik, koi u isto vrěme tutor ugarskoga kralja Vladislava V. biaše, uzme iz milosèrdja ža-

*) Vidi članak u Danici 1843. br. 12. pod naslovom: Ivan Oršić. K ovomu članku imamo još dodati da o istom Ivanu takojer Georg Phranzes u knj. III. glav. 16. piše, i da o smèrti istoga Lepold I. i Maria Therezia u svojih diplomih sledeće navadjaju: „Nec minorum esse memoriam Joannis quondum Orsich Comitatus Cetinae Domini, qui in obsidione Constantinopolitana pro Clementissimo principe ac Domino suo Constantino Palleologo mortem opetiisse, talique pacto, egregiae et plane heroicae virtutis et fortitudinis suae laudem retulisse dignoscitur etc. etc.

lostnu i od svih zaostavljenu udovu s njezinim sinom pod zaštitu svoju, i poděli im grad Stattenberg u Štaieru, načinivši zajedno Mihajla Petra Landštandom štajerskim. Poslě dojde Mihajl Petar s majkom svojom opet u Hèrvatsku i sazida Oršićah grad, sada nazvan Slavetić, od kojega se i sadašnji grofovi pišu.

Od ovoga vrěmena poče ne toliko slava, koliko mogućnost i bogatstvo plemena Oršićskog klonuti, dok se pod Leopoldom I. u svemu opet nepodignu i neuzvisi.

Od rečenoga Mihajla Petra, kojega narod nazva Perica, nezna se drugo, nego da je imao sina Ljudevita, koi god. 1494. u boju kod Modruša pokraj bana Derenčena i Ivana Frankopana proti Turčinu slavno poginu. Nakon sebe ostavi Ljudevit iz svoje žene Mare, kćeri Ivana Šubića od Pèrne sina Pavla III., koi Pavao imadjaše dvě gospoje, pèrvu Baru Budačku, s kojom neimade nikakovoga sinka niti děteta, drugu Janu Barilovićevu, koja mu porodi tri sina: Ivana VI., Stěpana i Marka *).

---

*) U ovo vrěme 1508 navadja Kèrčelić jednoga Franju Nelipića kao hèrv. podbana, nu neznam čiji je bio sin; istoga Franju napominje god. 1515 ban Berislav u jednom listu pisanom Baltazaru Bačaniu podbanu, u kojem mu javlja, kako je kralj zapovědao něki novosagradjeni grad rečenoga Franje porušiti, proti čemu su se stališi izjavili, kao da je to proti pravom plemićah, i zato je isti Franjo kralju otišo, medjutim světuje isti ban rečenomu Bačaniu, neka naloži podprabilježniku kraljestva, da u tom poslu takodjer kralju piše.
Iz arkiva Körmendskoga.

Digitized by Google

U žalostno vrěme groznoga gradjanskoga rata medju slědbenici kralja Ferdinanda I, i Ivana Zapolje, kad zajedno velikom stranom dèržavah ugarskih zavladaše Turci; ostala su gorerečena trojica kano mlade sirotice bez otca i zaštitnika. U to doba, kad i u Hèrvatskoj nijednoga plemića bilo nije, koi oslonivši se na ovu ili na onu stranku imetak i život svoj mačem braniti nebi morao, stajali su sini Pavla III. skupa sa svojim imetkom pod upravljanjem tudjih rukah. Kako zdušna i pravedna običaju takova upravljanja biti, znamo po izkustvu i u naših danih. Mladi Oršići bili su skoro lišeni svega što im ostavi otac. Ivanu IV. otme Ivan Pekri zapovědnik grada Stinišnjaka njegov otčinski grad Oršićah (Slavetić). Marku ugrabe za onda najsilnii hèrvatski knezovi Šubići Zrinjski grad Božjakovinu, a Stěpanu tko je šta mogao. Tim neosta svim trim ino, nego poći služiti u vojsku kralja Ferdinanda.

Kano kapetan Ivanički obrati se Ivan IV. s molbom na kralja Ferdinanda I., da mu priskèrbi nazad oteti grad predjah svojih, kojega za toga Pekri někakovomu Jurju Zimiću pověri; lukavomu i zlobnomu čověku, poznatomu grabitelju i osvojitelju tudjih dobarah onoga vrěmena. Isti Zimić dobi više putah zapověd od kralja, da Oršićah grad, kojega proti božjoj i čověčanskoj pravici dèrži (divino et humano jure posthabito) Ivanu IV. natrag vrati; nu Zimić prezirajuć zapovědi kraljevske (in contemptum mandatorum nostrorum), grad vratiti nehtěde, dokle ga na to god. 1539.

po zapovědi kralja Ferdinanda bani hèrvatski Toma, Nadaždi i Petar Keglević neprisile.

Tako srětan nebiaše Marko. Njemu kano kapetanu u granici budućemu, poda istina bog Nikola Zrinjski jedno pismo pisano u hèrvatskom jeziku, u kojem priznaje, da mu je od svojih rodjakah krivica učinjena, i obećuje odmah kako iz Ugarske dojde, da će ne samo Božjakovinu vratiti, nego i za kvar s Oršići se pogoditi i za krivice njima po knezovih Šubićih - Zrinjskih učinjene š njime se porazumit; medjutim osta sve to pri obećanju.

Nezna se dali je Stěpan svoje blago ikad natrag dobio; nu ako je bio i manje bogat od predjah svojih, može se ipak uzporediti s najslavniimi muževi kolěna svoga. I on biaše medju onimi rědkimi, koji su s hèrvatskim Leonidom god. 1566. branili kraljevsku tvèrdju Siget. Da je tvèrdja ova pala pod slavjanskim zapovědnikom i njegovimi branjitelji poslě tako vitežkoga i glasovitoga branjenja, nesluži manje na slavu narodu slavjanskomu, nego i to, da je predobljena od slavjanskoga zapovědnika i njegovih surodnih Janičarah. Nikola Zrinjski vojevaše slavno za cara Maksimiliana, Mehmed Sokolović hrabro i stalno za cara Sulejmana i njegovoga sina.

Od gorerečene bratje porodi jedinomu Ivanu IV. njegova gospoja Jelena Kojnski od Konjšćine pet sinovah, jer Stěpanova gospoja Potencia Špirianac umre bez dětce. Izmedju ovih pet sinovah poznati su: 1. Krištov oženjen s Margitom Tahiovom, s kojom rodi kćer Jelenu, udatu za Jurja

Digitized by Google

Jankovića. 2. Ivan V., koi je imao za ženu Barbaru Tadiolovićevu od Tastenberga, po kojoj dobi g. 1628. njezin dio od imanja Kastela; i treći Stěpan II., koi oženjen s Anom Babonosić-Benvenutievom rodi sina Matiu, i poslě toga još mlad na lětih umre.

Ovaj Matia, koj doboku starost od 80 godinah dočeka, doživi kano sědi kapetan pokupski novo proslavljenje plemena svoga u svojoj dětci.

Žužana vrědna supruga njegova, iz kolěna Dorotićah, (njezina majka Barbara rodjena Križanić, biaše po drugi put udata za Jurja Katzianera, kranjske zemlje kapetana) porodi mu dva sina: Ivana-Franju i Jurja-Baltazara, i dve kćeri; pèrvu Martu, koja bi udata za barona Nikolu Patačića, u švedskomu ratu kapetana hèrvatskih konjanikah, zapovědnika grada Sredička, i zatim od god. 1668.—75. velikoga meštra kraljevinah Hèrvatske, Slavonie i Dalmacie *); drugu Žužanu udatu za Stěpana Pethöa.

Još kao mladić dodje Franjo k dvoru kraljevkomu u Beč, i bi od cara i kralja Ferdinanda III. imenovan za svoga dvoranika i ubrusara. Baveći se kod istog dvora žèrtvovaše on vrěme svoje naukom, i napiše jedno dělo filozofičko, koje on svomu kralju posveti, braneći zajedno istinu sadèržaja njegovoga, polag običaja onih vrěmenah, pred kraljem i pred cělim dvorom; kod ove prilike izkaza se on

*) S ovim Patačićem dobi Marta sina Gabriela Patačića, nadbiskupa Koločkoga.

Digitized by Google

na toliko dubokim umom svojim, da mu kralj iz osobite priklonosti i u znamenje zadovoljnosti svoje veliki zlatni lanac s kolajnom pokloni, koju mu on vlastitom rukom o-běsi na vrat.

Iz ljubavi prama domovini svojoj i iz goruće želje braniti narod svoj od věčnih napadanjah turskih, oprosi on posle několiko godinah kralja, da mu dopusti vratiti se u Hèrvatsku, koju mu molbu Ferdinand III. izpuni, učinivši ga za mala poglavarom nad gradovi Skradom i Barilovićem, kao što i brata njegovog Baltazara kapetanom karlovačkih konjanikah.

Ove časti obnašali su obadva blizu dvadeset godinah velikom zadovoljnostju kraljevskom, zadobivši medjutim u mnogih bojevah s Turci ljute rane za dom i narod svoj.

Za toga podigne se buna znamenita u Hèrvatskoj, koje početnici i poglavice biahu grof Petar Šubić-Zrinjski, ban hèrvatski i njegov svak markez Franjo-Kèrsto Frankopan Tèrsatski. Sva Hèrvatska bila je tom bunom smutjena i razdvojena, i sada udari sat, da svaki pokaže tko je věra, tko i nevěra svojemu kralju. Jur biaše Frankopan sa svojimi ljudmi pred Zagrebom, u kojem gradu on 200 dobro-oružanih graničarah imaše; s ostalimi otme na Savi několiko carskih brodovah natovarenih brašnom i strělivom za němačku posadku od Petrinje i poče razorivati savski most, da se osigura proti němačkoj vojsci stojećoj s onoga kraja Save pod upravljanjem banskog naměstnika Nikole Erdödia i karlovačkog generala Ivana Herberštaina; kad najedanput

Digitized by Google

iz granice hèrvatske, sa hèrvatskimi četami pèrvi Franjo i Baltazar Oršić carskim četam na pomoć dojdu, savski most Frankopanu silom otmu i iz Zagreba njegove ljude protěraju.

Medju tim razplodi se buna i prěko Save sve do móra i po sadašnjoj granici sve do Bosne. Tamo pošalje sada Herberštain Franju Oršića, kano čověka poznatoga narodu, věrnoga kralju i rodu, i to ne bez koristi. Za mala umiri Franjo graničare što s dobrim što zlim, protěra Zrinjskievog priatelja i něgdašnjega poslanika bosansko-turskog Franju Bukovačkog, razori zajedno s Krištovom Delisimunovićem*) grad njegov Turan, kojega im poslě Leopoldo I. osobitim pismom čuvanim u čazmanskoj pismoshrani, svakomu na polovicu pokloni.

Gorirečena čujući Leopoldo I., poděli slavnoj bratji Franji i Baltazaru Oršiću Slavetičkom drugačje (aliter) Lapsanoviću od Jabagonova, poradi tolikih zaslugah učinjenih sebi i svojoj kući, devetoga Kolovoza 1675. baroniu, njima i naslědnikom njihovim i dopusti im, da se i u naprěd mogu pisati slobodni baroni od Karina, Nelipca i Knina, koi naslov u tečaju vrěmena sasvim izgubili su bili.

Malo zatim god. 1682. zadobi Ivan-Franjo za se i za potomstvo svoje čast velikoga župana Modruškoga zajedno s gradom Severinom, kad bi već prie postao bio pukovni-

*) Od toga Delisimunovića, kako čujemo, nalazi se još sada u Žumbèrku u slunjskoj regimenti porodica, koja baronsku diplomu čuva zadobljenu od Leopolda I. poradi věrnosti svoje.

Digitized by Google

kom (Obèrstarom) slunjskim. Kao takav proslavi se on 22. Rujna 1685. još većma kod Grebena grada u Lici. Ovaj grad dèržali su za onda Turci; pod njega dojde s vojskom general Herberštain, s kojim se složi baron Franjo Oršić. Oni obsědnu grad, nu bosanski Turci braniše ga hrabro i naši nemogaše dugo postići cilj svoj. Najedanput uhvati Oršić svezak goruće slame, baci ga u grad i upali ga. Turci na to otvore vrata i navale na naše, nu Franjo naučen njima, suprotstavi im se junački i kad oni uzmicati stanu, navali sa svom silom na njih, otme im zastavu, uhvati njihovoga barjaktara i odsěče mu glavu. Ovaj čin poremeti sasvim Turke, i oni izgubivši 360 svojih, ostave grad i okrenu ledja. Potaknjen tim činom naš domorodni latinski pěsnik baron Ivan Čikulini opěva istoga Franju krasnom pěsmom u svojem dělu: »Ideae magnanimitatis Illyricae, gloriosis Heroum Illyricorum manibus consęcratae. Pag. 9. pod naslovom: *Franciscus Orsfich Illyrus.*«

Ali još nebi konac vitežkih dělah Franje. U vrěme isto kad junački Hèrvati ne samo na granici turskoj, nego i u Austrii i u Ugarskoj pod banom svojim Erdödiem, i Generalom Lorenom, Lesleom, Heisterom i v. d., neumèrlom slavom vojevahu za Leopolda I. proti buntovnikom ugarskim, združenim s Turci; čuvao je Franjo domovinu svoju i kaznio nebrojnimi porazi navaljivanja divjih Turakah. Tako predobi on god. 1686. s hiljadom izabranih graničarah grad Sudorovo od Turakah i oslobodi dvě stotine zarobljenih zemljakah svojih, koje Turci u tom gradu zatvorene dèržahu,

Digitized by Google

što nisu htěli vojevati š njimi proti svojoj bratji. Odmah otide pred veliki Kladuš i javi posadki turskoj: ako se u 14 danah nepredadu, da će im sa svojimi Hèrvati posve razoriti grad, i da neće oprostiti ni ženam, ni starcem, ni dětci, nego sve okrenuti pod mač. Ova grožnja uplaši na toliko Turke, da mu već 5. dan grad predadu i preko Une otidu.

Iste godine biaše Franjo kao velikaš kraljevski na dèržavnom saboru hèrvatskom, na kojem poslě pročitanoga pozivnoga pisma Emerika Tekelia drugoga muža Jelene Zrinjske, u kojem moli Hèrvate, neka se oni slože š njime proti kralju Leopoldu; Hèrvati jednoglasno odgovore: da će prie svi umrěti, nego li mislju, a još manje děli nevěrni biti svomu kralju*).

Zatim umre Franjo I. Oršić, kao vrědni starac i kao muž slavan ne manje na naucih nego i na maču i na věrnosti prema kralju svojemu. Iz gospoje svoje Jelisave Petričevićeve, s kojom dobi dobra: Bistru, Jakovlje, Petrovinu i Silakovinu, ostavi on dva sina Antuna i Franju II., koj bez dětce umre, kano i stric Baltazar, i jednu kćer Anu udatu za Gabriela Gotala.

Starii sin Franje I. Antun, slědeći stope otca svoga, stupi jur za mlada takojer u vojnički stališ, i posta na sko-

*) Rěči suvrěmenoga talianskoga pisca Chiarella: „e un' universale dichiaratione di cadauno: di volere piu tosto perdere la vita, che d'incorrere ne meno col pensiere, non che nell' atto d' infedeltà, contra di cesare."

Digitized by Google

rom kapetanom konjanikah karlovačkih, koju službu preko 15 godinah věrno obnašaše; kao takov vojevao je on pod kraljem Leopoldom I. i Josipom I. u ratu turskom, bio je više putah u nemačkoj i kod obsědjenja tvèrdje Kopfštein (Kufštein) u Tirolu, dok napokon kao veliki župan Modruški, i pukovnik lički u boju proti slědbenikom Franje Rakotzia *), od někojega Kuruca smèrtno ranjen kod Körmenda umre, gdě bi i pokopan god. 1706.

Sedam godinah biaše star sin Antunov Bernardo, kad mu majka njegova Ana, baronica Wintershofen, ostane udova; a on sirota bez otca, i jedva, što se kao mladić oženi sa Janom, kćerjom Barona Janka Patačića i Jelene Barabaš, dobivši š njome sina Krištova (Kristofora) umre jur 1725. u 26. lětu po někojoj nesrěći u Laduću.

Kano i otac Bernardo, biaše mu i sin Krištov u zlokobnom sedmom lětu, kad izgubi otca svoga i pod nazorničtvo Ivana Santića stupi. Nu podoban pradědu svomu Ivanu-Franji bio je on kao za sada poslědnji potomak plodonosnog plemena svog, takojer na to odredjen: da iz nova podigne staro svoje pleme na još višji stupanj slave i bogatsva. Nije trošio Krištov pèrva svoja lěta u lasti i u praznovanju, već ostavljen sàm sebi i sàm světu, prigèrli ono, što um srětnoga i nesrètnoga čověka sladkim pitjem hrani, što čověka na ovom ništetnom světu savèršeniim čini, i što po-

*) Ovaj Franjo Rakotzi bio je sin Jelene Zrinske, kćeri bana Petra, koja nečuvenom hrabrostju braniaše 3 godine tvèrdju Munkač proti cesarovoj vojsci.

Digitized by Google

jedine slabe ljude nad zemljom i nad světom, uzsvisuje; on prigérli nauke i knjige.

U ovo vrěme bila je kod imućniih Hèrvatah lěpa ta navada, sine svoje pošiljati u strane izobražene dèržave, da se spoznaju tamo sa običaji, zajedno i krěpostmi i manami narodah tudjih. Rim, Bolonja, Fiorenza, Mletci, Beč i Padova bili su gradovi, gdě su mnogi Hèrvati cèrpili visoke nauke, i po ovima, došavši kući, zadobili su poslě velike časti, bogatsvo i počitanje od sunarodnikah svojih. Po istom običaju poslan je bio i Krištov Oršić najprie u Bolonju, zatim u Beč u kolegium, gděno svèrši nauke svoje.

Ganjen velikom pogibelju, koja mudroj kraljici Marii Terezii od svih stranah pretiaše, i oduševljen možebiti slavnim onim uzklikom plemićah na občenitom saboru: »Vitam et sangvinem pro Rege nostro Maria«, pristupi Krištov k novoj insurekcii i posta kapetanom jedne čete slobodnih konjanikah. Kao takav vojevaše on u ratu francezko-bavarskom i poslě u Českoj i u Bavarii tako slavno i junački, da ga radi osobitih zaslugah svojih Maria Terezia imenova svojim komornikom i već u četvèrtoj godini kraljevanja svoga uzvisi na čast grofovsku načinivši ga već pri svojem krunjenju zlatnim vitezom.

Ostavši sve do konca života svog kod stališa vojničkog, izkazao se je Krištov kod *Plavna* i Šveidnica, i stupajući od časti do časti, — posta cesarsko-kraljevskim savjetnikom, zatim suda banskog prisědnikom, posle generalom Feldmaršallieutenantom, napokon vèrhovnim županom grado-

Digitized by Google

medje zagrebačke, ter vice-kapetanom kraljevine Hèrvatske, čim su u njegovoj osobi sve skoro vojničke i civilne više časti sjedinjene bile. Mi propuštamo navadjati ovdě njegove pojedine čine i njegova děla slavna, ona su zabilježena u istorii i javnih pismih onoga vrěmena; samo to napomenuti moramo, da je isto tako, kao za domovinu, za kralja i za dèržavu, takodjer i za svoje pleme skèrbio i trudio se; tako je sazidao grad Bistru, Stubicu popravio i Popovac prikupio. Njega je ljubio narod hèrvatski iskreno, i zato ga posla više putah kano svoga poslanika kraljici Marii Terezii u Beč, koja ga je kao vèrnoga i zaslužnoga svog podložnika čestila. Dvě godine nakon njezine smèrti umre u Zagrebu i grof Krištov 19. Veljače 1782. u 64. lětu dobe svoje na veliku žalost sinovah svojih: Adama, Franjè III. i Ivana Nepomuka, koje mu njegova vèrna supruga grofica Josipa Zičieva*) porodi i od kojih bi svetačnim sprovodom pokopan na gornjoj Stubici kod sv. Jurja.

Od njegovih sinovah bio je Adam cesarsko-kraljevski komornik, i god. 1790. zajedno sa svojim bratom Ivanom VI. medju onimi 24 plemenitimi Hèrvati, koji su

*) Ova grofica, premda je bila rodjena Magjarka, nu živući u Hèrvatskoj ljubila je tako jezik hèrvatski, da je u njemu jednu knjigu spisala i tiskom izdala, odkuda se vidi, na koliko je onda u Hèrvatskoj najimućniih familiah ljubav k narodnosti i narodnom jeziku ukorenjena bila.

poslě smèrti Josipa II. krunu ugarsku poslě dugog zatvora opet pratili u Budim*).

Iz svoje gospoje Leonarde, kćeri grofa Krištova Vojkffa i Ane Rauhove ostavi Adam jednoga sina Jurja, i dvě kćeri, Reginu i Josipu; pèrva bi udata za grofa Henrika Sermaža, druga za barona Ferdinanda Kulmera. Obadvě su sad već udove; nu poznate su narodu kao domorodke i věrne kćeri slavjansko-hèrvatskog plemena svog.

Drugi sin Ivan Nepomuk imao je za suprugu groficu Eleonoru, kćer Julia Keglevića i Ane Petaci, ter porodi š njome četiri sina: Ernesta, Vilhelma, Karla i Augušta, i dvě kćeri: Valburgu bivšu udatu za kr. savětnika Marka Delivuka, i Antoniu bivšu udatu za grofa B. Lichtenberga.

Treći sin Franjo III. svèršivši nauke svoje u koligiumu bečkom i bolonjskom, posveti se duhovničkomu stališu i umre kao zagrebački kanonik i spisatelj hèrvatski, poštovan od svih, koji su ga poznavali.

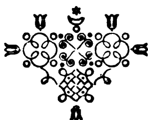
Domovina slavjansko-hèrvatska pozna za sada najbolje jednoga živućega Oršića, vrědnoga reprezentanta slavnih praotacah svojih i branitelja naroda, doma i jezika hèrvatskoga; to je grof Juraj Oršić Slavetički, cesarsko-kraljevski komornik, oženjen sa vrědnom i iskrenom domorodkom Vilhelminom, kćerjom obćepoznatoga generala barona Hillera.

---

*) Ove iste Hèrvate opěva u narodnom jeziku naš domorodni pěsnik Katančić u svojem dělu: Fructus Autumnalis.

Digitized by Google

Grof Juraj, od naroda nazvan Jurica, nosi u starosti svojoj još vatreno sèrce u pèrsih, puno ljubavi prema narodu i domu svomu. Tělo je njegovo ostarělo i oslabljeno od dugolětne težke bolesti, ali duh njegov uvěk je još mlad, zrio i bistar, kao u muža od najboljih godinah. Njegove zasluge novog vrěmena ostati će u věčnoj uspomeni kod naroda njegovoga. Njegovi čini poznati su svemu narodu jugoslavjanskomu od Dunava i Drave sve do Carigrada, njegove rěči, izjavljene na javnih saborih, preselile su se u hiljadu ustah i ostale su svojstvo njegova naroda, koi ništa drugo neima, da mu poda za tolike zasluge, trude i žèrtve, nego hvalu i slavnu neumèrlost u istorii.

Digitized by Google

Digitized by Google

SONETI

od

STANKA VRAZA.

Digitized by Google

Nikt nie wiedzial dla czego w zadumieniu stali:
„Ja wiem (rzecze poeta) aniol przelatywal."
Uczcili wszyscy gościa, — nie wszyscy poznali

Adam Mickiewicz.

Digitized by Google

I.

Sunce granù i magle razpravi:
Sad njegova zemlju pàrži sila,
Sad joj sipa blagoslov u krila,
Da se sama opet oporavi.

Jesi li ti sunce, o ljubavi!
Što me biješ, a sad krěpiš mila,
Kó mat' zemlja orjaškog Momčila [1]),
Što ga Hrelja u zraku zadavi.

Ti se igraš (kó dětešce s lutkom)
S našim sàrcem, sad u rajska města,
A sad u prah noseć ga trenutkom.

Ti si munja, koja kad uzprasne,
Otima nam oči, a kad prestà,
Slědnji žar nam božanstva ugasne.

Digitized by Google

II.

O pepelu opet oživljeni,
Što te zovu *sàrce* ljudi moji!
Ti klisuro što srĕd mora stoji,
Što okò nje burka se i pĕni;

Što ćes opet ti u toj promĕni?
Zašto ovi sladki nepokoji?
Zašto opet s razborom ti boji,
Kôi će donĕt jad tebi, jad meni?

Kako mornar za bure se hiti
U bezkrajno móre s tanke plavi,
Nemareći hoće l' gdĕ iziti, —

Tako i ti s okovane ladje
U jedno se móre stàrmoglavi,
Sve i znaduć da mu s' kraj nenadje.

Digitized by Google

III.

Evo ti ju medju děve mile,
Kosu svitu u dva divna věnca,
Kan da su ju iste kraj studenca
Opletale pletikóse vile!

Mili Bože, tko da se od te sile
Nepremetne mah na uznešenca?
A u kolu kad još uz mladenca
Njoj igraju noge hitrokrile!

Ah koli se divno onda kretje
S poniknutim trepavicam, za njom
Svak da šilje oči i uzdašce.

Ni ja vatrom neslědim je manjom;
Za njom pogled i misao odletje,
Te već neznam ni kud mi *sàrdašce.*

Digitized by Google

IV.

Posestrime vile neborodne!
U kolo me na vodu čudesnu
(Što izvire, gdě konj nogom tresnu)
Odvedoste na igre ugodne.

Tu začamih od večera do dne,
Te ja zábih snivajuć u nesnu
Ples obrečen i děvu nebesnu,
Tek spazivši bludnju okó pódne.

Zato vam sad okó vrata metjem
Za tu krivnju divnokovne lance
Od četárnaest karikah [2]) — s osvete:

Da stojite tu mi neprestance,
Za nju vėnac dok mi nespletete
Narešeni biserom i cvětjem.

Digitized by Google

V.

Ulicom te jedno pratih veče,
Pokrivaše nebo oblak gusti,
Ti pogledneš u njeg — ode pusti —
Kano munja magle kad razsěče.

Pokažu se bliže i daleče
Sitne zvězde; — nasmiju ti se usti, —
Kó sve nebo u te da se spusti,
Mah ti lice rajski blěsk obteče.

Tad sva srěća u te mi se skupi:
Oběručke děleć slast i vaje
Ogàrli me ljubav, nada, věra.

To su sada mom spasenju stúpi,
Jer iz očiuh sve ti nebo sjaje
Kó po noći zvězde iz jezera.

Digitized by Google

VI.

Ona nikog hitrinom netravi,
Nezna tražit očima uzpěha,
Nit pretvarat ni suzah ni směha,
Nit čarobnih rěčih med lukavi.

Svaki čar je u nje cvět naravi —
Čist, angjeoski, bez mahne i grěha,
Da ga gledat — rajska je utěha,
A pěvati — gotov věnac glavi.

To ja ćutim: kó da sam u raju —
Sami, siplju na dvor se obrazi,
U kôe něčji duh dušu udiše.

Istina je, al odkud dolazi?
Nje čar duh je, *moj* duh (nek svi znaju),
Samo 'e ruka, što sluša i piše.

Digitized by Google

VII.

Kada putnik zabludi srěd luga,
Pa vàs jednom lug zašumi vihrom,
I olúja razpljusne se širom, —
A on jadan bez konja i drúga!

Grozna sàrce pritisne mu tuga,
Po tmini se obzire s nemirom,
Dok ti evo — sa zlatnim kondirom [3])
Na nebu se nepojavi dúga.

Kan da lěstvu Bog mu s neba pusti,
Vàs zablene i 'edva odahne,
Te već tuga sa sàrca mu pane.

Tako i moj ode jad k svim bědam
I sve bure i oblaci gusti,
Kad god Tebe ah Tebe zagledam.

Digitized by Google

VIII [4]).

Cěla zvězdah sjà nad suncem čreda
Po nebeskih stazah razpàršena,
Od svog dragog — sunca ostavljena
Svu ih noćcu zemlja milo gleda.

Nu čim zasjà svit s iztoka blěda,
Sunce zora čim vrati rumena,
Tako u sunce opet 'e izgubljena,
Da za zvězde neima već pogleda.

Kolko nebo imade zvězdicah,
Naš stojni grad ima lěpoticah,
Koje slědi pogled moj s nasladom.

Al njim vlada *jedna* s tolkom vladom,
Da kad spazi *nju*, za sve oslěpi,
Vàs izgubljen u nje obraz lěpi.

Digitized by Google

IX.

»Ja ju ljubim!« čujte doli i gore,
Pa raznes'te gromom na sve strane:
Kaž'te orlom, nek s hridi neznane
U nebeske razkliču prostore!

»Ja ju ljubim!« nek se rěči ore
Na potoke i rěke prostrane!
A odtuda neka glas taj pane
Tja na Sinje i na Cárno móre!

»Ja te ljubim!« čuju stěne, rěke,
Orli, móra, pa mah glasom grubim
Oreć, šumeć odzivaju: »Ljubim!«

Tako sve se odziva, tek dvoje
Mene sluša, pa muči u věke....
A to 'e nebo, čudno *sárce Tvoje.*

Digitized by Google

X.

Kad na samu srěd slasti i tuge
Trag po trag joj promišljavam lice,
Sam zapitam sebe nehotice:
»Pa o šta si s', Stanko, dao u sluge?«

»Vàs kip u nje sve pruga do pruge,
»Kan u druge krasne je děvice;
»Dapače se čini, trepavice
»Da su duže u njezine drúge.« —

»Pa kako mu drago« (tad duh kaže)
»Al je duša tragah njenih toli
»Božanstvena, da nij stvari draže:

»Jer stvarajuć Bog nje kip, unj proli
»Kap najčistju iz móra svàršenstva,
»A eto ti u njoj uzor ženstva.«

Digitized by Google

XI.

Snivah jednom baš razkošan sanak,
Gdě se otvori nebeski perivoj,
Pa tu viděh u prilici živoj
Snit angjela k meni na sastanak.

»Tamo sjaje sunce, noć i danak
»Po odluci věčno milostivoj:
»Hodi sa mnom ti u taj perivoj!«
Kazaše mi u glas mili tanak.

Hvatim mu se o skut pun uresa,
Al u zao čas: »Stante;« (vikne sluga).
Ode sanak, angjeo i nebesa.

I věruj mi, věk se smirio nebi,
Da angjela i nebesa druga
Bog na zemlju neposla u Tebi.

Digitized by Google

XII [5]).

Blažen bio měsec, dan, sat, doba,
Čas, godina, vrěme i tren pravi,
Kraj i město. gdě me pun ljubavi
Sgodi pogled, pa sveză kó roba!

Blažen sladki bol, na oka oba
Slěp kada me božić š njom sastavi,
Luk i strěla, kojom grud mi stravi,
I zlěd koju nosit ću do groba!

Blažena rěč i slovo svakoje,
Kojim zvah Nje imena glas čisti,
I uzdašci, plač i želje moje!

Blažena i pismena i listi,
Kim Ju stekoh, te Ju svět sad poje
Pak će pěvat, dok uztraje isti!

Digitized by Google

XIII.

Što u kolu nošaše onomadne,
Zamolih te o jedan cvět struka,
A ti nedaš, i sve što te nuka,
Za razgovor duše mi ga jadne.

Uzrok saznah tekar sutra za dne,
Da pokloni jedna ti ga ruka,
(Jel' istina, neznam sad, il púka
Opadljiva laž i klapnje gadne?)

Evo ti sad i od mene (prosti!)
Struk a svijen sve od željah živih,
Što ga k tebi poslanikom obra'.

Rumen podà cvět mu tvoe stidnosti,
Duša miris, a k tomu ja privih
Četir rěčce: »Budi mi věk dobra!«

Digitized by Google

XIV.

Bostandžija pošten ružu goji,
Pa nekida grabežljivom rukom,
Neg ju svakdan prigledava mùkom,
Čuvajuć ju brižnie očiuh svoji'.

Razkošju si krasnu dušu. poji,
Puštajuć ju sjat mirisom, strukom,
Gospodara višnjega odlukom,
Za nájlěpšim pramom dok nestoji.

Rajska ružo! Tebe ja nepazim
Da ukinem cvět ti plemeniti,
Da se titram njim i da ga gazim;

Već ja gledam sa sàrcem veselim,
Gdě ti cvatiš, i ništa neželim,
Neg najbolji tobom da se kiti.

Digitized by Google

XV.

Hrelja pošlje Hilka [6]), momče milo,
Na vodicu na jezero sinje,
Tu u vodu vile jezerkinje
Ugrabiše děte u svoe krilo.

Dosětiv se Hrelj, što š njim se sbilo,
Gre na vodu, tu vile zaklinje,
Kliòuć: »Hilo!« al momka boginje
Nevratjaju neg samo glas: »Hilo!«

Tako i ja kad me s tobom sréća
Razstavila, svud u gorkom vaju
Željan kličem ime Tvoje milo.

Poslušaju gore glas moih smeća'
Al mi tebe bolne nevratjaju
Neg samo glas »Hilo!« te »Hilo!«

Digitized by Google

XVI [7]).

O ljubavi, varko sladkomila!
Zlatna čašo! izvore věk gledan!
Koj i zemlju stapljaš u ćut jedan,
Kad si dušu s dušom posestrila.

Svak na tvoja da padnuo krila,
Uživajuć rajske dike bědan
Prie neg duhne sěver, větar ledan,
Što nam kida i brod i větrila!

Gdě si sestro bitjah neborodnih,
Goste sárca mojega nevěrni,
Děte cvětja, bole ran' ugodnih?

Ja se zahman u tvoj luci javi'.
Jer mi vihar izčupa sèverni
Cvětak ruže a tàrnje ostavi.

Digitized by Google

OPAZKE.

[1]) Kad se jednom Hreljo pohàrva s nĕkakvim oriašem Antäom, rodjenim sinom matere zemlje, nadhàrva ga snagom; nu dočim bi on (Hreljo) njim udarao o zemlju, da ga ubije, a on (Antäo) opet sve jači ustajaše sa zemlje, jerbo ona bi mu kao mati brižna svakim udarcem podĕlila nove sile, da ga obrani od strašnog hàrvoje Hrelja. Nu Hreljo kako to opazi, domisli se, uznese Antäa nad zemlju u zrak, pa ga u zraku zadavi kao jagnje ludo.

[2]) Obraz od soneta, koi sastoji od 14 redakah, te tim naliči na umĕtno skovan lanac od 14 karikah.

[3]) Narod naš (barem Slovenci u kotaru Celjskom), tumačeći si uzrok pojavljenja dùge, priča, da je duga vila krasna, što nĕkakvu čudesnu vodu prolĕva iz zlatnog kondira u srebàrni tas.

[4]) Slobodan prevod Dra. *Prešernova* soneta: »*Vàrh sonca sije soncov céla čreda.*«

[5]) Slobodan prevod Petrarkinog prekrasnog soneta: »*Benedetto sia 'l giorno, e 'l anno, e 'l mese....*«

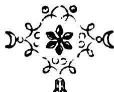
[6]) Argonauti doplovivši jednom do obale u Maloj Azii, pristanu kopnu, da ukàrcaju hladne vode. Hreljo sa lju-

Digitized by Google

bimcem svojim Hilom (Hylas) zabasa u někakvu dubravu. Izmorivši se sědne tu pa zaište vode od dragog si pratioca. Hilo odtàrči da donese vode u vàrču i stigne na někakovo jezero čisto i prostrano. Prigne se da zacàrpi vode u varč; al eto ugledaju ga vile jezerkinje i zatravi ih lěpotom i mladostju svojom. Okupe ga bàrže bolje, i potegnu za sobom u jezero, da ga gàrle i ljube. Pozadugo čekaše Hreljo žedan ljubljenog druga svog, i vàrlo se zabrini, kad mu se nevrati toli dugo. Naposlěd dosěti se jada, potàrči na vodu, kličuć iza glasa »Hilo!« da se je razlegala dubrava, al u zao čas! neima krasna momka, neima živog glasa, već tvàrde stěne, što mu iz daleka odzivlju pusto ime »Hilo!«

[7]) Slobodan prevod Kollarovog krasnog soneta: »*Lasko, lasko, o ty sladky klame!*...«

St. Vraz.

IZ DOPISA DVIUH PRIATELJAH

od

LJUDEVITA VUKOTINOVIĆA.

Digitized by Google

Digitized by Google

O** 14. Lipnja 18** petak na veče.

I.

Ti znaš, da ja do světa mnogo nedàržim, to jest do onog světa, koi mene i čine moje osudjuje; i to zato, jer dobro znam, da me svět u čistoći mojih ćutjenstvah nerazumě, niti me može razuměti. Ipak ima i takovih dušah, koje su kadre presapiti, što ja ćutim, takovih dušah, koje me sažaluju. Naravski da ih neima mnogo, jer je u obće broj onih jako malen, koje izabranim imenovati směmo. Medju ove ja tebe brojim. Zato ti obširnie pišem, da još većma saznadeš, kako tvoj pobratim žive. U mojih godinah ljubav najveću ulogu (rolu) igra, ljubav, koju nebeskom iskricom zovem, vodeći nas kroz ruže i tàrnje, kroz talase života u raje zemaljske, ili u grobe nesrétne.

Tebi je znano, da je ona děvojka, koju sa svom vatrom mojega mladoga sàrca ljubih, umárla. Nesrěća ta biaše grom u pàrsi moje; ja obećah umirućoj ljubi, da se neću nikad u mom životu ženiti. Strahovitu sam u to ime prisěgu položio, koju, kad je děvojka primila, dušu ispusti. Tužno prožívih několiko godinah. Šta ću da ti kažem? ti znaš kako sam živio i màrzio na svět, koi mi je najkrasniu

Digitized by Google

nadu porazio. Na nebesa se nisam sàrdio, jerbo su nebesa previsoka za sàrćbu našu, tim većma se ljutih na svět, gdě vidjah svaki dan, kako najgorii ljudi najsrětnii bivaju. O, pobratime, čudno stvorenje ti je čověk. Ja nebi bio nikad mislio, da će to iz mene biti, što je sada. Da nepoznam sàrce tvoje, ja ti nebi niti pisao. Ali Bog zna, kad ćemo se viděti, a ja moram někoga imati, da mu se pritužim. Kako je to ugodno, blagonosno i milo, nemogu da kažem, tim većma ćutim.

Primi priazno moje rěči, te ostani mi ono, što si mi bio uvěk., *priatelj najvèrnii.* Sada mi pako oprosti, da prekinem ovo pismo, mene melankolia napada . . . . Sutra ću ti dalje pisati . . . .

15 . . u jutro.

Sětjaš li se još na onu děvojku (K** joj je ime), koja je u kući gospodina D**. Gospoja D** je njezina tetka; u kući su još dvě děvojke, kćeri domaće . . . sětjaš li se? Znam da se sětjaš, ti imaš dobru pamet, osobito što se děvojakah tiče. Ja sam u tu kuću, od lani počemši, mnogo išo, ali baš ne iz kakvog interesa, nego samo zato, što su mi se stanovnici one kuće dopadali, i to svi kolici izuzamši gospodičnu K**. Ona je uvěk nešto tudjega, nešto neugodnoga u sebi imala, čemu se nikako priučiti nemogoh. Mi smo se vàrlo malo razgovarali; niti je ona za me, niti ja za nju mario. Slučajno se jednput sastasmo kod prozora i zametnusmo razgovor o različitih stvarih, najvećma o predmetih, koji se tiču sàrca i iz njega izviruće srěće čově-

Digitized by Google

čanske. Gospodična K** kazaše mnogo duha i oštroumnosti u opaživanjih svojih, mnogo ćutjenstva u izrazih. To je pàrvo bilo, što sam opazio. Za mala sam otišo iz grada, jer morah na moj spajiluk otiti. Sa mnom je želja otišla, kako se pàrvo povratim, da s gospodičnom K** opet tako lěpi razgovor zametnem. Odoh na selo. Nebi me natrag měsec danah. Svakojake vàrsti poslovi, koji me čekahu, nedadoše mi mnogo na děvojku misliti . . . a kad sam i na nju mislio, sètim se drage moje nesrětne, koja se prerano u drugi svět prestavi. Prodje ti měsec danah, a ja u grad . . ., boga mi, šta da tajim, jedva iz karucah, pa odmah gospoji D**. Bio je badnjak. Kako stupim u pàrvu sobu, opazih druge iz desna sve razsvětljene i stranskih puno. Običaj je, znaš, da se na taj večer ljudi igraju, osobito děvojke: one dàrva nose, vosak i olovo liju, svěćice pale itd. I tu je bilo u tu svàrhu više družine skupljeno . . . Ali ja ti jedva u sobu stupim, eto ti preda mnom stoji gospodična K**. Meni je jako drago bilo, što sam ju vidio. Danas je veliko družtvo ovdě, za me preveliko, rekoh, ja ću se odmah udaljiti. »Hoćete li da nas ostavite?« zapita děvojka . . . »tako hitro.«

Ja nisam mnogo mislio, nego sam odmah odgovorio:

»Vidio sam, što sam želio, već mi netrěba; s bogom, gospodično, dajte mi ruku, ja idem.«

»Nećete li natrag dojti?« upita me ona blago i ruku mi pruži. »Za mala će naši gosti otiti; mi ćemo iti noćas u ponoćku . . .«

Digitized by Google

Već nismo ništa govorili, ali tim većma su se oči naše pomešale i zaplele . . . ja neznam, brate moj, kako se to dogodi, ali věruj, dok sam na ulicu izišo, bio sam *zaljubljen.*

O 16. Lipnja 18**, nedelju na večer.**

II.

Bili smo u pónoćki. Mogu ti kazati, da nisam nikad tako pobožan bio. Molio sam, da me Bog od pogibeli, koja mi s ovom ljubavjom pretiaše, spasi . . . Dà, zašto i meni ljubav, koi sam se umirućoj děvojci zakleo, da neću niti ljubiti, niti ženit se više . . . Ali zabadava biaše molitva, kad mi je sàrce kod děvojčinog pogleda silovito kucalo. Najvećma molih za nju, jer opazih, da su se u njezinih njedrih ćutjenja probudila, koja sam meni priklona spoznao. Kad se kući vratismo . . . . . premda se nismo tražili . . . sastadosmo se. Medjutim je stvar hitro postupala. Veoma prilične okolnosti složiše nas; neizměrnom silom ljubavi bismo skopčani; děvojačka pàrsa, plamenom sladkoga nagona podpaljena, obladaše stidnu bojazljivost, i kroz mila usta oglasiše mi se rěči, koje sam popio, ko jednu čašicu hladjane vode . . . . O, priatelju dragi, sladkost toga hipa nikada zaboraviti neću; dàrhtanje ono, nemirno dizanje njedarah i nježnjostjom duše utopljene suze dokaz biahu ljubavi, koja se vàrhzemaljskom nazvati može. Kad sam se za několiko danah malo s pametju opet pobratio, preduzeo sam si da ću joj kazati, kakove me ve-

Digitized by Google

rige vežu, za da se ta nesrětna vatra, koju sam strastjom nadvladan uzpirio, u svom početku ugasi . . . . Kazao sam; ona me mirno slušaše i rěče, da je ljubav njezina na duševni temelj položena, i da ona u slici mojoj najvećma duh moj i dušu moju ljubi. Zatim postade ljubav naša još čvàrstja. Ja neznam, šta će iz mene, šta će iz děvojke danas sutra biti . . . . Ali mislim, da nitko nezna, šta će na svàrsi iz njega biti? . . . To me těši . . . Neka Bog ravna, kako znade i kako mu volja . . . . Za malo sam grad ostavio. Evo ti pàrvog pisma, kog sam joj pisao:

»Lubljena děvojčice! Jošte mislim da kod mene stojiš, da te čujem, da te vidim, i u toj sladkoj misli okružava me slika tvoja. Premda se osvědočavam o neistinitosti sanka moga, ipak mi to znanje, da me ljubiš, toliku utěhu, toliku moć podaje, da sam mnogo mirnii u položaju momu, da sámo ure željno brojim, nadajući se, da ću te skoro viděti. Ja scěnim, da ti nisi obična děvojka, niti tvoje sàrce nije obično, niti duša svakdanja. Ti nećeš nikad u zanjke nestalne *mode* pasti, nikada sa sàrci se poigravati, i ogledalo za žàrtvenik ljubavi postavljati. Tvoja svetinja je dubljina tvojih ćutjenstvah i jasno spoznanje ženstva tvojega... To trěba da si občuvaš, pa ćeš uvěk i usrěd najveće běde krilom čistoga duha podignutu utěhu i polašticu najti . . Ova ćutjenstva, ovo sàrce i ovo bitje tvoje jest ono, što me moćno k tebi vuče. Ja te ljubim, kako još nikad ljubio nisam; ako nas pàrva ljubav neizrečivim čarom ukrasuje, tako je ipak ona ljubav prava i stalna, koja se u sàrcu porodi, duhom goji, i vatrenim,

Digitized by Google

jednostavnim i pametnim putem hoda.. Ovo několiko rěčih za maleni dokaz moje velike ljubavi ... Želim skoro kod tebe biti, i uvěk ostati tvoj X***.«

Ti ćeš se smijati nada mnom, ja te već vidim .... ali tvoj směh neće biti od onih, kim se sebični i bezćutni ljudi smiju i vele: to su budalaštine! Šta je ljubav? .... Ljubav u džepu sědi .. To sve prolazi! .. Tvoj směh će biti izraz pohvalnoga sućutnoga priznanja. Nezanimiva je obično ljubav drugih za onoga, na koga nespada ... Ali za dva vruće se ljubeća, još više su strahoviti i odurni oni, na koje njihova ljubav nespada ... S' Bogom. — Lahku noć.

Istu nedělju u 12 satih.

Lego sam, ali nemogu spavati ... Šta ću, kad neimam mira? To je cěla směšaria u mojoj glavi, čitati nemogu, jer mi se misli skitaju na sve strane. Soba mi je těsna, a kad na prozor pogledam, onda mi je i na polju preuzko .. Jedan lěpi brěžuljak imadem; on mi je sasvim povoljan, s njega vidim gore, i onu okolicu, u kojoj moja draga stanuje... Ono je lěpo město... tebi bi se dopalo... ali tebi zaradi naravske krasote... meni pako, što mislim, da je *ona* tamo... Hoću ti list priobćiti, kog sam od nje dobio.

»Moj iskreno i jedino ljubljeni! Istina je, ti nepitaš više, da li te ljubim? o tomu si već dosti osvědočen; nemisli, da me to žalosti,... o nipošto, veseli me, jako me veseli, jer mi zajedno dokazuje, da mi věruješ, i da nisi

Digitized by Google

(što me je mnogo putah od drugih razžalostilo) sve pověrenje prema děvojkam izgubio. Niti za odgovor neprosiš, a ja ti ipak odgovaram; kako bi drugčie saznati mogo, kolikim me je veseljem tvoj ljubezni, dragi list napunio. Zato, što u me tako lěpo věruješ, hvala ti, moj mili. Moje će jedino társenje biti, da se u meni neprevariš, da u meni ono najdeš, što tražiš. Znam dobro, da mi to neće težko biti. Već ta misó samo, da me ljubiš, dosta je za udaljiti me od svega, što svagdanjim nazivaš. Čini mi se, odkad me lěpo ćutjenje (valja da lěpšega već niti neima): ljubav k tebi oduševa, da sam mnogo bolja, i kano vàrhu drugih ljudih uzvišena. —

Z ** 10. Ožujka 18**

Već je kasno, ali ja nemogu spavati, volim se još několiko časah s tobom, moj mili, razgovarati... To su i onako najlěpši časi, koje uživati mogu za sada, gdě tebe kod mene nije. Kako strašno je živiti bez onoga, koga čověk tako iskreno ljubi, u kom cělu svoju srěću nalazi!... Svaki trenutak mi je věk bez tebe! —

Jedan cělov od tvoje věrne

K***

Svedj se težko od tebe, moj vruće i iskreno ljubljeni, opraštam, ali moram, pónoć je prošla; za danas dakle poslědnji put s Bogom!«

Digitized by Google

Iz ovog lista ćeš uviděti, da u ovoj děvojci neživi onakov duh, kakov imadu one krasne, kojih glavna svàrha je: *dopasti se svakomu.* Ona znade i ćuti tako, jerbo svàrha njezinog života je: *jednoga muža srětnim načiniti.* To je zadaća žene: ljubavju vladati, nježnostju gospodovati, i u věrnosti živiti... Gospodična K** ima veoma mnogo značaja, i za mlade svoje godine izkustva, i takova, koja si je vlastitim razmišljanjem i čitanjem dobrih knjigah pribavila. Ona mnogo piše i čita, znade svaku lěpotu tako u prozi kako u pěsničtvu cěniti; ali zato nije ni najmanje ohola, niti nepokazuje svakomu ono što znade. U velikih družtvih nije rado, niti šetališta, bale i kazališta nepolazi. Věruj mi, brate moj, da je děvojka sve hvale vrědna, i sa svim sposobna muža usrěćiti... O da směm, da sam slobodan, to bi bila žena za me!... Ali šta to hasni, moje verige su oštre i čvàrste... ako ih prekàršim, postat ću nesrětan, i ona sa mnom!...

Mnogi put mislim, da mi ruke izvan domovine neće tako svezane biti,... prazne misli, verige ja sám u sebi nosim i kamo god pošao, one idu sa mnom. Mislio sam, da u Ameriku otidem, il u Švajcarsku... Al šta će mi to? to sve ništa nije; koi u domovini nemože srěću naći, neće ju niti drugdě steći... Moje pismo je već dosti dugačko, zato te prosim, imaj postàrpljenje sa mnom; ostaj s Bogom, i budi moj priatelj.

Odgovor priatelja.

III.

D** 24. Lipnja 18**

Da si mi rodjeni brat, tvoj udes mi nebi zanimivii bio. Želio bi iz sárca, da si srětnii, ali svima se jednakom měrom neměri. To je sréća da toliko duševne moći i krěposti posěduješ, da se od nečestnih činah čuvaš. Tàrsi se strasti nadvladati, može biti da ćeš neplodnu ovu ljubav poběditi, i rěšiti se saveza, koi dobre svàrhe imati nemože. Bog bi dao, da se moja istinska želja izpuni: bilo bi ti zaista na korist. Znam ja, da je laglje drugoga podučavati, nego dobre savěte izvàršivati, ali se zato opet istina kazati mora. Za te bi i to od koristi bilo, da se kamo na put spremiš, možebiti da ćeš tako rane svog sàrca prie izlěčiti. Kod nas ljudi mnogo o tebi govore. Mnogi kažu, da to nije pametno, da si se tako bezumno za cěli život svezao; drugi pak vele, da se može svaka strast nadvladati, samo ako čověk prave volje ima; tretji pak mniju, da zašto bi takovu rěč dàržao, koja nije na razložni temelj osnovana. Ti na ljude nepazi, nego radi polag razlogah svojih, pa pokaži da si čověk. Zdravstvuj, te mi ostani priatelj.

O** 30. Lipnja 18**

IV.

Čověka ljudi varaju, ali se čověk najviše sám vara. To sam opet upoznao. Više putah mislim i preduzimljem si

Digitized by Google

takodjer da ću savez nesrětne moje ljubavi pàrvom prilikom prekinuti; ali kad će ta dobra prilika doći? Nato ozbiljno nemislim, nego se tečaju stvarih il vrěmena uzdajem... Našo se je medjutim jedan čověk, koi se je gospodični K** približio s tom nakanom, da će ju uzeti, ali ona nehtěde za njega. Ja bi želio, da me zaboravi, premda bi mi sàrce od žalosti puklo... ona neće, nemože to učiniti. Ona kaže da voli ovako do smàrti ostati, nego ruku pružiti čověku, koga neljubi. Ja sam joj opet pisao, i to slědećim načinom.

15. Ožujka 18**

Ljubljena děvojčice! Ja ništa netražim. Ja ljubim, i jesam ljubljen; ti si me spoznala; tvoja duša je moja; već nisam osamljen, nisam ubog, jerbo jedno bitje ćuti moju žalost, ćuti moju radost, *jedno* je sa mnom. Šta mogu zahtěvati više? Rědko, dobro, pravo, čisto pouzdanje zadobih; hotěti više, grěšno bi bilo. Sve drugo, što ovdě biva, na svět spada, naša ljubav pako na nebesa. Tvoj mili, nježni listak biaše rosica hladna na usta žedna. Uvěravanje tvoje, da nećeš pasti iz okruga nepokvarenosti, plamen je u tvom sàrcu, koi valja da brižljivo čuvaš; k njemu je věra i sréća moja prikopčana, ako ugasne, onda smo obadvoje prevareni. — — — — — — — — — — — — —
Gdě će onaj utěhu naći, koi unutàrnje svoje grěhom oskvàrnů? Plemeniti ljudi uvěk više tàrpe. Čověk bi mislio, da Bog nije pravedan, ali tko pozna pute njegove. Baš zato, da slast poběde dublje ćutimo, težko nas udes bije. — —

Digitized by Google

— — — Mi moramo plamtiti za ono, što je plemenito; tamo trěba da hranu za dušu tražimo, kamo nas čista ljubav vodi, a kano ljudi valja da činimo, što nam dužnosti striša našega nalažu. Naše sàrce je slobodno, i samo duši podložno.

Ti se nesměš, mila, za uvěk od mene oděliti, još nije vrěme k tomu došlo; kad me u raku bace, onda će se moje tělo s tobom razstati... ali ako se imamo budućnosti kakovoj nadati, ja ću te i tamo naći. — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
Ostajem neproměnjeno tvoj

X***

Iz ovoga lista scěnim, da baš nećeš uvidéti, kao da bi htio sávez ovi prekinuti... Je li da ne?... Ah, moj pobratime, kamo su vile naše? kamo preduzetja naša?.. Mnogo stoji u odhranjenju čověka, u izobraženosti njegovoj, ali to sve valja o predmetih znanstvenih, o predmetih na one stvari života spadajućih, gdě se sàrce s ljubavju neuměša... Zabadava je sve umstvovanje, kad čověk nemože da sárce nadvlada... ako to učini, to na izliku učini; jer ako je prava i živa vatra ljubavi u njem, ona će se na žalost preokrenuti, i čověk mora njezina žàrtva postati... Naravski je, da je strast u jednom obziru nadvladao, ali iz drugog je ona njega nadvladala, i on je propao... U toj stvari od naravi, od značaja čověka sve zavisi! koi je nećatljiv, lahkouman, ili samo tělovno nasladan čověk, on će

Digitized by Google

se na hitrom okrenuti i sve zaboraviti; nek se u tom poslu mudro i kadagod žalostno dàrži, pa će svět reći: Ovaj muž je duhom krěpak!... O koliko ih je takovih větrenjakah! Mi svaki dan manje světlosti na světu imademo; sad će nam i ljubav uzeti, koja je najčistije blago, i najplemenitia iskra božja u nami, i na koju samo oni màrze, koji nikoga neljube... Dosti o tom; sada na drugo. Šta naši susědi rade, jesi li čuo? — Tamo se sve měša. Nezadovoljnikah dosti. Bit će rata; vojska se je podigla. I o tom su mnogi čověkoljubci snivali, da bi se svět urediti mogo, da nebi već niti rata bilo. To su opet *pia desideria*. Takvog razměrja neće nikad medju puci biti. Jer dva, tri se uzvise na najveći stupanj izobraženosti, a drugi opet padnu iz svoje visosti, te tako se poměšaju, da ih je samo silom oružja sravnati moći. Kako je bilo od věka, tako će biti i do věka... Meni je u ostalom sve jedno, da se samo hoće potući, ja ću odmah na vojsku, možebit da me zahvati tane, pa će kraj biti svakoj brigi. Ostaj s Bogom, pa pomisli na tvoga priatelja, koi te ljubi.

O** U poneděljak 1. Sàrpnja 18**

V.

Meni je jako drago da se sa mnom o mojoj ljubavi nitko nerazgovara. Znano je to na mnogih městih, osobito tamo, gdě ženah imade,... ali se one neusudjuju meni šta reći; niti im nebi světovao; u takovom poslu mi nije ni malo do šale. Tko bi hotio sve poslušati, taj bi poludio.

Digitized by Google

Onomadne se sluči, da me je stara gospoja, koja se jako rado Wisth igra, k svom stolu prikopčila. Wisth je zaista lěpa, muževna i pametna igrá, ali trěba paziti, drugačie je jako zlo. Moje misli su veoma raztrešene bile; kad je god koja děvojka kroz sobu prošla, već sam mislio, da je ona, a kad je bila ... poglednuh na nju i zaboravih odmah, šta je *atout*. Ja sam několiko putah i na deseticu *invitirao*; a kad je moj priatelj invitirao, bacih mu *dečka* města *kralja*... Kad smo račun dělali, na meni ostade uvěk platjati. Drugi su mi se smijali i govorili: »nesrětan je kod igre... ali srětan u ljubavi.« To mi je sàrce probadalo; mislio sam si, da vi znate velike srěće moje... Moje stanje je čudnovato... Mene děvojka ljubi, i ja nju, pa opet nemožemo, da srětni budemo; mene uvěk slika pokojne okružava, pa mi se vazda pàrstom grozi... A da znaš, kako se ljubimo... kako ona mene ljubi, u njezinom oku sija svět od bajah i razbludah, njejna usta se slažu k bolestnom posměhu, koi je izraz muke unutàrnje, i s njom borcće se radosti; sàrce silovito kuca, i kroz njezin u me milo i čvàrsto upàrti pogled ista se duša njezina u me preliva... Koliko njezine oči kažu, koliko njezina něma, plamtećim sopljenjem užgana, žedna usta govore... tko bi izrazio?... Kada uhvati moju ruku, ona ju ljubi... i pliva u najčistjoj slasti!... Šta da ti o tom pišem... ja nemogu, toga opisati, tolika radost, tolike razkoši nije nitko jošte opisao, jer su pera naša malena, tanka i slaba, a ruka nam je pretežka za to, i glava směšana... Kad sam počeo o tom pi-

sati, morao sam prestat... moja ljubav je velika, već me je obladala... a ja je neću, to znam dobro...

Čitaj ovdě priloženo pismo, pak sada sudi... Mogu li drugačje nego ljubiti i opet ljubiti?

Z** 18. Ožujka 18**

»Tvoj dragi listak sam čitala, i jedan put se žalostila, drugi put radovala; poslědnje ipak prevagnu... a tko bi na tako daleko mislio? Samo da mi dojdeš jedan put, ja ću te već čvàrsto dàržati. Šta misliš, mili, samo dva dana da ostaneš kod ljubovce, ili kako si me nazvao kod tvoje ljubljene děvojčice? Sad, gdě te tri nedělje kod mene nebiaše. Mili moj, to nije moguće! Nije li tako; to nije istina bila? ti si se samo šalio? Ili bi ipak istina bila. Za dva dana da opet odlatiš? Hoću li za dva samo dana, iz ovog hladnog, nećutljivog světa uznešena, misliti, da sam u lěpšoj višjoj světlosti? Ne, ne, neću da na gorkost rastanka sada mislim, na něšta krasnieg ću pomisliti, na božanstveni trenutak našeg sastanka... Nije li njemu možno najjače i najoštrie muke utěšiti? Zaista jest... Ah da mogu vrěmenu krila podati, da nepuzi tako lagano; da to samo jošte ljubav može... Ti ćeš me nestàrpljivu, nezadovoljnu imenovati; nemarim, samo gledaj prie odkuda dolazi, pa se na mene sàrdi, ako možeš. — Dojduća nedělja će jako nemirna kod nas biti, něšta novoga za našu kuću, ali za me nepovoljno. Ja ništa tako neljubim kao samoću, a ništa mi nije onako težko steći kao baš *nju*. Danas je cěli dan puno gostih bilo. Takov dan mi se izgubljen čini; čověk ni-

Digitized by Google

kad nemože da sam sa sobom bude. Ja se neusudjujem lèpoga šta ni misliti; svaki čas me koi od ovih *formelnih* ljudih uznemirava, i baci me s mog neba, kamo me više putah moji sni nose. — Moj sladki životu, vidiš li, ovo su ti časi, u kojih iz sàrca za tobom, za tvojom ljubeznom, ćutljivom dušom žudim, ali moja požuda, moje zahtěvanje ostaje neizpunjeno! — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
Ako možeš, piši mi pred tvojim došastjem još jedanput; ti neznaš, kako me to veseli. — — — — — — —
— — — Nadam se, da ću u subotu na večer mojemu dragomu u milo oko pogledati...

*K***

Preduzela sam si, da ću svakako od tebe, dušo, sanjati; da Bog dade, da se izvàršilo! lahku noć!... Spavaj mi sladko!«

Gledaj pobratime, kolika nježnost, koliko vruće, brižljive ljubavi iz ovoga pisma govori. Kako se mila sàrdi, da sam na dva samo dana doći nakanio, koliko pita, je li to istina. Ali šta ćeš ti s tim, to nitko nerazumi, pa ni ti; oprosti mi brajno, — ali baš i za tebe to je previsoko.

Više putah mislim, da je bolje za me, i za nju takodjer, što me je udes tako svezao. Bog zna, kakov bi bio, da se oženim. Ženah imade jako mnogo, koje rado zapovědaju, koje misle, da će krasotom svojom, oholostju, lukavštinom, ili ljutostju rěčih i jezika muže ravnati. To bi

bilo za me strahovito, jerbo scěnim, da žena samo nježnostju i ljubavju kraljevati može. *Napoleon* je někda kazao, da bi svaka žena, kad se věnča, mužu pokornost priseći morala; i to kaže samo radi parižkih ženah, koje misle, da im je slobodno sve činiti. Ja bi tomu i druge žene primetnuo. Mužem pak bi zapovědio, da nesmiju nikad sirovi i neuljudni ljudi sa ženami svojimi biti, a veliku bi na to pedepsu postavio. — Ona žena, koja bi hotěla sa mnom srětno živiti, morala bi jako duboko sàrce imati, i mene neobičnim načinom ljubiti, ne radi mladosti, lica moga i lěpih rěčih mojih, nego poradi duha, značaja moga i činah mojih. Tebi je poznato, da sam ja kao puž, koi se u sebe sama uvlači; ja negovorim rado mnogo, nelaskam nikomu, nehvalim nikoga, nepriatelj sam kitjenja, zabavah i kazalištah, koja su propast za ćudorednost; strog sam u načelih života, zahtěvam, da žena razumě, štą je stališu svomu dužna, i da ljubi čvàrsto domovinu svoju. A to je mnogo, što rekoh. *Ali moja ljubav je duboka; ja mnogo dajem, zato i mnogo zahtěvam.* Gospodična K** jako rado pěsme čita. Ja sam joj několiko pěsmicah dao. Mi neimamo jedan ukus u obziru pěsamah. Meni se one pěsme dopadaju, koje pod oděćom *šale* i lahke *satyre* nježno, ganjeno i ljubeće, čestoput i žalostno sàrce sakrivaju. Njoj se bolje dopadaju pěsme, koje snivateljni značaj imadu, ili pak odpàrto krěpkim izrazom silu ljubavi kažu... Ova mala nesloga u jednu se ljubav sliva, izzato se mi nimalo nesvadimo. S Bogom, s Bogom, dragi priatelju moj, piši i ti meni.

Digitized by Google

O** 10. Sàrpnja 18**

VI.

Vesela ti majka, moj pobratime, bio sam u gradu! Vidio sam děvojku moju; s tim je već sve kazano, znaš da mi je lěpo bilo, ali sam puno posla imao... Lěpu ćeš mi hvalu čuti. Sad bi bila prilika, ljubav moju raztàrgnuti; děvojka je sama hotěla, ili mislila, da je moći tomu kraj načiniti, ali ja nisam ništa htio razuměti; evo ti viteza! evo čvàrste nakane; kad sam već tako daleko došó, baš neidem natrag, puklo kud puklo! Meni sve ide po glavi, da će něki *Deus ex Machina* doći, koi će mi pomoći. Mene u kući svi rado imadu, i děvojke i stara gospoja: oni znadu o mojoj zakletvi, i zato me svi sažaluju, još većma děvojka, koja s podajnostju tàrpi, i mogu kazati, da gine pod teretom žalosti svoje... pozna joj se na licu, koje je skoro svaki dan blědje. — Ja neznam, šta će biti? Želio bi, da se s tobom sastati mogu, mi bi se od sàrca do sàrca razgovarali... Kad sam odlazio, poljubila me je, rekó bi, *da nje već neima*, da je sva u mene kroz moja usta u moja pàrsa, u moje sàrce unišla. Ona samo u meni žive, onaj cělov ju je u mene bacio... Sàrce mi se trese, kad na to pomislim... onaj poljub je věnčanje vàrhu groba, věnčanje za věkovitost bilo.... Pisao sam joj.

O** 19. Travnja 18** 2 ure po pónoći.

»Ljubljena děvojčice! Poslědnjeg cělova vatra još gori na ustih mojih; neizkazani čar je s poslědnjim trenutkom

našeg sastanka skopčan; ja uvěk o tom gorkosladkom času snivam. — Onaj poljub je medena kaplja bila opadša u gorku čašu mog života, jasnost nebeska u tamnost mojih danah —

Uvěk te ljubim i ostajem tvoj

X**

O** 2. Svibnja 18**

Ljubljena děvojčice! — — — — — — — —
Talasi su, koji me sad gori sad doli bacaju, i svaki udarac moje sàrce zgadja; ja najbolje znam, što tàrpim, i šta ćutim, opisati nemogu; da mi je směti u tvoje oko pogledati, ti bi razuměla, šta je meni... ali to nemože biti, što me peče do sàrdašca. Pusti da te ljubim; jedina mi je u tom srěća. Oblaci, oblaci, za vami je sunce, a ja ga nesměm viděti! U suncu je bog, u bogu je ljubav; ja ju vidim i čujem, i ćutim, a nesměm ju izreći. Ali ja slutim něku budućnost, koja će me jako uzdàrmati, koja će me ili srušiti ili spasiti!

S bogom, mila. Živi mirno i sladko, misli na me, kako ja, ljubeći te, na te, uvěk i uvěk mislim, tvoj

X**

Naša domovina je lěpa, i lěpo je na selu živěti, osobito lěti. Ali mene to žalosti, što je lěpota naše domovine jošte sirova, ona je većom stranom još neizdělana. Kod nas neima obàrtnog života, neima marljivog poljoděl-

Digitized by Google

stva, koje bi našu zemlju u baštu pretvorilo. Kod nas ima samo živaljah, koji se samo u buduće razviti moraju. Tomu su naši vlasteli krivi, koji do sada ništa radili nisu; od njih bi se seljanin učiti morao, ali oni sami mnogo neznadu, i što znadu, neće da se ozbiljno pobrinu... Otvorit će se i naše oči; ali čekati valja, dok vrěme tomu dodje... Ja sam ovih danah opet u gradu bio. Našó sam si posla, ne toliko radi posla, koliko radi děvojke. Ona me je veoma ljubezno primila, ali mi je opet rekla, da zašto trapim sàrce svoje, da nek prekinem savez, koi će menesrětnoga učiniti.

»Ja se neimam ničesa u tom obziru bojati,« rekoh, »što ima biti, već je učinjeno; ja nit srětnii, niti nesrětnii postati nemogu, jer već nisam gospodar sàrcu svomu.«

»Ljubav naša je grěšna. Ja sam još veća grěšnica, nego ti, moj dragi,« odgovori ona. »Zašto sam te slušala, zašto sam se tebi približila, kad sam čula, šta te veže. Bog će me kazniti.«

»Ti bi me mogla dakle zaboraviti?« zapitah ju tužno. »Je li moguće? Ja tebe nikad.«

»»Niti ja tebe nikad.«« reče ljubljenim glasom ona. »»Ali kad mora biti . . . Ja ću tebe uvěk ljubiti i za svět mártva ostati!««

Ovakovi razgovori nikakove druge poslědice neimaju, nego da obodvoje jače ćutimo, da smo si uzajemno za našu sréću neobhodno potrěbiti; mi se sve većma ljubimo. Hoćemo da se varamo, i varamo se zaista, kad se borimo i

Digitized by Google

mislimo da ćemo strasti nadvladati. Čověk je čudnovata *harmonia* vičućih *dissonanciah.* Tkō bi to razúmio? pa je ipak něšta istinskoga u ovih rěčih. A tko bi čověka razumio?

S radostjom čitah poslědnji list, kog sam od nje dobio.

»Sladki moj ljubovniče! Neznam kako i kroz koje ruke ćeš ovo pismo dobiti. Ja nemogu dulje da čekam, sàrdce me silovito nuka, da ti opet pišem, da ti opet moje unutàrnje odkrijem i da te o ljubavi mojoj uvérim; mnijem, kadagod na te pismo upravljam, da tvoje rěči čujem, tvoje oči vidim. Dugo sam se borila, htěla sam da od moje ruke već nikada na te list nedojde ali nemogu! Tko će se svemogućoj sili od ljubavi protiviti? Ona je neizměrna i velemožna! Ali baš ta velika moć svu jakost i sva preduzetja lomi, i ja ništa nećutim, nego ljubav, neradim ništa, nego što ljubav zahtěva, te onda sam slaba děvojka, nemoćna, koja sam i prie bila. Ljubav me vodi u svakom koraku, ljubav je glavna miso u svakom činu mojem. Kad sam u bašti, u svakom cvětu vidim sliku ljubavi ... svigdě, kamo pogledam, pozdravlja me ljubav, věčna neizměrna ljubav! Prolětje mi uvěk najdraža strana lěta biaše, ali tako lěpo, kao lětos, nikad mi se nečinjaše. U bašti se mnogo bavim. Kad na goru prama izhodu gledam, i k njoj snjivajući poletim, blažena sam, jer znadem, da tamo jedno sàrdce bije, u kojem je i meni maleno město opreděljeno, da tamo jedna duša živi, koja je i s mojom uzko skopčana. Tad me mnogo putah vruća želja za ovom, meni tako uzko skopčanom dušom popadne; ja mislim, da me ljubav mora

Digitized by Google

odněti prěko bàrdah i vode k tebi, moj mili, komu moj duh sili i koga uvěk vidim . . . A kada moj sanak prodje, velika me tuga obuzimlje, iz druge strane těši me, što smo u tom životu za jedan trenutak razděljeni, u drugom lěpšem bit ćemo uvěk sjedinjeni. K ovoj misli pridružujem molbu sàrdačnu, da me bog objači i tebe zadovoljnog učini; to mi je utěha, to mi je srěća. Već ništa ne tražim. Dokle ljubim, dokle ljubiti směm, ostat ću srětna; ah, da mi tko ljubav uzme . . . ja bi bědna, uništena bila! . . . Je li, moj ljubezni, neka si nedam ljubav uzeti? trěba da ti ju věrno čuvam? Samo to, kad pomislim, da je ono, što me obožava, grěh, to mi sàrdce reže, život truje. To je strahovito za me! Ova misao mi dušu plaši. Moli ti sa mnom, mili moj; naše molbe će do gore doprěti. Neka svemogući nedopusti, da to najlěpše i najuzvišenie ćutjenstvo, koje ikad ćutih, grěhom postane. Drugčie nebi mogla, nit da živim . . . ali neboj se dragi, ljubavi se nebi niti na smàrti odrekla! . . . Sada pako s Bogom . . . na bolju budućnost čeka ljubeća te

*K***

Z** 10. Svibnja 18** u pó dvanaestoj uri po noći.

»Još jedna rěč njemu, koga ljubim! Ako nebudeš dugo vrěmena (neću reći nikada već, ti bi mi se i onako smijao) pismo od mene dobio, to za cělo pomanjkanje ljubavi neće uzrok biti, nego samo — — — — — — — — — — — Što je list ovaj na městih malo mastan, nemoj zaměriti, tomu su moje kose krive, koje su razplete-

Digitized by Google

ne na pismo padale. — — — Želim, da mi skoro odgovoriš.«

U 11. uri o pódne. *K***

Kako ti se ovo pismo dopada?... Nije l' to lěpa, čista i pobožna ljubav? Nije li to ljubav u najčistijoj skladnosti duše sa sàrcem? Ja znam, da će te ovaj list ganuti. Čitaj ga gospoji tvojoj, neka ona sudi, ona je plemenito i tanano ćuteća žena, ona će ga znati cěniti. Toliko pobožne ali razumne věre, toliko nježnosti i pozornosti prama lěpoti, dobroti i istini nisam još u nijednoj děvojci upoznao. Medjutim ima gospodična K** mnogo čvàrstoće u svom značaju, jakosti u duši i odvažnosti. Ovaj list je poslědnji, koga sam od nje dobio. Bit će za me svetinja do smàrti. Krěpost u ženi je najlěpša stvar pod suncem; ona čověku tako ugadja, tako je ugodna i blaga, kao što su krasna, mekana i očarajuća obličja ženska . . . Tělo žene je uzor najveće lěpote fizičke, a krěpost u ženi slika je krasoti moralnoj.

Da bi se samo štogod proměnilo; ja nemogu već, da tu jednostavnost tàrpim. Svaki dan to isto, i navěk to isto. Čověk mora duhom klonuti, kad se nikad niti nesàrdi, niti neveseli, niti neplaši, niti netuguje . . . moje veselje i moja tuga sá mnom su svaki dan, ali se moram i jednog i drugog čuvati, neznam jošte, koje će me sa svim ogàrliti, zato se obodvima uztezujem . . . . ah jako, jako k veselju tàrčim . . . a k tuzi me vuku. S Bogom, moj dragi pobratime, ti moj, a ja tvoj.

Digitized by Google

O** 15. Sàrpnja.

VII.

Dva lista pisah jošte dragoj mojoj; šta se je zatim dogodilo, javit ću ti niže . . . . Evo ti izvadak iz njih:

»Ljubljena —

Zar se je opet bura u tebi podignula? Uvěk ostaješ ko šiba, koja se simo tamo ziblje? Neće li šiba nikada dàrvetom postati?" — — Ti ćutiš čistoću, krasotu tvoje ljubavi, pa se bojiš nježnog ogledanja? Koliko putah moram protuslovne tvoje nakane slušati? Nakane, koje me tište i teret su savěsti mojoj. Ti znaš, koje město u mom sàrdcu zauzimaš, i da te ljubiti nikad prestat neću —

O** 13. Svibnja 18**

tvoj věrni
X**«

»Ljubljena K**! —

Žalostnim okom opazih, da ti boluješ, duševno boluješ . . . . a ja sam onaj nesrětnik, koi kano càrv u tvom sàrdcu klujem . . . Šta sam žàrtvovao, šta sam učinio, da te utěšim, da te u bolji, veće nade puni život dovodem? Ništa, ništa! . . . Ti kaži, što hoćeš, ja ću svàršiti. —

Kad će jedanput dan dojti, koj bi mogao mirno s tobom provesti? Lěk bi bio za moju osušenu dušu i goruće sàrdce

Digitized by Google

Samo ti me izlěčiti možeš. Dani běže, vrěme će nam srěću odněti; to je sudbina čověčanska. Malo je srětnih ljudih, jer ih je veoma malo, koji su malim zadovoljni . . . . a oni pako, koji malo traže, ništa nedobivaju, i svět ih svojim virom proždira. Istina, svaki čověk neka si svoj svět u sebi nosi; koi to može, on će srětan biti. —

O** 21. Svibnja 18**

tvoj X**«

Kad sam osam danah kasnie po pisanom poslědnjem listu u grad došo, našao sam děvojku sa svim tužnu i onakovu, kao da je težkoj bolesti jedva odolila, i da je u pogibelji u nju opet pasti. Našo se je bio něki gospodin (rodjak iz daleka), koi je děvojku nemilo korio, da takvu ljubav goji, koja se (kako on mišljaše) pošteno svàršiti nemože; da je to ružno od nje, nit se pristoji za čednu děvojku takov savez imati, budući da je s takovim čověkom (i tu mene imenova) obćiti, pogibelno; jerbo, kaže o meni, da ili lud, ili velika varalica biti moram . . . . Moj pobratime, ti poznaš gospodina N**, znaš, kakov je. On je lud i ljut, čověk bez značaja, strogi moralista kod drugih, a u sebi i za se materialista, egoista najveći, licuměrac . . . sàrdit i sirov; prie bi čověka ubio, zatim bi mu se u mekanosti svojoj na čast plakao (ali to nije mekanost, ili dobrota, nego slaboća, popuštanje napete razdraženosti). Svi ljudi, koji su prežestoki i nagli, naglo ćom svojom više pokvare, nego li dobrotom i nepravom ćutljivostju svojom kasnie

popraviti mogu. Ovaj dakle čověk prošti, raztrešeni, u kom ništa nije, nego malo izvornosti, koje se osobito u draženju, i to što se veli sekirauju ljudih pokazuje, on je gospodičnu K** svojimi ukori uvrědio; i prem da mi rěče, da je ona u čistoći svoga sàrdca i ljubavi previsoka, za da bi ju ovakove uvrěde uvrařitu mogle, ipak spoznah, da je po tom iskra velike nezadovoljnosti i nemira u njejno sàrdce pala . . . Ona me zamoli, da bi joj njezine liste povratio . . . ja to nehotěh učiniti; sutra dan me opet zamoli i reče, da ću joj s tim pokazati, da li ju ljubim. U toj prošnji toliko istine biaše, toliko želje, i to vruće želje za izpunjenjem, da se nisam mogo dulje protiviti; ja sam si liste prepisao i predao sam joj njezine, a ona mi moje dade . . . . Šta misliš, ljubi li me ona manje, ili ja nju? Nipošto. Istina je, meni se čini, da je naša ljubav kao cvět càrnom koprenom pokriveni, još više, kao cvět pod staklom, kojega miris niti se razlivati, niti sebi niti drugom ugoditi smije. Sěme će skoro dozrěliti . . . moja tuga raste . . . udarit će sat na skoro! Ja nemogu da gledam njezinu žalost; od někog vrěmena po malo se uztežem, pa neidem u kuću, a ona jadikuje, te kaže, da ju neljubim; ona želi da dodjem u kuću, nu da s njom o ljubavi ništa negovorim; samo da me vidi, kaže da joj je laglje. . . To opet ja nemogu, mene strast obuzima; kad ju vidim, hoće mi sàrdce da pukne . . . O, to ti je veliko zlo! — Znaš, kako je někoč pun tananog ćutjenstva *Camille Desmoulins* malo pred svojom smàrtju mladoj svojoj ženi pisao:

Digitized by Google

»S Bogom Lucillio, Lucillio, draga Lucillio! Žali ovog života běže izpred očiuh mojih! Jošte vidim Lucilliu! Vidim ju! Moje skopčane mišice tebe gàrle, moje svezane ruke tebe objimlju, i moja odcěpljena glava počiva kod tebe! Ja moram umrěti.«

Tako ću i ja na skoro kazati: S Bogom, ljubo, s Bogom, mila moja; ja běžim od života moga! Moje sàrdce je kod tebe! Ja hoću, da umrěm.

Ja sam se, prie nego iz grada odoh, s děvojkom tako oprostio, ko da se nikad više viděti nećemo. Tu uru nikad zaboraviti neću. Děvojka malo da nije umàrla u naručaju momu, a ja sam se jedva na noguh dàržao. Naše duše su se u jedno složile. Ona znade, da sam naumio domovinu ostaviti, ali misli, da ću se opet povratiti . . . Mene pako tajna slutnja popada, te mislim, da se na tom světu već sastati nećemo . . . Sad sam ti tako umoren, i omamljen, da pravo neznam, što sam učinio, što li sada radim. Kad pomislim na to, da ću otiti, i to daleko otiti, i od mile ništa nečuti, težko mi je pri duši. Neima gore muke na světu, nego neznati ono, što bi čověk rado znao. Još većma u takvom predmetu, gdě nije povod želje znatiželjnost, nego ljubav.

Za dva dana dojti ću k tebi, da se prie mog odlazka podivanimo o svakojakih stvarih, koje se moga imetka, mojih někojih rodjakah i moje ljute rane: sàrdca moga tiču. Znam,

Digitized by Google

da se nitko drugi za me nebrini, nego ti i ona, ona mila, u kojoj mi je sunašce izašlo i s kojom će mi zapasti!

S Bogom, pobratime; budi zdrav i věran tvomu tužnomu

X**

Dodatak.

VIII.

»Hej, što se briniš, čověče, što biti mora, biti će!« ... Tako su nėgda naši stari pėvali, tako trėba da i mi pėvamo.

Moj priatelj otišo je u rat. On se je hrabro borio, i čest i poštenje stekao. Nije samo, da je hrabar, nego je i dàrzovit bio. Dvaputa dobih pismo od njega, puno žalosti i želje za smàrtjom. Ja ih pročitah gospodični K**, koja je gorke suze nad njimi ronila. Sada nije davno tomu, što sam čitao u novinah, da ga je tane zahvatilo, i on je našo dičnu smàrt već odavna žudjenu. Njegova draga boluje, ova věst ju je smàrtno ranila. Njezina pàrsa su jako oslabita, i kašalj ju sveudilj tare; čini mi se, da je suhu bolest dobila, tako i lėkari kažu; neće mnogo vrėmena biti, te će se i ona prestaviti, kamo bude i nam pojti. Bog joj dao lahko umrėti. Eto dva groba na skoro, premda daleko, ipak neumàrlim duhom uzko skopčana. Meni ih je žao, ali bolje je umrėti, nego li nepošteno ili u tolikoj muki živėti. Čověk bez radosti, slika je bez duše, a čověk bez poštenja, vrag je u slici čověka.

Digitized by Google

Digitized by Google

PIESME

od

OGNJOSLAVA OSTROŽINSKOGA.

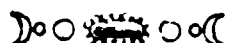
Digitized by Google

Digitized by Google

LIRA PIESNIKOVA.

Čudnovate lire piesnikove,
Koju mu je posestrima svila
U gorici od zelen-javora! —
Tri su žice na njoj razapete,
Tri su žice od suhoga zlata.
Jedna žica zvoni viečnu slavu
Od *istine*, pravde i mudrosti.
Druga žica miloglasno dira
Ponajtanju *žicu od sàrdašca*,
U njem budi plemenite ćuti.
Treća žica čudotvornim glasom
Samo ječi na *zabavu* svietu,
Od *krasote* čarovniem glasom.

Nu kad *sve tri* zlatne žice složi
Skladnoglasno Vila umietnica:
Onda, braco, glasi iz nebesah
U nebesa uzdižu ti dušu,
U krasote božanstveno carstvo.

Digitized by Google

ZAŠTO PIESME?

Zašto piesme? Zašto žarko sunce?
Ono sjaje iz modrieh visinah,
Zašto sjaje, nitko ga nepita.
Tko ga vidi, taj mu se veseli,
Tko nevidi, na njemu se grije.
Kada sine, màrke noći nije,
Kada sjaje, ledna zima bieži.

Piesme su nam sunce ogrijano,
Koje sjaje noćju i po danu,
I kroz same gromovne oblake.
U dietinstvu duha čoviečanskog
Zahman trudi ozbiljne mudrosti,
Tu istine sunce nedosiže.
Istina je čista zraka sunca,
Ili žica od suhoga zlata
U odoru života utkata.

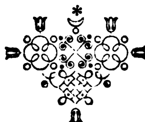
Digitized by Google

Mutno oko dietinskoga duha
Zlatne žice upoznati neće.
Zato hiti umietnica Vila,
Da zavije žicu od istine
U krasote spodobu čarovnu.
Daje lutku tom nejakom čedu,
Lutkom igra diete se nejako,
A od igre i zbilja postaje.
Kad odraste igrački dietešce,
Golu hoće lutku da zagleda,
Od krasote odoru joj svuče,
Zatim sine od istine lice;
Sad ju gleda, jer mu se je svikla
Krasna duša u odori krasnoj.
U mladosti što se kom omili,
Milo će mu i do vieka biti!

Tako piesma žice od istine
U sàrdašce duha čoviečanskog
Vieštom rukom mudrosti uvlači,
Tko je neće očima da vidi,
U piesmici ona se ukrade
Na krilieh ugodnoga glasa
U sàrdašce protivnika svoga,
Od kuda se izagnati neda.

Digitized by Google

Slava tebi, Bože od piesamah!
Tvoja slava i do vieka tekla
U besiedi prirodne Suade.
Daj mi tvojim svetjenikom biti!

Digitized by Google

OTAC I SIN.

Čèrta iz petnaestog stolětja.

od

Dra. D. DEMETRA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Prokletinja.

Něko lěpo lětno jutro, godine 1462., letila je vesela četa konjanikah prěko velelěpnog svoda rimskoga mosta, koi vodi prěko rěke Neretve i daje ime Mostaru, glavnom gradu Hercegovine. Zlatom i svakojakim uresom prenapunjene poluiztočne haljine jašiocah nisu se ni najmanje slagale s jednostavnom krasotom rimskoga umotvora, kojega su se jedva ticala hitra kopita njihovih vatrenih hatovah.

Ova razsipnost u bezkusnih opravah, i one oskudne, raztrešene kućarice, koje su se neredno s jedne i druge strane rěke pružale, biahu prava slika toga siromašnoga naroda u onih sirovih vrěmenih, kada su vladari još mislili, da je Bog narode samo radi njih stvorio. Oni su smatrali svoje podložnike kao stvari, kojimi koristit se slobodno im je bilo, čim su većma mogli.

Ovom zemljom još nezavlada Turc, nu njegova gospoda zvali su se kèrštjani, valjada samo zato, što su priznavali onu kèrštjansku izrěku, koja veli: Daj cesaru, što je cesarovo. Cesarovo ili vladarovo bilo je pako po njihovom mněnju sve, štogod bi im se zaželilo.

Digitized by Google

Dèrzovit i košćast sědoglavac predvodio je konjaničku hèrpu. To je bio herceg Stěpan Hranić inače Kosača nazvan, koi je gospodovao za onog vrěmena ovimi pokrajinami, i nije činiò nikakve iznimke od drugih vladarah svoga věka.

Istina Bog, on nije bio tako okrutan, kao njegov suvrěmenik Vlad Drakul, gospodar vlaške zemlje, koi si je jednoč nasadio bio sàt dugačku a četvèrt sata široku šumu od samih na kolac nabijenih ljudih, i koi je najvolio šetati se po hladu takovoga dèrvetja; ali i on smatrao je svakog svojeg podanika kao cèrva, koga pogaziti nije nikakova grěhota.

To se zna, da je izuzimao svoje plemiće iz ovoga pravila, jer je trebao njihova oružja da ostali puk uzdèrži u pokornosti.

On je možebiti redje iz oběsti lio kèrv čověčansku, nego li njegovi susědi, ali to nije činio iz cěnjenja čověčjega života, nego iz onoga milosàrdja, koje koi put i nestašno děte poćuti prama muhi. Nu jao onomu, koi ga razljuti čime; a za razljutiti ga dosta biaše muževna rěč i dèrzovit pogled, jer nije tèrpio da rob nepuzi pred njime

Sàrce mu nije bilo bez dobrih klicah, ali sunce izobraženja nikada ih neogrija da procvatu. Sva njegova vladarska znanost sastajaše u slèdećih dvih točkah: Tko te slèpo neslušа, posěci ga, a tko ti věrno služi, naknadi ga. Nije prevratjao nikakovih zakonikah, jer čitanje nije mu bio posò. Takove ništetnosti ostavljao je popom i svojim pisarom. Pero je bilo u ono vrěme sramotno orudje; nu tim u

većoj cěni stajala je ćorda. I herceg Stěpan znao je njom dobro kretati.

Premda je živio s Muamedom II., nedobitnim turskim carom, u priateljstvu, budući, da mu je platjao věrno danak, ipak navaljivale su više putah razbojničke turske čete, na svoju ruku, i u njegove pokrajine; ali uvěk su se vratjat morale s kèrvavimi glavami i praznimi džepovi.

To mu narod učini privèržen. Jer ako mu i pod njegovim vladanjem bolje išlo nije, nego li bi mu išlo bilo pod turskim, to je barem mogo, po običaju svojih praotacah, Bogu se moliti u svojih cèrkvah. Barem su mu bili neoskvèrnjeni oltari; a ni ovih nisu štedili Turci.

I do njih dopre glas o strašnom oskvèrnjenju božjih stolovah u hramu svete Sofie, koje su Turci izveli, kada su Carigrad oteli. Oni su bili čuli, da su tamo Osmanlie svoje konje napajali iz posvetjenih posudah; klali svetjenike pri službi božjoj; derali odežde; konjskim kaljom mazali ikone, i pred razpelom zlostavljali kèrstjanske děve i kaludjerice. Nije dakle čudo, da su obožavali svoga hercega, ako baš i nije postupao š njimi kao otac sa svojom děcom; dosta da im je znao obraniti svetinju svojim hrabrim i mudrim postupanjem.

Narod netrěbuje mnogo da se uznese za svog vladaoca. Děte je, koje o komadiću šećera zaboravlja sva zlostavljanja! Zato gledali su i stanovnici Mostara iz svojih nizkih kućaricah veselo za hercegom, kadgod ih je sa svojom jasnom družbom pohodio iz Novoga, svoje glavne stolice.

Digitized by Google

Danas je bio došao ovamo, da lov lovi u bližnjoj dubravi, na što je svaki zaključiti mogao iz množine sokolovah, što su plemići i momci na rukah nosili, i hèrtovah i gončinah, koji su ih slědili. Družtvo je bilo osobito dobre volje, i pěvalo i šalilo se neprestano. Kad su za sobom ostavili poslědnju kolibicu od grada, razpustiše pse i sokole.

Od lajanja i hukanja zamni sva okolica. Lovci su koiput zaustavljali svoje konje, i gledali prema vedrom nebu, kako su im sokoli gonili cěla jata pticah. Mnogi gospodičić okladi se sa svojim drugom, da će se taj i taj sokol prie s lovinom spustiti na rame svoga gospodara, i směhu nebiaše konca, kada opaze, da jedan sokol drugom iztèrgne iz kljuna već osvojenu žèrtvu.

Svim iz očih sěvaše radost, izvan Stěpka, hercegovog najmladjeg sina, koi je mučeći jahao uz svoga otca. Bio je mladić od jedva 25 godinah, vitka stasa i žiljast. Cèrne velike oči sěvale su neobičnim plamenom, a něšto obla bělorumena lica kazivahu dobrotu sèrca; nu orlov nos izpod visoka i tamna čela, i ozbiljne, poněšto naduvene ustnice naznačivahu okornost značaja i osvetoljubje.

Vidilo se je, kao da mu je duh něgdi drugdě, i da neopažuje ništa, što okó njega biva. Ali kada mu herceg, po ramenu udarivši ga, polak u istini polak u šali, reče: »Što si opet nos oběsio? Zašto nepustiš i ti svoga sokola? Nevidiš li, kako nestèrpljivo treptje krili na tvojem ramenu?« razabere se, i prisili se činiti, što su i drugi radili; ali za

Digitized by Google

mala zamisli se opet i ni neopazi, da mu se je pod obćim uzklikom povratio sokol s lovinom u kljunu.

Da je to dalo povod svakojakomu draženju, svaki si može predstaviti, nu ipak svaki se je čuvao, da neprekorači granicah uměrenosti, jer svaki je poznavao hercegovićevu divjač. Sèrce mu je bilo prava barutana, a lahko bi iskrom postati mogla koja rěčca i proizvesti neprecěnjenih štetah.

Tim više stanu se smijati, kad uzme jedan pas za zvěr někog prolazećeg starog seljaka, i nasérnuvši na njega, pograbi ga za potiljak i obali na zemlju. Strah i jauk siromašnog starca uvidi se tako směšan svoj milostivoj gospodi, da su si od směha tèrbuh dèržati morali. Osobito dopade se ta stvar staromu hercegu na toliko, da su mu od hohotanja fèrcale suze iz očiuh.

Kad to opaze udvorice, stanu dražiti i ostale pse na nesrětnika. Ovi bi ga za cělo na obće razveseljenje, koje je tim većma raslo, čim su ga više psi tèrzali, razněli bili na zube, da nije srěćom jelen protérčao i na se povuko njihovu i lovacah pozornost.

Siromah seljak podigne se kèrvav i razdèrpan, i ukloni se baš po čudu stanovitoj smèrti; lovci pako progoneći svoju lovinu pogaze dosta sětve, kojom se je kroz zimu prehraniti mislio mnogi poljodělac.

Više pušakah pukne, i jelen izdahne u svojoj kèrvi ploveći. Svaki lovac je tvèrdio, da ga je on ustrělio, i tako priateljski svadjajući se prodje im opet něko vrěme, ali zatim

Digitized by Google

kad se potroši i taj predmet, stadoše se skèrbiti za nove zabave.

Obzirali su se, nebi li im se štogod ukazalo, što bi im povod dalo k novim igram i šalam, kad opaze někú ženu čvèrstim korakom na susrět im dolazeću. Već su hotěli ponoviti onaj prizor, komu su se malo prie tako sladko nasmijali bili. Već stadoše mnogi od plemićah dèrškati svoje ogare na sirotu, ali herceg, budi da je saznati hotio, što čini tu ženu tako dèrzovitu, da koraca tako odvažno prema njemu, ili da je naměravao š njom poduzeti kakvu drugu šalu, zapověđi, na ne malu nezadovoljštinu ostalih lovacah, da pse obustave.

Medjutim prispie žena. Bila je visoka stasa, i tako mèršava, da nije ništa na njoj bilo viděti nego kostih i kože. Nosila je dugačku izlizanu haljinu od ugašene boje sa pèrnjavimi širokimi rukavi, koji su dopirali tek do lakatah. Město pojasa imala je tanki užinac, a na noguh razderane opanke, kroz koje su virili odèrpani obojci od sumnjive boje. Glava joj je bila ovita tamnom maramom, koja je po svoj prilici někada cèrvena biti morala, ali od mašće i drugoga kalja zadobi něku boju, kojoj neima imena u nikakvom jeziku. Na lěvom ramenu nosila je mastne, zakèrpane i poněšto napunjene bisage, a u desnici drenovicu.

Tamna boja njezine kože naznačivala je, da je od onoga uvěk putujućega roda, koi se diči proročanskim duhom; a turobni izraz njezinoga pravilnoga podugačkoga obraza i

Digitized by Google

jedna krupna suza, koja je baš izticala iz jednog njezinih velikih očiuh, da je tare něka velika tuga.

Upèrkos pèrnjavih haljinah, kojimi je jedva sakrivala svoju golotinju, davahu joj ipak néko dostojanstvo: njezino visoko čelo nad podugim kljunastim nosom, i njezin čvèrsti i ozbiljni pogled, koi je imao něšto vilinskoga u sebi i napuujavao svakoga strahom.

Kad dodje do hercega, klekne i zavapi: »Blagoslov božji obasjó te, milostivni gospodaru. Jedan nesrětnik cvili u tvojoj tamnici, a svět kaže, da će sutra na kolcu izdahnuti. Oprosti mu život, ako Boga znadeš. On je moj jedinac. Tako mi spasenja, nedužan je!« »Nedužan ciganin!« zaviknu svikolici skoro kao iz jednoga gèrla, i stanu se rozgotom smijati; nu za malo začepi im usta onaj pogled, kog smo malo prie opisali, i žena nastavi: »Imao je mladu lěpu zaručnicu. Ova se dopade jednom od tvojih dvoranah, i on ju nakani silom oteti. Moj sin, hoteći si braniti ženu, suprotstavi se i dotakne rukom plemića. Plemićevi sluge nadvladaše ga i baciše ga u duboku tamnicu, a ženu mu odvukoše u ložnicu svoga gospodara. Malo zatim izrekoše tvoji sudci smért nad mojim nesrětnim porodom.«

»I svim pravom!« zagèrmi herceg, ubodne svoga vranca i podje; ali sirota mati skoči na noge, i u sdvojenju pograbi uzde, hoteći mu konja zaustaviti, te zavapi tako žalostnim glasom, da bi se ganuo živac kamen: »Usliši me, tako ti kostih tvojih roditeljah!« Ali herceg digne kandžiu, i ošine ju tako čvarsto prěko lica, da ju kèrv oblije i ona

Digitized by Google

několiko korakah natraške posèrnuvši, padne u bližnju jamu.

Konjanici odkasaju naprěd, smijući se; ali u pèrkos njihovoga hohotanja i štropota konjskih kopitah dopre ipak do hercegovih ušiuh prodirući glas nesrětnice, koja oporavivši se svojemu sdvojenju slědećimi rěčmi odoli: »Propalo ti kolěno, kó što moje propada, ali po sebi samom; klali se medjusobno otac sa sinom, sin s otcem, da vam nebude ni glasa ni traga! Odlučena je propast tvomu nemilostnom rodu — okrutniče, ti joj neizběgneš! Proklet bio!«

Nehotice ogleda se herceg, nu s užasom opet lice natrag okrene. Možebiti je bio kèrvavi obraz sdvojene matere, što ga tako dirnu, nu može biti i drugo štogod; jer on je věrovao na věštice, duhove i čudesa, kao svi neizobraženi ljudi, kojim narav poda něšto živahniu fantaziu. Zato mu se je često štogod prividjalo, osobito kad mu se savěst uznemiri, što nitko drugi nije viditi mogao.

To je bio valjda uzrok, što nije htio poslušati svojih udvoricah, koji su ga sada nagovarali, neka im dozvoli, da napuste ogare na onu bezobraznicu. Nekajući, mahne rukom i zamisli se, naprěd jašeći.

Sve mu dodje na pamet, štogod je čuo kao děte o věšticah, vilenicah, ciganskih proročanstvih, prokletinjah, vukodlacih i tim sličnih utvorah i čarobiah. Sěti se svih popovskih opomenah i prětnjah, kojim su se koiput starali, da ga obustave od kakvoga u nebo vapijućega grěha i nasilja. Tihoća njegovoga sina uvidi mu se sada kao pod-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Sastav. i naris po C. Grüneru

Kamenot od J. Höfelicha

Digitized by Google

nuklost i
vom živo
nora cig

Ježil
bio, da u
Nakanio
dèrž vati
svega op
nedužna
kažnjen.

Hoti
mu prob
mogućnia
»Što bi s
šiti od rě
se svět s
nost pov
bro i zlo
pravo?«
dèrzovito

Med
dubravi.
stanu se
ga vesel
a udvor
tako do

Digitized by Google

muklost i krinka, pod kojom krije kovarstva proti njegovom životu. Rěčju, učini mu se, da se za cělo obistiniti mora cigankino prokletstvo i proročanstvo.

Ježilo mu se je od straha, i sto putah preduzeo si je bio, da ukloni ovu užasnu sudbinu od sebe i svoje obitelji. Nakanio je dizat manastire, postiti, děliti zadužbine, uzdèržavati se od svake nepravde i od kèrvoprolitja, a prie svega oprostiti život onom ciganinu, koi mu se sada učini nedužna žèrtva jednoga grěšnika, koi zaslužuje, da bude kažnjen.

Hotio je već dati zapověd u tom smislu, kad se u njemu probudi opet ona nesrětna oholost, koja je u njemu mogućnia bila nego li strah božji, predsude i pravdoljubje: »Što bi svět o meni reko,« pomisli, »da se dadem prestrašiti od rěčih jedne babe? Ne, prie sve drugo, nego da mi se svět smije! A ima i ljudih, koji vele, da nitko u budućnost poviriti nemože, da je sve slučaj, i da neima za dobro i zlo nikakove naknade ni kaštige. Tko zna, neimaju li pravo?« Takova razmišljavanja povrate mu za čas pèrvu dèrzovitost i on se stane opet šaliti.

Medjutim sidju s konjah lovci, i nastave pěške lov u dubravi. Kad se umore, sědnu u hlad listorodnog dubja i stanu se gostiti. Tu se izpie mnoga zdravica i izpěva mnoga vesela pěsmica. Herceg neznaše od oběsti, šta da učini, a udvorice neznadoše si od veselja naći města, videći ga tako dobre volje.

Digitized by Google

Kad se zamrači, skoče razveseljena gospoda opet na konje, i huškajući odprativši si gospodara kući, razidu se.

Dok je bio herceg u družtvu, nije bio ni pomislio više na ciganku, koja mu se je na lovu ukazala, i na njezine kobne rěči; ali jedva što se sám osěti u svojoj ložnici, navale na njega iz nova sve one utvore, kojih mišljaše, da se je za uvěk oslobodio.

Sve moguće upotrěbi, da se otrese takovih mislih. Svu noć neutèrne svěće, i više putah probudi sluge, koji su spavali pokraj njega u prědnjoj sobi, i dá si napuniti kèrčag (pehar) vinom. Sve zahman, Ciganka stajaše pred njegovima očima s kèrvavim licem i onim strašnim pogledom, koi ga je probadao do dna sèrca. Sada si je vidio ruke okaljane kèrvju svoga sina, sada pako ćutio je nož u sèrcu; a tko mu ga je porinuo u sèrce? Njegov rodjeni sin!

To je bila strašna noć, koja ga je sa svim omekšala i pobožna učinila. U svom sdvojenju obeća opet, medju ostalim, da će oprostiti život osudjeniku. Ali jedva zora zaběli i opet vrati mu se sva okornost.

Smijao se je vèrhu svoje plašljivosti, i odvaži se odjašiti na stratište, gdi se je imao na kolac nabiti nedužnik.

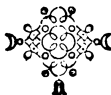
Dovedu nesrětnoga mladića i izvèrše okrutni sud nad njime. Tad zavrisne užasni glas. Bio je onaj isti, koi je hercegu od onog strašnog proročanstva sveudilj u ušiuh zujao. Kao čarobiom probude se u njemu sve strašne uspomene, i sve sumnje. Strah, koi ga popade, bio je veći, nego da ga je nadvladati mogao njegov slabi, predsudah

Digitized by Google

puni duh. Udari ostrugom konja i odleti kući, bez da se ogleda.

Kažu, da lav ima neodoljivu antipatiu proti mišu, i da uztrepti kadgod ga opazi; tako nije bio ni herceg Stěpan od tog vrěmena u stališu bez straha pogledati nikakvu ciganku, premda je sto putah pokazao činom, da mu tuče u pèrsih junačko sèrce. Zato zapovědi, da se neima više tèrpiti nitko od ove lupežadi u njegovoj dèržavi; ali iz svog duha nemogaše odtěrati onu strašnu ženu i njezinoga sina.

Dok je jošte onaj nesrětnik živio, tažila je još po štogod hercegove muke nada, da će ih možebiti raztěrati, ako mu oprosti život, nu odkad taj izdahnu na kolcu, naseli se pravi pakao u hercegovo sèrce.

Digitized by Google

Uzdanik.

U hercegovom dvoru bio je někì čověk imenom Želimir. Svi su ga dèržali za plemića, nu nitko nije znao odkud proizhodi. On je kazivo, da je poslědnji odvětak něke velike porodice ugarske, i da ga je tuga iz domovine protěrala, buduć da su mu izumèrli svi, koje je ljubio. Morao je mnogo putovati po světu, jer je govorio više jezikah i znao je jasno i točno odgovoriti na svako pitanje o inostranih gradovih.

Njegovi uljudni načini i osobita vlastitost razveseljivati cěla družtva prouzročiše, da ga je herceg obljubio, odmah kad je došao u njegove pokrajine. Ovu ljubav znao si je prihodnik kroz više nego deset godinah ne samo uzdèržati, nego jošte i povekšati.

Herceg ga je obdario velikimi dobri i častmi, i nije mogo biti bez njega. On ga je uzvisio nad svimi drugimi, i kad je savět potrěbovao, tražio ga je samo od njega.

Da ga nisu tèrpili domaći plemići, svaki si može predstaviti, ali nijedan nije se usudio uvrěditi ga. Gospoje su bile drugoga mněnja. Rado su ga vidjevale, i još su se volile razgovarati i šaliti š njime.

U vrěme, o kojem sada sborimo, mogo je polag svoga govora imati okolo 45 godinah, nu bio je u pèrkos svoga

Digitized by Google

razuzdanoga života, još čvèrst i lěp čověk. Nije bio visok, ali ravnoměrna uzrasta, i budući běloputan, modrook i plavokos, vidio se je još mnogo mladji.

To i njegovi razgovori puni soli, bili su valjda glavni uzroci, da je bio lěpi spol za njega. Istina da je bilo i takovih gospojah, kojim nije bio sa svim po ćudi, jer malo po malo začuje se, da je koješta učinio, iz čega se je moglo zaključiti, da baš nije najboljeg sèrca.

On je bio jedan od onih, koji su se najsladje smijali onomadne na lovu, prigodom onoga dogodjaja sa starim seljakom, i govorilo se je, da su mu podložnici stenjali pod strašnim jarmom. Nu mislim, to mu nitko nebi bio zaměrio; ta zašto su podložnici na světu, nego da robuju i svojoj gospodi vrěme krate?

U pèrkos mnogih kèrvavih šalah, koje je često sa svojimi podložnici sebi i ostaloj milostivoj gospodi na veselje sbijao, ipak bi ga po svoj prilici sve ondašnje gospoje imenovale bile dobrim čověkom, da se nije pripovědalo, da je on hercega nagovorio, da progna něku plemenitu gospodu, štó su po dèržavi žarili i palili.

To je istina bila, i to bi bio jedini hvale vrědni čin njegovoga nevrědnoga života, da ga je izveo iz pravdoljubja, ali on to učini samo zato, da ga herceg pèrvom prigodom može obdariti blagom prognanikah; što i učini.

To, i što je bio inostranac, i pravo se znalo nije, je l' zaisto plemenite kèrvi, biaše jedina ljaga, koja ga je ružila u gospodskih očih; inače nije nitko ništa imao proti njemu.

Digitized by Google

Hercegu je bio i takov sasvim po volji. On nije imao skrovnostih, kojih mu nebi bio odkrio; ali toga nije ni potrěbno bilo: njegov uzdanik umio je dobro sgadjati. Jedan pogled na hercegovo lice, i već je znao, što mu fali. On ga nikada neizgubi izpred očiuh. Kad opazi, da razkošni starac štogod poželi, prie jošte, nego mu je svoju želju očitovao, već mu je priskèrbio predmet njegove požude.

Osobito po takovoj pazljivosti i dvornosti zavladao je posve njegovim sèrcem. To je on dobro znao, i zato věžbao se je danju i noćju u toj umětnosti, dok je postao u njoj pravim majstorom.

Kao što njuši vižao već iz daleka divjačinu, tako je i on sve osěćao, što se giba u dnu hercegova sèrca. Zato nije mu mogao dugo nepoznat ostati njegov nemir, koi mu je san otimao, tim više, jer je stao sprovadjati noći u veselih družtvih, gdě se je pilo i pěvalo, a snu žèrtvovao samo několiko satih, i to po danu.

To je bila voda na mlin Želimirov, jer tim posta hercegu još potrěbnii. On je bio neizcèrpiv u izmišljavanju zabavah i raztrešenjah, i to sve tako izvede, da herceg nije ni opazio, da mu je za nemir saznao, što bi ga jako uvrědilo bilo, jer se je sramio, da svět sazna, da se je bojao od noćnih strašilah.

Želimir je bio previjani dvoranin, koi se je znao za čudo pretvarati i uvěk dokučiti što je htio, bez da je itko samo pomislio, da je to bila njegova naměra. Tako nije bilo hercegu ni kraj pameti, da je š njim štogod nakanio,

Digitized by Google

kada ga je jednom odveo bio u něko selo blizu Novoga, koje se zove Dračevica, prem da je izvodio velike osnove, kada je to činio.

Tamo je imao svoj kašteo jedan od najbogatiih i najmogućniih velikašah u svoj okolici, imenom Momčilo Mèrnjavić, koi je bio otac jedne kćeri, koje lěpota neodoljiva biaše.

Imala je tek sedamnaest godinah, i bila je jedna od onih krasoticah, koje obsěnivimi bojami, junonskim stasom, razbludnimi oblimi slikami, obilatom svilolikom kosom i strělovitim pogledom već u pèrvi mah očaruju mužke glave i kadre su razkošnike do běsnoće upaliti.

Něki krasni sanjarski izraz u licu, čiste nebeske oči, iz kojih je virila uzhitjena duša, i rudeži od najlěpšeg zlata povekšavahu još ove razkoši i davahu im něšto angjeoskoga, k čemu još osobito prinašaše njezin hod, koi je bio tako lagan, da bi pomislio, da joj se nožice ni netiču zemlje, i čudnovata, za punoću ostalog těla, vitkost oko pojasa, što je valjda imalo uzrok svoj u pèrvoj mladosti.

U ono vrème nije bio običaj voditi dèvojke u očita družtva, i zato nije ni znao herceg za ovu lěpoticu, premda je često obćio s njezinim otcem. Tko da opiše njegovo udivljenje, kad ju opazi u bašti, gdi je uprav svojim srebrozvučnim glasom pěvala jednu pěsmicu?

Lukavi Želimir znajući, kada je običavala baviti se u bašti, uvede baš u to vrěme hercega pod izlikom, da će mu

Digitized by Google

pokazati něko inostrano rastje, što je Mèrnjavić dobio nedavno iz Italie.

Sědila je pod dèrvetom, i neznajući da ju tko sluša, predavala se je radosti bez svakog uztezanja, kao kakvo nedužno dětešce, koje jošte nezna, što znači stiditi se. Ova neusiljenost i uprav děčinska neobzirnost činila ju je još jedan put tako lěpu.

Očarani starac nije se mogo uzdèržati, da nevikne od uzhitjenja. Děva se uplaši, pogleda nepoznatu gospodu svojima velikima očima, koje su hercega sasvim uništile, porumeni se, baci tamburicu i otèrči kao plaha sèrna,

Sve dražesti ujezinoga uzrasta odkriju hitra kretanja od běga, a starca liše svojih ćutih. Želimir dèržao se je kao da nije ništa opazio, motreći svakojako cvětje; ali za mala probudi ga iz njegovih botaničkih promišljavanjah hercegov glas: »Tko je to čudnovato bitje? Je l' angjeo ili vila? Još nikada nevidih slična štogod.«

To izrekav, pograbi Želimira tako čvèrsto za ruku, da je malo falilo, što taj nezavikne od bolje. »Misliš ono děvojče, koje otèrči?« upita Želimir sasvim hladnokèrvno, i stane si otimati ruku iz hercegove šake. »Da, da, ona divna lěpota!« produži ovaj upirući oči za běžećom, kao da hoće, da ju proždre svojimi pogledi. »To je jedinica Mèrnjavić-bana, zar ju tvoja světlost još nikada nevidi?« priměti Želimir, duboko uzdahnuvši, kao da mu odlane, jer mu je napokon za rukom pošlo izbaviti si desnicu.

»Kamo sreće, da je robinja, ja bi za nju dao polovicu

Digitized by Google

svoga gospodarstva!« uzklikne herceg, i iz dèrhćućeg glasa, kojim to izrekne, vidilo se je, da je sdvojio, da će ikada steći, što je tako vatreno zahtěvao.

Želimir, koi je baš ružicu odtèrgo bio i stao joj čupati listje, kao da mu je dugo vrěme, reče šaleći se: »To je prava zlatopera utva! Bog zna tko će ju uhvatiti? Svaki kralj bi zadovoljan biti mogo njezinim mirazom! Ali kako mi se vidi, njezin ponositi otac ni neće, da ju poda za koga drugoga, nego koga resi kruna ... nu i vrědna je!«

Ove rěči dělovale su na hercega baš kako je želio, jer za čas taj zamuca: »Zašto nisam mladji!« To je bilo, što je čekao Želimir; zato odmah šaleći se, zametne rěč kako slědi: Neznaš li, presvětli gospodine, da hercezi nikada nestaraju? Kruna je cěna za tu lutku, ništa drugo. Ona se tako blěšti, da nemože čověk pravo viditi, kakova se kosa pod njom vije. Da sam ja što si ti, gospodaru, ja bi znao što imam činiti, ma bio u dobi Matuzalema! Zašto bi bio vladalac, da si išta uzkratiti moram. Smèrt bi me morala naći s čašom u ruci a s ljubovcom na pèrsih! Ali« — kao sětivši se na něšto, doda sa svim drugim glasom: »Ja sam te ovamo mimogred doveo, da ti pokažem něko neobično rastje, a evo gotovo zaboravih na to. — Dan raste, a šteta bi bilo, da nenastavimo lova, koga radi u ove strane dodjosmo!«

Herceg neodgovori ni rěči, nego podje za Želimirom, koi ga je doveo pred něko dèrvo i stao mu hvaliti nje-

Digitized by Google

govu lěpotu, ali taj je slabo pazio na njegove rěči, jer na sva Želimirova pitanja odgovarao je sa svim naopako.

Isto tako zabunjen bio je i na lovu i kada su se kući vratjali. Želimir treptio je u potaji vas od veselja, jer nije sumnjao, da će skoro poći po lěpu Jelenu (to je bilo ime kćeri Mèrnjavić-bana), a to je bila njegova najvatrenia želja, radi koje je i doveo bio hercega u Dračevicu.

On se je mnogo od toga ufati imao. Jedno, obećao mu je Mèrnjavić veliku nàgradu, ako ga načini hercegovim tastom, a drugo, imao je i inih uzrokah radovati se tomu, koji su mu još važnii bili nego li taj.

Hercegu je uvěk pred očima bila uzorita ova lěpota, a svakim danom rasla je vatra, koju je upalila u njegovih pèrsih. Napokon reče sam sebi: »Zašto da nesměš ono učiniti, što je svakomu prosjaku slobodno? Da ostanem do smèrti udovac? Zbog česa? Zbog mojih sinovah? Neimaju li i drugi ljudi odrasle dětce, pak koliko ih se ipak po drugi put ženi? Ludjak je, koi si tare glavu za ono, što svět govori. Govorio što mu drago, ja ću ju uzeti, jer mi je ovaj život već i tako nesnosan, a kamo li ako bi morao biti i bez nje! Ona će mi osladiti ovo malo godinah, što još imam proživiti, i isti moji sinovi nemogu proti tomu biti, ako nisu sa svim izopačeni. Nu da zavisim od suda bezumnih děčakah? Čemu da im odkrijem moju naměru? Ja ću ju izvesti, a oni neka čine za tim, što im je drago!«

Tako misleći nadje ga jedno jutro Želimir, kad ga je po običaju posětio. Starčev obraz bio je vedar, a oči su

Digitized by Google

mu se světile nenavadnom vatrom, a to, jer se je bio sa svim odvažio učiniti ono, što je tako pohlepno želio; nu za čim ruku pružiti do sada nije se bio usudio iz različnih uzrokah.

Kad se čověk jedan put sa svim odluči, da što god poduzme, razjasni mu se čelo na osobiti něki način, koga nije moguće opisati, ali koi odmah opaze ljudi, koji se mnogo bave sa světom, i kojim je podala narav po něšto oštrii um. Želimir spozna dakle, samo što stupi u sobu, što se je sbilo s hercegom. To ga osobito razveseli, i on tako upravi svoje rěči, da dodje malo po malo i na Jelenu govor.

On je znao tako živahno opisivati njezine dražesti, da starac od razkoši nadvladan, nehotice zavikne: »Ona mora biti moja!«

Jedva mu izteče taj izraz iz ustih, kad se već prene sav požarivši se i oštro pogledavši u oči svomu uzdaniku, nebi li štogod opazio, što bi naličilo na porugu ili směh; ali lukavi Želimir ni najmanje nepromění svojih čertah, nego odvažnim glasom reče: Ni neima nijedan drugi u svoj hercegovini, koi bi vrědan bio uživati toliku lěpotu. Narav ju je za prestolje stvorila, i čini se, kao da je bio božji pèrst onaj slučaj, koi nas je doveo u baštu njezinoga otca za da ju opaze oči moga gospodara!

Ove rěči obodre sědoglavog ljubovnika, i on očitovà svoju želju, da se čim prie izprosi děvojka. »Danas jošte, sada, u ovaj mah!« zavikne mu uzdanik. »Zapovědi da

Digitized by Google

konje osedlaju, za da se odmah krenemo put Dračcvice Mèrnjavić-banu, koi će nas primiti razširenima rukama!«

Uzhitjeni starac privoli na taj predlog, i treptao je sav od veselja i blaženstva, kad se na jedan put otvore vrata, i u sobu stupi Stěpko.

Vedro mu je bilo čelo, ali neobičnim plamenom rumemenila su mu se lica, a pèrsa su mu se dizala kao u čověka, koi poduzima něšto važna.

Ušav zavapi: »Otče!« i pospěši prema hercegu, da ga u ruku poljubi, ali kada Želimira opazi, prene se, i bacivši jedan pogled na njega, u kojem je bio poměšan gnjev sa prezirom, zaustavi se i zamuči; nu za čas oporavi se opet i reče usiljenom uměrenostju:

»Otče, ja sam mislio, da si sam... ja ti imam něšto odkriti, što netèrpi svědokah. Ja sam to bio već više putah nakanio, ali uvěk te nadjoh ili u družtvu veseljakah ili odviš poslužnih dvoranah, koji te čuvaju kao kakvog roba!« Tim pogleda još jedan put na Želimira, kao da mu je hotio reći: Odlazi napolje!

Previjani udvorica nakloni se odmah i podje, ali herceg zaustavi ga i reče: »Ostani, věrna slugo moja, ako mi ima moj sin štogod kazati, morati će se već prilagoditi, da to pred tobom učini. Pred kim ja neimam nikakovih tajnostih, taj će biti valjda vrědan, da čuje i njegovih. Nije li mu pako to po volji, može slobodno mučati, jer znatiželjnost nije, hvala Bogu, moja pogrěška!«

Digitized by Google

To izrekav sědne, sklopi na krilu ruke i stane palcima kretati, kao čověk, komu je dug čas.

Stěpko, tronut ovim preziručim postupanjem, porumeni se čak prěko čela, i oči mu se zasvěte onom porazivom vatrom, koja ima toliku spodobu s munjom, za kojòm udara grom. Ustnice mu zadèrhću, i vidilo se je, da mu je zla rěč već na jeziku bila, ali budi da ga je osvěstio onaj oštri pogled, koi mu otac baš u onaj par na njega baci, ili da ga nadvlada něki ostanak strahopoštovanja prema svomu roditelju, koga se jošte nije mogao sa svim otresti, ili koi drugi uzrok . . . dosta, on uspregne svoj gnjev i za čas sa svim uměreno reče: »Otče, ja dolazim, da te zamolim za tvoj blagoslov. Ti si mi već više putah sam reko: sinko, ženi se, da se pomladim u unucih. Došlo je vrěme, da se izpuni tvoja volja. Plemenita děva nadvlada mojim sèrcem. Da i nebi proizlazila iz visokoga roda, njezina nježnost, njezina uzorita lěpota i njezino plemenito sèrce činile bi ju vrědnu, da postane tvojom snahom.«

Kod poslědnjih rěčih omekša mu se sa svim glas i obraz mu izgubi onaj oporni izraz, koi mu je plemenite čerte malo prie gèrdio. Ali njegov otac, prem da si je sina u istinu nagovarao više putah, neka se ženi, bio je po svoj prilici baš u taj par odviš plamenom svoga vlastitoga sèrca zabavljen, i preveć razljutjen, što mu Stěpko svojim došastjem ukinù najmilii razgovor, nego da bi ga ganuti mogle umiljate mladićeve rěči, jer onaj posměh, koi mu ustne obleti, kad začuje tu sèrdačnu izpověd, izrazivaše ně-

Digitized by Google

što sa svim drugo nego radostno zaskočenje. Isto takov bio je i glas, kojim ga za čas zapita: »Kako se zove taj angjeo?«

Stěpko opazi porugu, koja sastojaše tako u onom posměhu kao i u pitanju, nu nadao se je, kada mu otac začuje ime njegove ljubovce, da će napeti druge žice, zato se ni najmanje nesmete, nego čvèrsto i někim ponosom reče: »Jelena Mérnjavićeva.« Ali ovo ime proizvede sa svim drugo utištenje, nego što si je bio mislio.

Neobuzdani starac skoči na noge i zaškripi zubi. On nije bio nikada nagnut svojemu sinu, jerbo se taj nije znao ili htio ulagivati, i više putah se je pokazao, kao da prezire ona nedostojna družtva, koja mu je otac tako strastno ljubio.

Tomu još dodje, da je bio ljubimac svoje pokojne majke Ane, kćeri Jura Katakuzena iz plemena gèrčkih carevah, s kojom mu je otac poslědnje vrěme živio u velikom nepriateljstvu.

Povod supružkoj toj razpri poda něka fiorentinska bludnica, koja svojom lěpotom i lukavštinom na něko vrěme zavlada sèrcem lahkoumnoga hercega na toliko, da sa svim zanemari suprugu i stane ju zlostavljati, čega radi sirota uteče sa svojim sinom Stěpkom u Dubrovnik, koi ju primi veledušno pod svoju obrambu i boj podigne proti njezinomu nevrědnomu mužu, kad ju taj osvetoljubjem upaljen silom hotiaše oteti iz njezinoga utočišta.

Medjutim preminù nesrětnica i herceg se pomiri sa svojim najmladjim sinom posrědstvom turskoga cara Mua-

Digitized by Google

meda II., koga zamoli, da mu pomoć poda proti Dubrovniku. Uslěd toga pozove Stěpka k sebi, i poděli mu u znak pomirenja několiko dobarah.

Premda sada bludnicu otěra, i kazaše se pos\e blag prema svomu mezimcu, ipak nebiaše mu iskreno privèržen, i činilo se je, da se je š njim pomirio, samo za ugodit mogućnomu turskomu caru, koi veoma milovaše toga duha punoga mladića, jer upozná njegove neobične sposobnosti, kada se je taj kod njega pred několiko godinah bavio kao talac prilikom opriateljenja njegovoga otca š njime.

Tako osvetoljubiv i svojevoljan čověk, kao što je bio herceg, tim je manje mèržnju proti svomu sinu ugušiti mogao, čim nije smio proti njemu svojevoljno podstupati, budući da je silnoga branitelja imao u Muamedu II., koi je samo namignuti trěbao, da skruši svu hercegovu silu.

Nesnosna biaše to misao za ponosnoga starca, i već ta jedina kadra bi bila možebiti utèrnuti u njemu svaki bolji nagon prema svomu porodu. Nu ta okolnost ipak prisili ga, da se je barem na izliku kazao priazan prema Stěpku, i da ga je u svomu dvoru tèrpio, čim mu starii njegovi sinovi Staniša i Vlatko, koji mu takodjer po ćudi nebiahu, budući da i oni neodobravahu neredan život svoga otca, ni pred oči doći nisu směli.

U ostalom možebiti bi bio Stěpko blagom svojom ćudi i uljudnimi načini, kojim je u izobraženom Dubrovniku nastojanjem svojega učitelja, visokoučenoga gospara Andrie Sorkočevića priviko, ljubav svoga otca steko, da nisu udvorice,

Digitized by Google

kojim on biaše tèrn u oku, nikakve prilike propustili, da ga hercegu omraze svakojakimi lažmi i izmišljotinami*).

Svaki ši dakle može predstaviti, kakove su ćuti proletile starca, kada je začuo ono ime iz ustih svoga sina.

»Hoće li, da mi se ruga to derište?« pomisli. »Valjda je začuo štogod o mojoj strasti, i hoće da me izsmie pod ovom izlikom, ili zaisto gori istim plamenom, koi i moje sèrce poražuje? Bilo što mu drago; vidi se da je odlučen od naravi, da mi kvari svako veselje, ali tako mi Boga, neće više!«

Takove misli od prilike pograbiše ga, i Bog zna k čemu bi ga nagnala bila njegova běsnoća, da mu u taj par nedodje na pamet cigankino proročanstvo. To ga poněšto ohladi, i on se za čas osvěsti; ali opet bi došo u novu smeću, jer nije mogao naći rěčih, da sinu odgovori, da mu Želimir nepomogne svojom lukavštinom.

On stupi naprěd, i poklonivši se, reče Stěpku: Oprosti, hercegoviću, da se i jedan sluga usudjuje progovoriti koju rěčcu, ali pouzdanost, kojom me herceg udostojuje, neka izpriča moju smělost. Vidiš, da ti je presvětli otac zle volje. Bog zna, kakove uspomene probudi u njemu tvoja izpověd. Světujem ti dakle, da dodješ u shodnie vrěme po odgovor; nu odviš je poznana dobrota tvoga premilostivnoga otca, nego da ga nebi mogo za sada ostaviti utěšenim sèrcem.

---

*) Sve ove navedene okolnosti jesu istinite.

Digitized by Google

Stěpko nije mogo dokučiti postupanje svoga otca, budući da nije znao za tajnost njegovoga sèrca, zato zabuni se, i nije znao, što da reče, nu kad se Želimir usudi tako rekuć pokazati mu vrata, uzavri ipak, i oholo pogledav preuzetnoga dvoranina, hoti progovoriti, ali kada opazi, da se hercegu iz nova čelo oblačiti stane, uspregne opet jezik, i izidje sav smeten.

Samo što se za njim vrata zatvoriše, stane herceg kao běsan po sobi hodati, i na čas kroz zube něšto pentati. Želimir stajao je kao kameni kip, i nepomično motrio je běsnećega gospodara. Sve što je iz njegovih presěčenih rěčih sabrati mogao, bilo je od prilike slědeće: »Zašto sam gospodar?... Da se odreknem moje najmilie požude?..., Pravo reče ciganka!... Što će reći svět?... Briga mene!... Da mu ju odpustim?... Nikada!... Nikada!...«

Poslě někog vrěmena baci se na stolicu sav umoren, podboči glavu na lakat, i zamisli se. Napokon oporavi se kao nadahnut, i zagèrmi prema Želimiru, koi se još nije ganuo s města: »Daj zasedlati najbolje moje hate, da prispiemo čim prie u Dračevicu. Jelena mora postati još danas mojom zaručnicom!«

»To je odluka vrědna vladara!« reče Želimir, stupivši pred hercega. »Ali čemu prenagliti se? Poslovica veli: tko ide prenaglo, sustane rado. Ja bi reko, da bi bolje bilo, da si prie odaljiš sina, pa zatim da podješ po mladu. Mladost ludost. Bog zna, na što bi ga mogla natěrati njegova

Digitized by Google

razuzdana vatra! On jošte ništa nezna o tvojoj strasti. Rado će te poslušati, ako ga pošlješ.«

»Ali kamo, pod kakvom izlikom!« presěče mu rěč nestèrpljivi starac. »Nismo li ovih danah dobili věst, da Turci opet uznemirivaju naše granice? Sin ti je već od někada želio, da ga pošlješ u boj, da steče slavu junačku. Gdě ćeš bolje prilike? Sakupi několiko vojske, i načini ga vojvodom; on će ti zato još zahvalan biti. Dok se on s Turci bije, ti se možeš ženiti. Kad se vrati kući, naći će maćehu. Neće mu biti drago istina, ali na koliko ga ja poznam, on se odviš boji Boga, nego da bi se usudio, da pokuša razkidati savez, kog je višnji svezao po posvetjenoj ruci svěštenika!« Poslědnje rěči izusti onim osvědočujućim glasom, koi mu je bio sa svim vlastit, i koi je obistinivao najněvěrojatnie stvari.

Herceg je mučao jedan čas, ali da su na njega ugodno dělovale navedene rěči, naznačivala je jasnost, koja mu je tamno lice iznenada obasjala, kao kada sunce netom prodre oblak tmasti. Za mala metne priazno ruku na rame svoga světovnika i sa svim zadovoljan reče: »Duše mi, valja ti pamet Ugričiću! Učinit ću kako si kazao, i sve će biti dobro!«

Želimir nije mogao sakriti svoje veselje, koje oćuti, kada sazna hercegovu naměru, premda je bio majstor u pretvaranju. Do toga mu je moralo veoma mnogo stajati, jer mu se zasvěte oči kao kartašu, kad nadvlada ona karta, na koju je metnuo vas svoj imetak.

Digitized by Google

On se je sada dèržao za deset putah bogatii, nego što jc prie bio, a to ga uzhiti tim više, jer je mislio, da je već propao. Nije bio nikada veselii nego li ovaj dan, i nije nikada ugodnie snivao nego li onu noć, koja je slědila za ovim blaženim danom.

Drugi dan pisali su hercegovi pisari dvě povelje. Jednom imenovao je herceg Stěpka vojvodom vojske, koja se je imala krenuti proti Turkom, a drugom ustupljao je najlěpše dobro u svoj hercegovini svojem věrnom uzdaniku kao naknadu njegovih prevelikih zaslugah za domovinu.

Digitized by Google

R a t.

Stěpko nije se mogao umiriti od poslědnjega sastanka sa svojim otcem. Hiljadu mislih nasèrnuše na njega, jedna neugodnia od druge. Nije mogao dokučiti podnipošto, zašto ga je otac tako zlo primio. Vas dan hodao je kao muha bez glave. Sve ga je sèrdilo, što je god vidio i čuo. Ništa mu nije išlo u tek i najvolio je biti u samoći.

Noć mu je bila još nesnosnia. Nije mogó spavati, pak ako je kad i zadrěmo, uznemirivali su ga strašni sni. Vidjevao je svoju preljubljenu děvu, lěpu kao što su angjeli. Tèrčao je raz̀širenima rukama, da ju zagèrli, ali evo něka tamna slika stavi se medju nje i razděli ih. Vruće mu sèrce omèrzne, a on se probudi vas dèrhćući.

Něšto strašna slutilo mu se je... nu odkud i kako... to nije znao. Još zora nije bila pomolila lice, i on je već bio na noguh. Nije znao što da radi. Svaki čas vidio mu se je dug kao věčnost, i to kakva věčnost! On je možebiti već deset putah dao zasedlati svoga šarca i isto toliko putah odsedlati. Na pèrsih osěćao je takvu težu, kao da ga je gazila mora. Nije mogao više ostati u sobi. Mislio je, da će mu dobro učiniti zrak, i zato otide u pridvornu baštu, poslě kad bi se prěko pol dana tako mučio bio.

Ugodna zelen i hladjani větrić, koi je baš kroz svèrži

Digitized by Google

duvao, oporave ga poněšto; ali za mala nasèrnu na njega opet svakojake slutnje i misli. Iz nova se uznemiri i neukrotiva ćut njegova razuzda se. Žile mu nabregnu, i on izkali si sèrce time, da je smèrvio několiko nedužnih ružicah, koje su mu bile došle baš pod ruku.

Zvao si je otca okrutnikom, nečověkom, i tako se zaboravi, da mu je prětio podignutom pesnicom; ali za mala utaloži se opet ova ružna vatra. Što ju je ugasilo? Možebiti je pomislio na svoju ljubovcu, ili na onoga, koi zapověda, da budu děca podložna svojim roditeljem; dosta, něka bolja ćut nadvlada ga, i obori mu podignutu pesnicu. Ublaži mu se oporno lice, i uzdahnuvši sědne na klupu od busena. Nasloni si glavu na lakat i zamisli se.

Kada bura prestane, ni negiba se móre, koje se je malo prie sad do neba sad u bezdno bacalo. Ali nepouzdaj se u njega, za mala se može opet uzbučiti. Njemu je naličilo Stěpkovo sèrce puno strastih nu i prirodjene dobrote, koje su strašni boj bile medju sobom, kad štogod dirnu u njega. Sada se je vidilo, kao da su zamučale strasti, potlačene od něke veće sile. Ali jao, kratko vrěme vladaše ta tišina! —

Stěpkovo čelo bilo je već sa svim razvedreno, i s prekrasnoga njegovoga lica sijaše neizrečena blagost, kad mu na jedan put dopre do uha tutanj korakah. Prene se, i pogleda na onu stranu, odkud je dolazio taj tutanj.

Što opazi? Čověk u sjajnih gospodskih haljinah, sa smotkom kvěra u ruci, upravljao je svoj hod uprav k njemu. To je bio Želimir. Kad ga spozna Stěpko, bukne opet

Digitized by Google

u njemu onaj strašni plamen, koi je malo prie běsnio posrěd njegovih njedarah. Kao razljutjeni lav skoči na noge, ali Želimir mu se tako ponizno nakloni i pozdravi ga tolikom krotkostju, da se razljutjeni hercegović vas smete, jer se tomu nije nadao od preuzetnoga ljubimca svoga otca.

Kad ga opazi, mislio je, da mu je došo pèrkositi, i zato mu se razlie žuč; ali kad ga vidi pred sobom stojeća kao slugu pred svojim gospodarom, ugasne mu vatra, kao da ga je tko vodom polio, i orumenivši se od stida, zahvali mu sa svim krotko na pozdravu.

Takovih nenadanih proměnah opazit ćeš više putah kod živahnih ljudih, koji neslěde razuma nego žestinu svojih strastih, i skaču od jedne skrajnosti k drugoj. Njihova kèrv sad se diže, sad pada, kao morski talasi u vrěme plime i odsěke.

Kad opazi lukavi dvoranin, da je pogodni větar već raztěrao burne oblake, reče sveudilj jošte odkrivenom glavom: »Milostivni gospodine, ja sam te tražio u tvojem prebivalištu, ali tamo sam začuo, da se nalaziš u bašti. Oprosti, što te smetam, baš kada si se kanio razvedriti, ali imam s tobom govoriti o stvarih odviš važnih, nego da bi mogao odgoditi ovaj razgovor.« »Govori i pokrij se!« reče Stěpko sa svim mirno.

Stavivši kapu na glavu, produži Želimir: »Neće ti biti poznat uzrok, zašto se je tvoj gospodar otac tako čudno kretao, kad si mu tako sèrdačno izpovědio svoju ljubav.« Iz vatre, kojom se sada zasvětiše Stěpkove oči, vidilo se je,

Digitized by Google

da su ove rěči u njemu probudile neugodnu uspomenu, ali Želimir, kao da nije ništa opazio, nastavi: »On ima tvèrdu koru, nu jezgra mu je dobra; ja ga kroz i kroz poznam. Zato sam se i ja u čudu našao, kada se razljuti vèrhu stvari, koja je sa svim u naravi utemeljena, a još većma, kada sam začuo ime od predmeta tvoje ljube. Ima li jedna obitelj u svoj Hercegovini, koja bi bila tako ugledna i vrědna kao što je ona, s kojom se želiš opriateljiti? Nu što više, ima li gospodična na světu, koju bi narav tako razsipno uresila bila svimi svojimi darovi, kao onu, koju si sebi izabrao? Za toliku krěpost i krasotu nije previsoko nijedno prestolje, nego svako će se još proslaviti po njoj!«

Ove rěči izrečene glasom, koi se je vidio, kao da proizlazi iz dna iskreno uzhitjena sèrca, pomire mladića sa svim s čověkom, na koga je prie iz někog unutàrnjeg nagona mèrzio, kao na otrovnu zmiju; i to je sa svim naravna stvar, jer zaljubljenom čověku nije ništa ugodnie čuti, nego kad mu onu hvališ za kojom čezne. Čudna ti je stvar taština i svojeljubnost čověčanskoga sèrca! Ona jedina vlada s njime, i zato tko znade laskati joj, mora nadvladati i njega. Lukavi udvorica znao je to dobro, i zato je tako uredio svoj govor.

On je već na konju bio, i zato lahkim sèrcem produži: »Kad si izišo iz njegove sobe, nisam propustio, da izvabim iz njega, zašto je bio tako nepriazan prama tebi. To mi podje za rukom. Što misliš gospodaru, što je bio uzrok tomu? On reče: »Moj sin hoće da se ženi, a čim si je za-

služio ženu? On još nije bio u nijednoj bitki. Ne, ne, to nije običaj u mojoj kući! Prie lovor, a zatim ružmarin!« —

»Jesam li ja tomu kriv?« presěče Stěpko Želimiru rěč. »Duše mi! neka me samo pošlje u boj, i viditi će, da mu neću biti na sramotu!« »To sam i ja reko,« prida Želimir, i jedva je mogao sakriti veselje, koje u njemu proizvede bojni uzhit mladića.

»Otac mi ima sa svim pravo!« zavikne na to ljubovnik, vas razpaljen bojnom vatrom. »Tako dragocěno blago, kao što je Jelena, vrědi da se zasluži kèrvju! Dà, prie u boj, pa zatim u cèrkvu! Pak ako i padnem, za nju ću pasti, a može li za me još veće radosti biti?« »O tom nije razgovora! Směle ljubi srěća!« prida těšeći ga Želimir. »Ja se smèrti nebojim, kada samo znam, da će biti moja, ako se vratim iz rata!« odgovori Stěpko. »Ja sam znao, kakvo sèrce bije u tebi,« prida Želimir, »i zato sam zamolio tvoga otca, neka te načini vojvodom one vojske, koja će se skoro krenuti na Turke, koji uznemirivaju našu granicu.«

»Pa što ti odgovori?« zapita ga nestèrpljivo mladić. »Reče, da mnogo zavisi od toga rata, a tebi da još fali bojno izkustvo,« odgovori udvorica. »Neka dakle dopusti, da vojujem kao prosti vojnik!« uzklikne odvažno hercegović. »To neide, što bi narod k tomu rekò? Zato je mislio, da se uztèrpiš još koje vrěme, dok se ukaže druga kakva manje važna prilika, a za sada da ja primim vojvodstvo,« prida Želimir.

Stěpko se okameni, nu za čas reče poněšto okosno:

Digitized by Google

»Pa to si mi došo kazati?« »Milostivni gospodaru,« preuzme Želimir opet rěč, »ja se jošte nisam sa svim izrazio. Ja sam znao, da ti neimaš vrěmena čekati; ta i ja sam bio mlad; zato nisam podnipošto hotio, da uzmem ponudjeno mi vojvodstvo, nego sam mu obećao, kad ga nisam mogo inače nagovoriti, da ću te pratiti u boj kao pomoćnik, i služit ću ti mojim savětom!«

»Jesi li ti to zaisto učinio?« zapita začudjeni mladić. »Ovaj kvěr neka odgovori na to,« reče Želimir, predavši mu smotak. Stěpko razmota povelju, i pročitavši ju, pade pridvorici okó vrata, i skoro kroz plač uzkliknu: »Kako sam se mogao tako ružno u tebe upoznati!«

Da nije bio Želimir tako veliki majstor u pretvaranju, sada bi se bio za cělo izdao, jer toliko ćutjenstvo moralo mu se je zaisto směšno ukazati; nu on mèsto da udari u směh, nabere čelo i svèrne k nebu oči, kao da je tronut u dnu sèrca, pa zavapi: »Ta ja bi biti morao utvora paklena, ako nebi želio srěću sinu mojega dobročinitelja!« »Ja sam ti krivo učinio, dobri čověče,« produži Stěpko, »ali u buduće bit ćeš mi najbližnji do moga sérca. O, kako sam srětan, da ćeš me pratiti u boj!«

Od ovoga vrěmena postadoše ova dvojica nerazdruživi priatelji. Medjutim dodje i vrěme k odlazku u boj. Snažna vojska, prěko petnaest hiljadah izabranih momakah, sakupila se je bila pod Novim, običnom stolicom hercega Stěpana. Kada začuju vojnici, da će ih voditi sam hercegović, obradovaše se veoma i jedva čekahu, da se pobiju, da

pokažu, da su vrědni tolike časti, kojom ih udostoji vlada.

Hercegović bio je takodjer dobre volje, jer je bio bojna i hrabra sèrca i plamtio je željom, da steče bojnu slavu; nu ipak imao je i turovnih trenutakah, a to su bili oni, kad je mislio na svoju ljubovcu, od koje se je morao možebiti za uvěk oděliti.

Noć pred svojim odlazkom imao je sastanak š njom u bašti njezinoga otca. Nebo je bilo vedro i puno zvězdah. Tako duboka tišina vladaše, da se nije ni travica gibala. Nu tim više uzbunjeno biaše sèrce sirote děvojke, koja je dèrhtala na Stěpkovih pèrsih i suze ronila. Ona ga je ljubila istom vatrom, kojom je gorio i on prema njoj. Nije znala za drugo blaženstvo, nego gledati u njegove jasne oči i slušati njegov sladki i muževni glas.

Ona ga je bila pèrvi put na cèrkvenom sboru opazila, kamo ju je bio otac sobom poveo. Nije znala, tko je, ni što je, ali kad ga opazi, stane joj kucati sèrce, kao da se je sastala poslě dugog dugog rastanka s rodjenim bratom, s kojim je jedno mlěko sisala i zajedno odrasla.

Jedno veče, sèdila je u svojoj samotnoj sobici, i naslonivši si glavicu na sněžnu ruku, mislila je na nepoznatog mladića, kojeg oko sèrce joj upali — kad joj na jedan put dopru do ušiuh sitni glasi tamburice. Odtèrči na prozor. Pod njim upazi onoga, na kojega je uprav mislila.

Od toga časa nasta onaj nježni savez medju ova dva čista sèrca, o kojem nitko nije ništa iznao, zvan věrne jed-

Digitized by Google

ne služkinje, po kojoj su si ljubovnici dopisivali i navěšćivali, gdě da se sastanu.

Jedan put samo učini im se, kao da je nětko na njih pazio, jer u jednom gérmu něšto zašušti za njimi, i kada Stěpko izvuče mač, da pedepsa preuzetnoga vrebaoca, zamni něšto kao koraci od čověka, koi běži, a malo zatim opaze na drumu viteza, koi, u kabanici do ušiuh zamotan, skokom uz njih projaši.

Nisu mogli razabrati, tko je to bio, ali njihova briga sasvim izčezne za několiko danah, kada se postupanje děvojčinih roditeljah prema njoj ni najmanje nepromèni.

U poslědnjem sastanku začula je stopram zatravljena děvojka, da joj je ljubovnik hercegović. Ona ga nikada za stališ nezapita. Da je bio najsiromašnii seljak, ona bi ga istim plamenom ljubila i srětnia bi š njim bila pod slamnatim krovom, nego li s drugim kojim na pèrvom prestolju ovoga světa; zato ovo odkritje nije na nju učinilo ni najmanjeg utištenja, ali tim više dirne ju věst, da joj se ljubovnik u boj sprema, i da je k njoj došao, da se oprostî š njome.

Sva uzdèrhtje, kad to začuje, padne mu okó vrata i kroz plač zavapi: »Izgubih te sladki brače — ti se nevrati više!« Zahman ju je těšio Stěpko, govoreći: »Mani se takovih mislih, dušo moja ljubezna! Ja se nadam, da ću se skorom vratiti, lovorikom nakitjen, u tvoja naručja, i da ću te k oltaru odvesti, da nas za věke skopča svetjenikova ruka! Otac mi te obeća za naknadu moje hrabrosti, i ja ću

te dobiti, jer me mora vitezom učiniti uspomena na tvoje rajske dražesti!« »Tvoja prekoredna žestina upropastit će te!« »Bog, zaštitnik čiste ljubavi, obranit će me svojim čvèrstim štitom!« »Ah, ja sam te prošastu noć vidila u snu tako blěda, da sam se tako uplašila, da sam još sva dèrhtala, kad sam se probudila!... Ne, ne, meni se sve tako sluti, da se ti nećeš nikada više vratiti!«

Pri ovih rěčih pograbi ju vatreni mladić za obadvě ruke, povuče ju preda se, i pogledavši joj u lice strašnom ozbiljnostju, za čas reče svečano: »*Ja ti se pako kunem živim Bogom, da ćeš me na svaki način još viditi! Ja ćutim u dnu moje duše, da moja ljubav nije opreděljena samo na ovaj kratki i ništetni život! Grob joj nije granica; ona se i prěko njega pruža! Ona je neumèrla, věčna! Ako mi i damaskinja rusu obali glavu, tako mi spasenja, ja ću ipak doći po moju zaručnicu, koja mi je věčnu obrekla vèrnost.*« To izrekavši poljubi joj blěde ustnice, i usědnuvši na svoga vilovitog šarca, odleti kao živa munja, i neogleda se više na svoju u žalosti i prepasti iznemogavšu ljubovcu.

Drugi dan ostavi vojska pod njegovim čelovodstvom svoj tabor i upravi se sva uzhitjena, i nadahnuta najboljim duhom proti nepriatelju.

Několiko danah zatim stane jedna četa konjanikah u sjajnih haljinah pred běle dvore Mèrnjavić-bana. To je bio stari herceg sa svojom pratnjom, koi je došao, da si izprosi děvojku. Što je naravnie, nego da je taj predlog uzhitio děvojčinog otca, koi je bio naduven od ponositosti i

slavoljubja. Ta on je, kako smo već napomenuli, jurve odavna na to nišanio, jer je mislio, da će tim načinom doći vlada u njegove ruke po smèrti hercega, a to je bila svèrha svih njegovih teženjah. Zato je obećao Želimiru velika blaga, ako svoga zaštititelja nagovori, da mu zetom postane, i već mu je na taj račun u naprěd odstupio jedno od svojih dobarah.

On poda dakle s veseljem svoju rěč sědoglavom proscu, bez da si je kćer i zapitao zato. Da što više, već je bio i dan ugovoren, kad je imalo věnčanje biti!

Sa svim razblažen vrati se herceg kući i poda zapověd da se sve pripravi k svatbi. Razpišu se knjige na svu gospodu, a sluge stanu napunjivati hercegove hambare i pivnice svakojakimi slasticami i dragocěnimi napitci. Uzhitjeni mladoženja izprazni svoju konjušnicu, da pokloni tastu najdražje jedeke, i natovari seksane prekrasnimi haljinami, biserom i dragim kamenjem za svoju obožavanu zaručnicu.

Dan pèrstenovanja prispie. Prostrani hercegov grad u Novom vèrvio je plemenitimi gosti, koji su nakitjeni bili svojimi najlěpšimi haljinami. Na dvorištu hèržahu vatreni hatovi, a svirači prebirahu već na svojih nastrojih, kada stupi sluga u sobu, gdě su sakupljena gospoda rujnog vinca pila na zdravje hercegovo i njegove zaručnice, i reče; »Světla kruno, glasonoša prispie od vojske i kaže, da ti ima priobćiti važne věsti.« »Drugi put,« reče herceg i natoči si iz nova čašu. »On veli, da je tako znamenito, što ti kazati

Digitized by Google

ima, da se neda odgoditi,« doda sluga. »Neka unidje dakle,« odgovori herceg posve hladnokèrvno.

Za čas ukaže se sa svim zaprašeni vojnik, koi se je vidio veoma umoren, jer je jedva disao. Pokloni se duboko i preda pismo hercegu bez svake rěči. »Jesi li něm?« reče mu gospodar, primivši knjigu u ruke i pregledavajući ju sa svih stranah. »Světla kruno,« odgovori vojnik hripajući, »dva konja izdahnuše poda mnom; odkud da uzmem dahe za govoriti?« »Sědni i odahni,« reče na to herceg, uzamši ga bolje na oko i pruživši knjigu svomu pridvornomu svetjeniku, koi mu je naproti sědio. »Čitaj pope, gorim čuti, što se dogodi tako važna, kad evo glasonoša malo neizdahnu!«

Ljubopitnost popne se sada do najvećeg stupnja u gostih, i svi nagèrnuvši k sědobradom čitaocu kao pomamljeni, zamuknu, da bi mogao čuti, kako muha leti.

Svetjenik otvori knjigu velevažnim obrazom, i několiko putah nakašljavši se, stane čitati kako slědi: »Světla kruno! Mi smo nepriatelje potukli, ali skupo moradosmo platiti ovu poběđu. Tvoj sin Stěpko vojevao je vrědan tvojega imena, nu po odèržanom boju nadjosmo na ratištu medju drugimi mèrtvaci i njegovo tělo.«

Pri toj rěči zaviknu svi slušaoci i starcu padne pismo iz ruke. Nastane strašna tišina, koju prekinuti nitko se neusudi, jer duboko ganut vidio se je herceg. On je pokrio obima rukama svoje lice i oborio ga na stó. Nitko nije hotio smetati otčeve žalosti.

Digitized by Google

Za čas podigne herceg opet glavu, i budući da se je moglo viditi iz njegovih čèrtah, da je mirnii nego što su mislili, pobere svetjenik opadše pismo sa zemlje i nastavi: »Moji drugovi posvědočiti mogu, da sam ga u oči bitvenoga dana nagovarao, neka uzpregne svoju mladjahnu vatru, da se nebi od svoje čete odviš odaljio; — nu sve moje rěči biahu zaludu — on me neposluša, i tako izgubi glavu! Věčna mu pamet! Ostanke posěčenoga viteza dopratit ću sam do Novoga, da ih svetačno sahranimo u hercežkoj grobnici. Želimir.«

Razuměva se od sama sebe, da je taj list stavio kraj svemu veselju, koje se je slavilo u hercegovih dvorovih. Herceg se odmah oprosti od svojih gostih a i ovi se razidu za čas. Glasonošu pošlju Mèrnjavić-banu, da mu navěsti ovu neugodnu novinu i odgodi pèrstenovanje.

Drugi dan dobe svi dvorani zapověd, da se po starom običaju obuku u cèrninu, koju imadoše nositi svu godinu; ali skoro sva ostala gospoda učiniše isto iz dobre volje, jer su iskreno ljubili opadšega hercegovića.

Stari herceg bio je turovan i veoma namèrgodjen. Različita biahu mněnja o uzroku ove turovnosti. Veća strana gospode dèržala je, da ga je odgadjanje pèrstena tako jako ražžalostilo; nu bilo je i takovih, premda malo, koji su mislili, da ima u njega ipak toliko otčinske ćuti, da ga je mogó tako razgorčiti izgubitak svoga sina.

Ja mislim, da su jedni i drugi poněšto pravo imali, jer koliko mi je poznata čověčanska narav, toga sam mněnja:

Digitized by Google

da i u najgorem čověku nemogu strasti sa svim ugasiti onu ćut, koju je narav podala i němoj živini, nu da i razkoš u izrodjenicih može uzrasti na toliko, da na čase ovaj sveti plamen zaduši, ali možebiti nikada joj jošte nije za rukom pošlo, ugasiti ga sa svim. On klije u pepelu bolje naravi, i zabukti koi put tolikom silom, kad ga već sasma utérnjena mnieš, da ti obuzme sva pèrsa, kao da ništa drugo u njih nepribiva.

Isto se je moralo dogoditi i u hercegovih grudih, kada je pèrvi put začuo smèrt svoga děteta, i onda kada zamniše topovi i zvonovi, koji su navěštjali, da prispěvaju njegovi ostanci.

Svět je vèrvio kao mrav i otide više miljah na susrět obljubljenomu mèrtvacu. Na kolih, cèrnom čohom pokrivenih, za kojih šest vranacah upreženo biaše, vozilo se je tělo preminuvšega viteza. Sa svake strane sanduka visili su gèrbovi hercežke kuće, a na okolo jašio je cvět vojnikah s oborenimi kopji i sabljami na znak žalosti, koju je ćutila vojska za svojim vojvodom. Za koli jezdio je, u cèrnini, suze roneći, hercegovićev věrni sluga, i vodio je, cèrnim suknom pokrivenog šarca svojega gospodara, koi je tako žalostno naprěd stupao i hèržao, kao da je znao što se je dogodilo. Množina gospode na dragocěnih hatovih zaključi sprovod, medju kojimi se je nalazio i Želimir, koi je i uredio svu ovu turovnu svečanost.

Pred varošom dočekaju tělo pokojnika svetjenici, u velikom broju, u odeždah i sa svěćami u ruci, a stari herceg sa

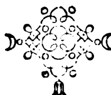
Digitized by Google

svojom pridvornom pratnjom, i iza kako bi ga poškropili vodicom i odpojali nad njime pogrebne molitve, doprate ga pod zvukom zvonovah i pucnjavom topovah u cèrkvu, koja je bila sva sjajno razsvětjena i zastèrta cèrnom kadifom. Ovdě zamnu opet žalostni zvuci svetjeničkih molitvah, poslě kojih spuste u raku prerano uvehnutu nadu tolikih hiljadah, a oklop i oružje preminuvšega oběse o cèrkveni zid.

Svih oči upèrte biahu na sědoglavog otca, i na preveliko udivljenje opaze bliže stojeći, da mu je suzama namočen tvèrdi obraz. Ove suze nisu bile licuměrne, nego su proizticale iz čistoga izvora otčinske ljubavi, koja je uvěk jošte pobědu odèržala u odlučnih trenutcih; ali za malo vrěmena morala je drugoj ćuti opet město odstupiti. Takovo je čověčansko sèrce, uvěk proměnljivo i nedokučivo!

Onaj isti otac, koi je pri pogrebu svoga sina suze ronio iz iskrene žalosti, radovao se je malo zatim, što je izgubio pogibelnoga svoga nuzljuba, i što mu više ništa nepręči dokučiti svoju željnu svèrhu.

Požudno je čekao, da prodje jedanput ono vrěme, koje je po starom običaju tuzi opreděljeno bilo, da se može napokon baciti u naručaj one děve, za kojom je čeznuo, i sbog koje je u smèrt poslao sina.

Digitized by Google

Svatovi.

Vrěme tugovanja prodje. Herceg je pèrvi bio, koi je cèrninu svukò. Lastavice nehlepte većma za prolětjem, za da se vrate u svoja ostavljena gnjezda, nego što je on izgledao onaj čas, kad mu bude dopustio obći okrutnik toga světa, običaj, koi i vladaocem verige kuje, da se pèrstenuje jedan put s onom lěpotom, ka kojoj se je tako upalio, da bi bio kadar za nju zaměniti isto spasenje svoje duše.

Požuda, skopčati se čim prie s ovim obljubljenim predmetom, bila je u njega tolika, da se nije ni tako dugo uzdèržati mogao, dok bi se gospoda sa svih stranah njegove dèržave u Novi sakupiti mogla, da se velelěpno i dostojno svèrši ova svetkovina.

Nije dakle ni pozive razaslao po pokrajini, nego dozvao je k sebi Želimira, i to jedva što zaběli zora od onoga dana kad cèrninu svuče, i reče mu: »Věrna slugo, desna ruko moja, de poskoči sa sjajnim družtvom od mojih dvoranah u Dračevicu, Mèrnjavić-banu, i predaj jabuku*) njegovoj

---

*) Kod našega naroda navada je još dan danas, da se više putih bez mladoženje obdèržava pèrsten. Tom prilikom dobiva nevěsta na poklon veliku jabuku, u kojoj je uboden po mogućnosti stanoviti bro dukatah ili srebèrnih novčićah. Zato se u mnogih pokrajinah domovine naše svaki svatbeni dar zove *jabuka*.

Digitized by Google

kćeri, jer je nemogu dulje izgledati. Evo ti ključ od blagajnice i riznice moje, uzmi sablju zlatom okovanu, dva srebèrna oklopa i svilene, bogato navezene košulje, da mi nadariš tasta i zetove, a burme, sitan biser i drago kamenje podaj punici na poklon.«

Ovo izrekavši maši se u džepove i izvuče dragocěni pérsten te nastavi: »Ovaj pèrsten pako, na kojem sěva alem kamen, kao jarko iza gore sunce, izměni mi za pèrsten ljubovčine běle ruke, u znak, da prima moju ponudu; nu hiti, što najbèrže možeš, i neštedi žutih dukatah i dragocěnostih mojih, jer zlatom se razvedruju děvojačka lica, i njegove sjajne zrake raztapljaju led njihovoga sèrca!« Poslědnje rěči izusti onim posměhom, koi izražuje sěgurnu poběđu.

Lukavi Želimir odobri njegovu naměru, i dovèršivši svoje čestitanje, uzme ključ iz hercegove ruke, nakloni se i odtèrči. Izvadi odlučene poklone iz blagajnice i riznice, i ubodivši u jednu veliku jabuku toliko sjajnih dukatah, da se je světlila, kó da je sva od zlata, zapovědi najugledniim dvoranom, da obuku najsjajniu svoju oděću, što i sam učini. Zatim zasědne svoga pomamljena dorata, i odjezdi sa svojom pratnjom put Dračevice.

Stari Mèrnjavić primi ga velikom radostju i kako začuje svèrhu njegovoga došastja, pozove svu svoju obitelj i opèrsteni děvojku s hercegom.

Mnogi će se čuditi kako je mogla u to děvojka privoliti; ali od malih noguh privıknuta na posluh, nije se u-

Digitized by Google

sudila ni rěči progovoriti proti volji svoga otca, nego učini mučeći, što joj se zapovědi.

Dèrhtala je kao šiba na vodi, obraz joj je bio blěd kao stěna, a oči su joj napunjene bile suzami; ali otac joj toga nije ni opazio. Tako je bio uzhitjen, što je postigò svoju najmiliu želju.

Jedina mati osěti, da joj kćerca neizměrno pati, ali ni ona neusudi se ništa poduzeti proti volji svoga gospodara, jer u ono vrěme bile su žene prave robinje svojih muževah, što su žalibože još i dan danas kod veće strane našega prostoga naroda.

U onih stranah naše domovine, kamo još nisu prodèrli običaji europejski, nije žena ograničena samo, kao što je bila kod starih Gèrkah, na těsni stan svoje ložnice (gynocaeum), nego podložna je sa svim svomu mužu kao kod iztočnih narodah, i zove ga svojim gospodarom, koga u ruku ljubi, kod stola dvori i noge mu pere kao kakva služkinja.

Već od dětinstva priučava se smatrati mužke glave kao kakva odměnia bitja od sebe, i tako je zavisna od svoga otca ili ako joj taj više neživi, od svojega stariega brata i kojega drugoga rodjaka, koi oštrim okom smatra svaki njezin korak, da joj ni na um nemože pasti da bi štogod sama poduzeti mogla.

Ona neima nikakve volje, i tako odhranjena i nemisli vèrhu toga. Neznajući da imaju gdě ženske veća prava, misli, da tako biti mora, i motreći slobodu mužkih glavah, ni

Digitized by Google

nenavidi im više, kao ni mi pticam, što krila imaju i letiti mogu.

Kad joj se brat ili muž iz boja vrati, mora mu sestra ili žena dèržati konja i stremen. Brat ili otac ni nepita ju, kad ju komu odluči za ženu: »Hoćeš li ga? nego joj veli: »toga i toga izabrao sam ti za muža,« i ona bez svakog prigovora polazi za njega, ma bio koi i kakov mu drago.

Neima priměra, da se je suprotstavila ikada koja děvojka tako strogo dèržana i čuvana, dà, ni nemože u priliku doći, da se prie zaljubi, nego ju zaruče, i tako praznim sèrcem nebiva joj odviš težko izpuniti, što se od nje traži. Ali koi put se ipak dogodi, da joj se odviš dopadne koje momče, i ona ga zaželi, nu mora ga pregoriti ili poginuti iz požude za njim, ako joj srěća neposluži, da joj ga roditelji izaberu za muža. Tu neima druge pomoći.

Naša moma je tako sramežljiva, da voli umrěti nego kazati: ja ljubim toga i toga mladića, i nemogu bez njega živiti. Da ju baš i zapitaju o tom, sramežljivost nebi joj dopustila, da odgovori, i ona bi se udala za drugoga, ako bi i znala, da neće preživiti ranu svoga zatravljenoga sèrca.

Našega naroda ponjatja o ženskoj krotkoći i krěposti zahtěvaju, da se děvojka uklanja mužkim pogledom, zato neće se usuditi nijedna děvojka u pribitnosti mužke glave oči podići sa zemlje Dà, još tvèrdji zakoni vladaju. Udovice nesmiju oplakivati svoje umèrvše muževe, jer bi im inače rekli, da one to zato čine, što su izgubile predmet svojih pùtnih slastih.

Digitized by Google

Jao onoj děvojci, koja bi se usudila samo jednu suzu proliti za svojim umèrvšim zaručnikom! Razvikali bi ju kao razkošnicu, koja je muža željna, i propalo bi joj za uvěk pošteno ime!

Okrutni su to običaji, ali zajedno dokazuju koliko naš narod do ćudorednosti dèrži, i moraju svako čisto sèrce napuniti prevelikim poštovanjem prema njemu, tim više, čim je dokazano, da naš prosti čověk ipak neprezire ženski spol, nego ga vele cěni i sve moguće čini, da mu ovo robstvo oblakša.

Kako iz narodnih pěsamah vidimo, zove on svoju ljubovcu: rumenom ružom, ružmarinom, bosiljkom, jasnom zvězdom, zlatnom krunom i t. d. Takvim načinom zadosta ju naknadjuje za one žèrtve. koje ona priněti mora njegovomu junačkomu ponosu, koi u tom sastoji, da ima podložnu i neoskvèrnjenu ženu i sestru, za koje pripravan je svaki čas proliti poslědnju kaplju svoje kèrvi. One mu žèrtvuju slobodu i volju, a on njima sèrce i život. Mislim, da mogu time podpuno zadovoljne biti, i to i jesu za cělo, i netrěbuju požalovanja izobraženih gospojah, koje pri svoj svojoj tako nazvanoj, slobodi i pri svem licumèrnom obožavanju svojih kicoških ljubovnikah, čestje imaju više uzrokah suze roniti i želiti se pod cèrnu zemlju, nego ove nevoljne žèrtve mužke sirovosti, kako će ih možebiti nazvati koja vitežkinja od emancipacie ženskoga spola. Ali istina je takodjer, da ima slučajah, u kojih one zaisto zaslužuju to ime.

Digitized by Google

U poslědnjem slučaju nalazila se je i naša Jelena. Ona nije bila tako srětna, da si začuva slobodno sèrce do onoga časa, kada ju otac pozva k pèrstenu. Plamen ljubavi razprostrani se već odviš u njezinom sèrcu nego da bi ga više ugasiti mogla, a ipak nije imala moći izpověditi roditeljem svoju tugu, i očitovati im, da je već prisegla věčnu vèrnost drugomu čověku. To joj nedopustiše sramežljivost, običaj i strah pred otčevim gnjevom. Mučeći i suze roneći proměni dakle pèrsten. Nu ipak nemogaše odolěti svomu sèrcu da si napokon neodkrije tajnu svojoj dobroj materi, koja ju odprati po pèrstenu sama u ložnicu i zapita ju za uzrok njezine prekoredne tuge.

Mati se nije usudila njezin odgovor svomu suprugu priobćiti, i trudila se je, da kćer utěši. »Da još živi onaj za kim čezneš,« reče joj ta dobra starica, »ogèrlila bi kolěna tvoga otca, da ga namolim, da te nesili, da prekèršiš svoju zakletvu; ali onaj umre, komu si se zaklela, a smèrt rěši sve zakletve!« »Ne sve!« odgovori dèrhćuća děvojka: »Stěpko zakleo mi se je živim Bogom, prie nego u boj podje, da će doći po mene, ako i umre, i on će dèržati svoju rěč!« Mati joj sva moguća upotrěbi, da joj izbije tu misao iz glave, ali sve zaludu, ona joj to isto uvěk odgovori.

Jedno jutro nadje ju u suzah ploveću, razrěšenom kosom, gdi je nož u ruci dèržala i oči u njega ukočila. Mati joj ga iz ruke otme i zavapi: »Što naumi nesrětnice?« »Mislila sam, nebi li tim putem mogla doći k mojemu Stěpku! Ja nesměm moju zakletvu prekèršiti! On će doći, pak da me

Digitized by Google

nadje nevěrnu? On mi neće věrovati, da me je otac prisilio. — Ja se nesměm izvan njega s nikim drugim zaručiti nego s jedinim Bogom!«

To reče i pade materi oko vrata. »Ah, ako si me ikada ljubila, sladka roditeljice, gledaj da dodjem u monastir — ili ću si sama smèrt podati!« Starica udari u plač i kao izvan sebe odtèrči svomu mužu, klekne pred njega i sve mu očituje moleći ga, neka se smiluje svomu dětetu.

Neću reći da ga nije ganula ova věst, ali njegovo slavoljubje bilo je veće, nego njegova ljubav prama svojoj kćeci, i zato, město da joj želju izpuni, zapovědi njezinim služkinjam, neka na nju paze danju i noćju, da si nebi štogod zla učinila, dok nedodje po nju herceg sa svatovi. Na svaki način hotio je osvojiti prestol za svoje sinove, a to je mogao steći samo po svojoj nesrětnoj kćeri.

Podje mu za rukom živu ju uzdèržati do toga vrěmena. Sirota mnogo prepati, ali čvèrsti struk njezinoga těla pèrkosjaše neizměrnoj bolji njezine duše, i učini da se neobori u grob, prem da tako oslabi, da ju nebi više spoznao.

Ona posta jedva sěna od onoga, što je prie bila. Ali ne samo njezin tvèrdi otac nego i njezina mati, premda je tèrpila mnogo, videći si kćer tako čeznuti, ipak těšiaše se nadom, da će vrěme sve opet sravnati, i da će im se i kćerca opet oporaviti, kada se samo jedanput uda. Mislili su, da će joj velelěpje prestola razagnati one strašne misli, koje ju muče, i vratiti joj pèrvašnji pokoj, a š njim i zdravje.

O tom se je osobito starica svaki dan više i više osvě-

Digitized by Google

dočavala, i tako se dogodi, da je najposlě pravo davala svome mužu, što nije poslušao děčinske želje njihove kćeri. Tomu biaše pako jedini uzrok taština: viditi svoje děte na prestolu, prem da je mislila, da ju těši něšto sa svim drugo.

Medju tim činile su se priprave k svatbi. Po svih cèrkvah navěštalo se je da se herceg s plemenitom kćerju Mèrnjavić-bana ženi, i glasnici tèrčali su po svoj dèržavi da pozovu gospodu na svatove. Herceg, neimajući nikakvoga bližnjega roda, načini svoga ljubimca Želimira za svoga děvera, i naloži mu po obstojećem običaju, neka mu medju gospodom izabere kuma, starog svata, prikumka i ostale glavne osobe kod svatbe. On metne dakle rumenu ružu na kalpak, i izvèrši svoju zadaću tako dobro da ga opet herceg nemogaše zadosta nahvaliti.

Ožudjeni dan věnčanja prispě jedared. Hercegovi dvori vèrvili su nakitjenom gospodom. Čauši, koji imaju dužnost razveseljivati svatove, zavezali su za kalpak nuz ledja više lisičjih i vučjih repovah, da tim směšnii postanu i, napunivši si vinom goleme čuture, zbijali su već šale da su se pustosvatice sve rozgotom smijali. Vojvoda i stari svat pravili su red, prikumak razvijao je cèrveni barjak, a gadljari i sopci stadoše glasove prebirati.

Sada stupi medju njih herceg vedrim licem i vas sěvajuci u zlatu, a za njim dodje děver i više bogato nakitjenih dvoranah. Uz kalpak vijao mu se je běli veo, u znak da je mladoženja, a njegov blagajnik sipao je novacah medju prosti narod.

Digitized by Google

Jedva što se herceg ukazà, zamni sa svih stranah veselo klicanje i pucnjava samokresah i pušakah. Tako zajaše herceg svoga, bogato osedlana, hata i sva gospoda naslède ga. Sada poviknu nakitjeni čauši: »Vrěme je k zaručnici putovati.« Gadljari i sopci zasviraju, a svatovi, kojih je bilo prěko hiljade glavah, podižu niz novljansko polje. Něšto pred svatovi odjezdiše dva urešena mladića, i letjahu kao brodarkinja vila na svomu surom jelenu. To su bili svatbeni glasnici, ljudi koji navěštjaju da dolaze svatovi.

Kada dodju izpod Dračevice, izbace několiko pušakah, a stari ban iztèrči im sa svojimi momci na susrět. Kada začuje iz njihovih ustah veselu vèst, pruži im bogati dar, dvě zlatom izvezene košulje i oružje izabrano.

Malo zatim ukažu se i svatovi pod cèrvenim barjakom, kako poljem hate razigravaju i gruvaju iz kuburah. Sada zamnu im na pozdrav bezbrojne prangie i krupni topovi iz kaštela, a množtvo koje se okolo grada skupilo, stane pucati iz pušakah i klicati iz svega gèrla.

Mèrnjavić-ban, roneći suze od veselja, pohiti svomu mogućnomu zetu, da mu pomogne s hata. Kad taj sidje, ogèrli si tasta i podje s njime u grad, a sva gospoda za njimi. Prosti narod pako ostane na polju, kličeći, gdi mu je Mernjavić dao šatore razapeti, i pripraviti u izobilju rujna vina i debele pečenke.

Došavšu gospodu u prostranoj lěpo urešenoj gornjoj sobi dočeka priazno gospodarica sa ženskom družbom, ali,

Digitized by Google

pri svem naporu da se vesela pokaže, svaki je morao opaziti, da něka velika žalost kida sèrce siromaškoj materi.

Ona se je valjda već bila osvědočila, da se je varala, kada je mislila, da će s vrěmenom i njezina kći ne samo oporaviti se, nego jošte i srětna postati, i da je njezine nemoći temelj samo něko děčinsko uobražavanje, koje će se za mala razpèršiti.

Tašta biaše to nada! Ona je duboko ćutila u svomu sèrcu da je njezinom dětetu za uvěk povehnula sreća, i da mu samo o vlasu visi poremetjeno zdravlje. Ali što da učini nesrětna žena? Da nerazljuti svoga muža i nedovuče u kuću još veću nevolju, silila se je, da sakrie svoju turovnost.

Primila je směšeći se čestitanja svatovah, prem da bi volila plakati; i nudila im je neka sědnu. Polag stare navade sědne kum na pèrvo město, a do njega stopram mladoženja, komu njegova punica běli dragocěni veo zaveže za kalpak, jer tako iziskuje običaj. Medjutim resile su zaručnicu njezine drugarice u drugoj sobi, odkud je čuti bilo skroz kadkad po koj duboki, sèrce prodirući uzdah i jecanje. Nitko nije na to pazio, budući da je kod našega naroda navada, da zaručnice tom prilikom plaču; dà, što više, da to nebi koja učinila, svi bi joj za zlo uzeli.

To ni najmanje dakle nesmete veselje, koje vladaše svatovim. Čauši su se medju sobom natěcali, koj da izreče štagod směšniega, a gosti su se baš sladko smijali. Sad se otvore vrata i unutra stupi zaručnica, vodjena od svojih drugaricah. Svi zamuknu, ustanu i upru u nju oči. Da nije po

Digitized by Google

običaju pokrita bila svakolika velikom koprenom, vidili bi iz njezinoga usahnjenoga lica, upalih očiuh, i dubokih brazdah, koje proizvodi samo sdvojenje, da je sirota suze ronila iz dna serca a ne iz običaja, kao što veća strana zaručnicah čini, kojim se sèrce smije, kad im suze oči kvase.

Ali za mala osvědočiše se o tom. Jer kad ju roditelji predaše děveru, da ju k věnčanju odvede, odkriše joj lice, jer tako zapověda običaj. Jošte je bila lěpa, ali nalik na pravu mučenicu. Herceg se gotovo upropasti, kad ju opazi, ali, budući da je bio čuo, da je něko vrěme bolovala, uvidi mu se to sa svim naravno; kad se razabere od pèrvoga udivljenja i pomislivši na njezinu mladost, nije sumnjao, da će se za mala opet sa svim oporaviti.

Pèrvašnja dobra volja opet mu se povrati i on reče kumu neka poda znak da se krenu svatovi u cèrkvu. Kad u dvorište sidju, podigne děver na bogato urešena zelenka zaručnicu; zatim on i ostali svatovi usědnu svoje konje i podju. Opet stanu gruvati iz pušakah i prangiah, i tako pod obćim klicanjem i veselim sviranjem prispiju u cèrkvu....

Po svèršenom věnčanju vrate se isto tako u grad, gdě ih je čekao gospodski oběd. Tu se je jelo, pilo, pěvalo i veselilo čak do kasne noći.

Svatovi neznadoše više iz oběsti i uzhitjenja što da rade. Puštjali su rěkom teći vina iz buradi, razlupali su što im dodje pod ruke, gruvali su iz pušakah, prangiah, rěčju, běsnili su kao pomamljeni, jer od svatovah neima gorih zulumčarah.

Digitized by Google

Još dan danas, gdě su se ipak i kod našega naroda uvukli blažii običaji, svetkuju se svatbe u někih pokrajinah takovom krikom, vikom. Naš narod u ničem neima měre. Sve je kod njega golemo, kao što je i on golem!

Kućani moraju svatovom sve dopustiti, štogod zažele. To gostoljubje zapověda, a vatreni Slavjanin nepozna tihoga i němoga veselja. U někih krajevih Bačke, prilikom svatbe, povuku iz oběsti na vàrh kuće kola i ruše sobne peći i sve štogod opaze; i ta huka, buka traje po nedělju danah. Zato se kaže čovèku, koi odviš larma: Što vičeš, što lupaš, nisi ti děvojku doveo.

Svaki si lahko predstaviti može, kako su se Mèrnjavićevi dvorovi u onaj čas obće radosti i razuzdanosti oriti morali. Bura, koja hrastove lomi, i boj, koj sudbinu narodah odlučuje, nemogu proizvesti veće halabuke.

Nu na skoro prešělo im je sve veselje. Cěle čete uplašenih seljakah i jaučućih seljankah nahrupe medju svatove. Molili su, da im se pomože, jer su nasèrnuli nemili Turci u njihova sela, i pale i režaju, što im dodje pod ruku. Iz početka mislili su svatovi, da je to kakva šala od kojeg domišljatog čauša, i udariše u směh, ali kada opaze, da se je stalo nebo rumeniti od požara, i da svaki čas prispěvaju novi běgunci i isto navěštuju, svimi zavlada užas, i herceg za dobro nadje, da pošlje pod čelovodstvom Želimira několiko stotinah svojih pratiocah zulumčarom na susrět.

On je mislio, da ta stvar neima mnogo reči i da će se

Digitized by Google

te aramie (turski razbojnici, jer za to ih je dèržao) odmah natrag povući, kada samo opaze da proti njima vojska ide, jer njihova četovanja neimahu druge svèrhe, nego da oplěne několiko selah i da se zatim kući s plěnom vrate. Obično su im čete tako malene bile, da su se rědko kad usudili suprotstaviti se urednoj kakovoj vojski, i budući da im je manje stalo do junačtva nego li do robljenja, zato, kad su si bisage napunili, volili su vratiti se, nego li na mejdan izići, ako su i u većem broju došli bili,

To je bio uzrok, da se je za čas opet nastavilo prekinuto veselje, — ali okolo ponoći stigoše ulaci i glas donesoše da ima Turakah na hiljade i da se hercegova vojska neusudi na njih udariti, nego da je za dobro našla vratiti se i neobustavljati nepriatelja, koj se uputi uprav put Dračevice. Oni su nadalje kazali, da je vodja turske vojske mladi Beglerbeg od Rumelie, o kojem se je glasalo, da je ljubimac Muameda II., i da je junak od oka, i koj je Želimiru po dragomanu dao kazati, da je začuo da herceg uzima děvojku od neobične lěpote, i da je došao da ju izbavi iz njegovih usahlih rukuh; nu ako mu ju dobrovoljno preda, da će mu zemlju odmah ostaviti, inače pako da je pripravan opustošiti ju.

Ova poruga razpali starca, i on stane běsniti kao lav, komu hoće da otmu mlade. Povuče sablju i zagèrmi: »Izkusit ćeš golobradi hvastavče, kako su mi usahle ruke! Za mnom, bratjo, da dočekamo nepoznate goste kako valja! Gostovitost je pèrva krěpost našega naroda!« To izrekav, odtèrči kao pomamljen, a svi svatovi, koje nenadani dogadjaj

otrězne kao da neimaju u sebi ni kapljice vina, pograbe oružje i pohite za hercegom.

Dok su konje osedlali i puške nabili, već prispě pod grad i běguća Želimirova četa. Uzhitjenje hercegove pratnje i běsnoća njihovoga vodje napuni i běgunce hrabrostju, i svikolici nasàrnu, kličuči, Turkom na susrět.

Neobična vatra upali gospodu i seljake. Svaki pograbi, šta mu pod ruku dodje i pohiti proti nepriatelju svoga zakona. Strašno je bilo viditi ova razjarena lica u měsečini vedre jesenske noći, koja je odviš lěpa bila sprema pozorištu, koje je razsvětljala!

U gradu ostalo je samo několiko slugah, da gospoje zaštitjuju, ali kada se boj započme i puške gruvati stanu, i ove obuzme na toliko bojna vatra našega naroda, da su odtèrčali u bitku, zaboravivši svoju dužnost. Tako ostanu gospoje najedanput bez svake zaštite.

Veća strana od njih jaukaše i moleći se bogu klečaše; sve pako dèrhtahu, nu ne iz straha pred smèrtju nego pred turskim robstvom i zlostavljanjem.

Samo jedna medju njimi vidila se je sa svim odvažna. To je bila nesrětna zaručnica. Ali njezina odvažnost bila je čudne vèrsti, i nalik na ono nehajstvo, koje se opažuje kod umirućih, kad se već stane razprostirati smèrtni gèrč.

Njezino boležljivo tělo bilo je sa svim oslabljeno od mnogih trešnjah, kojih je prepatilo poslednje vrěme, ali duh joj je bio bistrii nego obično. Mučala je, i činilo se je kao da i nezna što biva okolo nje. Bdila je, nu svaki bi reko

Digitized by Google

da sniva. Više putah govorila je něšto sobom, nu nitko ju nije mogao pravo razuměti. Pogled bio je ukočen većom stranom na jedno město, a ustnice su joj se koi put gèrčevno izkrivljivale kao da se smije.

To stanje uznemiri joj majku na toliko, da se u zdèržat nemogaše, da ju zapita: »Kako ti je kćerko?« »Ah, sasvim dobro, sladka majko! Ta ja očekivam moga zaručnika!« »Ako mu samo koje tane neprepreči povratiti se! Pucnjava sveudilj jošte traje!« »O, tomu tane nauditi nemože!« Na to se nasměši i pruži dèrhćuću svoju ruku materi kao da ju naměrava k sebi povući, da joj něšto prišaptne u uho, ali u isti čas zamnu mužki koraci i cělo se družtvo uzbuni.

Za mali čas otvore se vrata i hitro stupi u sobu Želimir vas blěd. »Imam hercežici něšto priobćiti na samom.« Gospoje ustanu i oddalje se.

Sada približi se Želimir k zaručnici i reče: »Nepriatel naprěduje. Ti nisi ovdě bezbědna. Sve je za běg priprav no Ja te izbaviti mogu. Slědi me!« »Ja neidem s města!« odgovori hercežica odvažno, premda joj je dèrhtao glas od prevelike slabine, koja je uvèk rasla. »Ti moraš!« zavapi naglo Želimir i pograbi ju za ruku. »Vrěme leti!« »Tko ti daje pravo tako sa mnom govoriti?« zapita ga s dostojanstvom hercežica,

Želimir neodgovori jedan čas ništa — nu zatim, kao da se je promislio, reče: »Ja bi mogao kazati, da ti herceg kroz moja usta zapověda . . . ali ja te neću varati, jer znam da mèrziš na njega. Neću da ti uho uvrědim zvukom nje-

Digitized by Google

govoga imena. Ne, ja dolazim da te oslobodim, više iz njegovih odurnih naručajah, nego li iz turskoga robstva. Hodi i srĕtna ćeš biti! Tebi nije sudjeno da poveneš na ledenih grudih starca!«

Ove rĕči nisu dĕlovale na dĕvojku kao što je možebiti Želimir mislio bio, jer razljutjena nastavi: »Tko ti dade pravo za mene skèrbiti?« »Moja ljubav, neizmĕrna ljubav prema tebi!« zavapi vatreno zapitani. »Već ima više godinah što te ljubim više nego svoj život. Hotio sam te izprositi, ali me hercegović preteče. Pred takovim nuzljubom morah se natrag povući. Ali odkad njega neima, stanem ufati se opet. Očito nemogoh se suprotstaviti hercegu, ali u potaji radih neprestano za moju i tvoju srĕću. Što su se Turci danas ukazali — moje je dĕlo. To je sve napèrvo osnovano bilo. Konji su osedlani — možemo pobĕći bez svake preprĕke u bližnju koju zemlju. Moja bogatstva pribavit će ti sva blaženstva toga života, a ja ću naći u tvojih naručajih raj na zemlji. O, neoklevaj dulje — nego podji. Za mala moglo bi već biti prekasno!«

To izrekav, pohiti prema Jeleni; ali ona ga porine od sebe svom silom, koju je sakupiti mogla, i zavapi: »Izpred očiuh, izdajice!« Nu to ga ni najmanje neuplaši, jer kao bĕsan zakrikne: »Ti moraš moja biti; to sam se zakleo! A ako neide dobrim, to će ići silom!«

Ovimi rĕčmi nasèrne da ju pograbi, ali u taj par zamni u dvorištu tutanj konjskih stopah i zvuk oružja, a malo zatim više vapećih glasah i korakah, kao da se više ljudih

Digitized by Google

penje po stubah. Želimir se zapanji, lupi se, běsneći, o čelo, i izčezne kao munja.

Medjutim bilo je čuti uvěk jače korake približujućih se, kad se netom vrata otvore i u nutra stupi više oboružane gospode i slugah, koji su nosili hercega na svojih štitih. Bio je blěd kao stěna, a kèrv mu je tekla iz široke rane na pèrsih.

Strašni ovaj prizor i veliki napor, koj malo prie skoro sve hercežičine sile potroši, tako oslabe nesrětnicu, da se je užasnim vapajem obalila na zemlju i onesvěstnula; ali pomnjivo pružena pomoć skoro ju opet oporavi i ona je mogla još čuti poslědnje rěči hercega. One su zvonile tamno i strašno. »Dà, dà, ti si imala pravo, ciganko!« Time izdahnù.

Medjutim zaori sa svih stranah »Alah! Alah!« i jednà četa Turakah nahrupi u sobu. Ura kucne s gradskog tornja i navěsti pónoć. Svi pogledaju s užasom na ulazeće. Ukažu se s kèrvavimi mačevi u rukah, ali bez svake buke. Na čelu im biaše mladić, blèd kao mèrtvac. Svi se zapanje. Izmučena Jelena uzdèrma se kao da je udario grom u nju; nu za čas skupi poslědnje svoje sile i stane sèrtati njemu na susrět. »Obdèržao si rěč Stěpko;... iz groba si ustao... da si zaručnicu odvedeš.... Evo me věreniče! Letim u tvoja naručja — u tvo — ju grob — ni — cu!«

To izrekav, svali se k nogam ledenoga vodje, koi je nepomično stajao kao kameni kip. Ona ne ustà nikada više, sèrce joj presta kucati za uvěke.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

je p
kom

šila
sám
stra
njah
lja,
nuzlj

izba
pod.
uniš

pog
mu
něk
biaš
tko
vah
njiho

Digitized by Google

Svěrha.

Izvèrši se proročanstvo ciganke. Tvèrdi herceg morao je postati sinoubojica, za da pade od desnice svoga sina, komu na grobu ronio je već toliko putah suze.

Da mu nije bilo sèrce puno predsudah, nebi se izvèršila ta strašna izreka. Ali tako, věrujući na proročanstvo, sám obistinì, što je hotio silom uklonuti. On se bacì od straha pred noćnimi utvorami u móre razkošja i raztrešenjah; tim postà sa svim zavisan od svoga lažìvoga priatelja, a taj mu ulì u sèrce onu strašnu strast, koja ga učini nuzljubom svoga sina.

Uslěd toga pošlje sina u boj, želeći možebiti, da ga izbavi koi turski jatagan od namišljenoga ubojice, i tako podà lukavom Želimiru priliku, da stavi temelj njegovomu uništenju.

Taj reče Stěpku, da mu je naložio herceg, da ga tajno pogubi, nu da neće iz milosèrdja toga da učini. Svètova mu, da poběgne u Tursku, a zatim obuče u njegov oklop něko mèrtvo tělo od njegove prilike, komu glava odsěčena biaše, i tako mu za rukom podje prevariti svu zemlju, jer tko da spozna truplo bez glave, a običaj je u Turakah, glavah lišiti opadše vodje nepriateljskih četah, budući da im njihove poglavice skupo naknadjuju takove darove.

Digitized by Google

Muamed II., koi je već od prie veoma milovao Stěpka, primi ga, kao da mu je rodjeni sin, i načini ga u pèrkos njegove mladosti odmah beglerbegom od Rumelie, a taj, dèržeći, da ga je otac hotio dati ubiti, izčupà svu ljubav prema njemu iz svoga vatrenoga sèrca, i na město nje usadi strašnu mèržnju. Tomu je mnogo prinela i ona ciganka, kojoj herceg dade na kolac nabiti sina, i koja je slědila nesrětnog hercegovića kao njegova sěna. Ona mu priobći věst o věnčanju njegovoga otca sa kćerju Mèrnjavić-bana, koju je obožavao.

Kada pobuni u njegovom sèrcu sve zle strasti i nagovori ga, da se podigne proti otcu, lahko joj je bilo Želimira (za kojega strast takodjer je znala) do toga dovesti, da kao glavni hercegov vodja nestavi nikakovih preprękah četovanju beglerbega, bez da mu reče, tko je taj beglerbeg bio.

Klikovala je, kad je vidila Stěpkov nož u pèrsih staroga hercega, i nevinu Jelenu izdahnuti pred njegovimi nogami, ali to još nije bilo dosta osvete kèrvoločnoj hieni.

Želimir je bio onaj plemić, po kojem joj poginu sin, a Stěpko misleći, da je ubio u otcu samo dušmanina, još joj nije bio dosta nesrětan. Po tretjih ustah znala mu je dokazati, da je Želimir lagao, kada mu je kazao, da ga je otac hotio dati ubiti, nego da je iskreno oplakivao njegovu namišljenu smèrt.

Savěst i osveta probudi se u njemu. Pošlje potěru za Želimirom, koi mu je sa svim sumljiv postao po svojem běgu, i kada po sve znajućoj ciganki sazna, kamo je utekó,

Digitized by Google

dá ga ugrabiti i razněti na repove konjske. Pravedna kazna za ovaj izmet čověčanstva, nu nikakov lěk za sèrce otcoubojice!

Kèrvavi duh njegovoga otca progonio ga je, kudgod je išao. Hotio se je raztresti, hotio je zaboraviti, da je imao otca, i da je ikada bio član one cèrkve, koja prěti otcoubojici věčnimi mukami. Postane pravi Turčin, i slědiaše cara Muameda u njegovih kèrvavih ratovih. Pomogne mu uništiti svoju otačbinu i vojevaše kao běsan. Nu sve zaman; uz njega biaše uvěk sèdi herceg s kèrvavom ranom na pèrsih!

Najposlě zaželi, da mu jedno tane konac stavi tolikim mukam; nu taneta letjahu okolo njega, ali ga nijedno nesgodi.

Bèrza vojnička smèrt premalena bi bila kazna za tolikoga grěšnika. On je morao živiti, dugo živiti i popeti se na najvišje dostojanstvo toga světa, za da izkusi gorku istinu, da čista savěst više vrědi nego moć, slava i bogatstvo!...

Njegov zaštitnik Muamed II. umre... O, kako bi ga bio rado slědio pod cèrnu zemlju!. Mislite li, da je možebiti treptio pred njegovim naslědnikom, da ga nesvèrgne s častih? O ne, ne! on je treptio pred životom, jer Muamedov naslědnik Bajazit uzvisi još većma toga strašnoga kèrvoprolivaoca; on ga načini svojim velikim vezirom pod imenom Heržek Ahmedpaša*), ali i to neučini ga srětnim.

---

*) vidi Hammer-Burgstall: *Geschichte des osmanischen Reiches*.

Digitized by Google

Više putah tèrgnù nož, da svèrši jedanput taj mukah puni život, koi mu tim nesnosnii biaše, čim ga svět kao vèrhunac zemaljske srěće smatraše, ali nije imao sèrca, svoju grěšnu dušu okalati još jednim u nebo vapijućim grěhom! Tako odluči těrpiti, i pedeset godinah trajaše to strašno tèrpljenje!

Njegov život biaše buran i nestalan. Četiri puta bi skinut s vezirluka, da se popne opet peti put na to visoko dostojanstvo*). Što više, pod carem Selimom, Bajazitovim naslědnikom, postane carskim zetom, ali jedan mečet, koi svojimi troškovi podignu na najvećoj užini Nikomedskoga zalěva na južnoj obali, i jedno po njemu utemeljeno hranilište za siromake, koje još dan današnji obstoji**), dokazuju, da je pokoru činio, iz čega zaključiti možemo, da su mu sèrce kidale one strašne muke, za koje neima lěka na ovom světu. O, nije dvojmbe, pèrva osoba za carem najmogućniim na světu i suprug carevne nenavidjaše mnogomu prosjaku, koi svoju golotinju jedva pèrnjami zaoděvaše!.

U vrěme, u koje pada dogodjaj, koi ćemo sada pripovědati, nalazio se je car Selim sa svojom vojskom u Sirii kod grada Halepa, kamo dodje da kazni buntovnike. On pozva iz Carigrada k sebi svoga zeta, jer potrěbovaše njegov mač i um***). Stari vezir rado posluša carsku zapověd, jer se je ufao, da će ga napokon upokojiti koi dušma-

*) Vidi Hammer-Burgstall G. d. os. R.

**) U istom dělu.

***) Takodjer historički. Vidi isto dělo.

Digitized by Google

nin svojim tanetom ili mačem, jer premda duševnim bolom smèrvljen, nalik biaše na hodeću okostnicu, ipak bojaše se, da mu se neće tako bèrzo smilovati smèrt, ako ju sam nepotraži. O strašno je nemoći umrěti, a želiti si smèrt!...

Buntovnici biahu potučeni. Vezir borio se je kao svaki prosti vojnik. Gdi je bila najveća pogibelj, tamo je bio i on. Nu smèrti, koju tako pohlepno tražiaše već polovicu věka, neima, te neima!

Poslě jedne bitke sědio je jednoč na hridini, i vireći u bezdno, koje mu je pod nogami zěvalo, pomisli na bezdno svoje nesrěće, i pred oči mu stupi vas njegov život. Mislio je uprav na nevine dane svoje mladosti, na one blažene čase, koje je sproveo uspored svoje obožavane Jelene, i kako ih je morao zatim skupo platiti; — kad ga iz njegovih sanjariah probudi zloradni směh.

On se tèrgne i pogleda onamo, odkud su dolazili ti pakleni glasovi. Osušeno, skvèrčeno, kao iz groba ustalo žensko bitje na drenovici naslonjeno, upiraše svoje zminjske oči pune otrova na zapanjenoga vezira, i skrivljaše usahle svoje modre ustnice na posměh, koi učini sědobradomu junaku stinuti kèrv u pèrsih. Bila je ciganka — kojoj osveta nije dala umrěti, dok nevidi poginuti poslědnjega odvětka od kèrvnika svoga sina. Do sto godinah brojaše jurve, pak opet imaše jošte toliko silah, da prevali dèržave, za da se nasladjuje nad svojimi žèrtvami — o, osveta je svemoguća!

Staria dva hercegova sina poběgoše u inostrane zemlje, izakako bi im Turci oteli bili njihovo naslědstvo. Osveto-

Digitized by Google

ljubiva žena slědjaše ih i škodjaše im u potaji, gdě je mogla. O, najslabii stvor može nauditi i najmogućniemu ponosniku! . Oba hercegovića poginuše u nevolji i siromaštvu.

Jedna jošte svèrž ostà od smèrvljenoga duba, i vidilo se je, kao da cvate. To je ciganku peklo. Povèrne se u Tursku i stane motriti život ovoga ljubimca sreće, kao što ga je svět zvao. Oštromu pogledu ciganke neizběgnù, da je zaman već peti put obukò velikovezirski kaftan; taj melem neizlěči ranu, koja běsniaše u njegovom sèrcu. Nu nikada nije bila tako osvědočena o neizrečenom mučeničtvu velikoga vezira, kao kada ga vidi samotno sědeća na hridi kod Alepa.

Iz čèrtah njegovoga blědoga lica, iz njegovoga ukočenoga pogleda, i iz njegove ježeće se brade uvidi, da je najnesrětnii čověk na světu. O presladkoga prizora za nju! O, kolikom slastju upiraše svoje oči na nesrětnika!...

Napokon nemogaše se uzdèržati, da joj od goleme radosti neizteče zloradni směh, koi probudi vezira iz njegovih strašnih sanjariah.

Jedan čas gledao je blěd i zapanjen strašnu tu ženu, koja se je plamtećima od radosti očima kesila na njega — ali malo po malo oživiše mu se čèrte lica, i on skoči na noge kao běsan. Spoznao je ciganku.

»Prokleta věštico, ti si svemu tomu kriva!« zavikne i pograbi ju svom svojom snagom, povuče ju k bezdnu, i podigne ju svojom čilom desnicom, da ju u propast stermoglavi, ali vračara oběsi mu se oberučke tako čversto okò vrata, da je svojom težom i njega povukla u svoj duboki grob.

Digitized by Google

PĚSME

od

MIRKA BOGOVIĆA.

(Ulomci iz veće sbirke pésamah od god. 1841.)

Digitized by Google

Digitized by Google

VII.

Kaži, děvo, vèrhu sveg ljubljena,
Zašto si mi uvěk tak studena?..
    Studena je bistra voda,
    Al je u sebi ipak blaga,
    Putniku, kom moći poda,
    Bit će uvěk mila i draga. —
    Tvojih očiuh, premda lěpi
    Pogled, ko bez duše slika
    Neće nikad da okrěpi
    Věrna tvoga ljubovnika.
Oj děvojko, toli nemisljena,
Ti imadeš sèrce od kamena;

Imaš, imaš sèrce od kamena,
To je žalost moja bezimena!
    Istina je, živac kami
    Tvèrd je, al ga s drugim tari,
    Iskra mora da se izmami;
    To su znate svima stvari. —

Digitized by Google

Ja kod tebe svedj se trudim
Za da iskru od ljubavi
U sèrdašcu tvom izbudim —
Zalud — neće da se javi. —
Tvèrdja ti si nego morska stěna —
Meni ipak vàrhu sveg milena!

XII.

Bura běsni, k tomu more
Ljuto baca sve talase,
Kano silne gorostase
K nebu sad — sad u ponore.

Šajku skale tam razore,
Nit ju bozi već nespase,
Ak se s luke luči ugase
I noć zastre té prostore.

Evo slike mog života!
Sàrce je šajka — val kàrv vruća —
Strast ljubavi — bura ota,

Nada moja — luč goruća —
Stěne — màrzla tvâ lěpota
Mene u propast těrajuća.

Digitized by Google

XXIII.

»Dvadeset i tretja pěsma veće
Što mi pěvaš?« hladno děva reče,
A nje posměh veli: »zalud brate,
Jer nehaje sèrce moje za te!«

»Nemoj više pěvat moj pěsniće,
Zate ljubve cvětak neproniče
Iz mog sàrca!« Na što tuge cȧrne
Plašt mi dušu sasvim, jao, ogȧrne.

Na jedanput množ bodežah ljuti'
Jadno sȧrce moje sad poćuti,
I ko Cesar Bruta sina svoja
Pitah ju: »*Zar i ti dušo moja?*«

XXV.

Oj ljubavi, carice nemila,
Kaži meni odkud tvoja sila,
Da svi puci, svi na světu tome,
Klanjaju se možnom žezlu tvome?

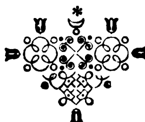
Kralji krune skidaju s těmena,
Da pred tobom prignu svȧ kolěna;
I vitezi, silni u dobiti,
Moraju se lancem tvîm kititi.

Digitized by Google

Svi podnose uze ljubeznive,
Nit se sili tvojoj kad protive,
Jerbo lahko nose tvê okove,
Kad iz mednih càrpe ust' cělove;

Nu sladke su iste gorke boli,
Koje sèrce često žežu toli.
Kad se zalud pokoj duše gubi,
A što ljubiš — neće da te ljubi.

Tako ti se samnom sgadja sada,
Zalud sàrcu želja — zalud nada —
Bože, da bi samo š njom se sbilo
Isto tako — drago bi mi bilo.

Digitized by Google

SMĚRT ČENGIĆ-AGE.

od

IVANA MAŽURANIĆA.

Digitized by Google

Agovanje.

Sluge zove Čengić-aga,
U sried Stolca kule svoje,
A u zemlji hercegovoj:
»Ajte amo, sluge moje,
Bėrdjane mi izvedite,
Štono sam ih zarobio robjem
Na Morači vodi hladnoj.
Još Duraka starca k tome,
Što me hėrdja svietovaše,
Da ih pustim domu svome.
Jer su, reče, vlašad ljuta;
Oni će mi odmazditi
Mojom glavom vlaške glave:
Kó da strepti mėrki vuče
S planinskoga gladna miša.«
  Hitre sluge poslušaše,
Izvedoše tamničare.
Na noguh im težke negve,
A na rukuh lisičine.
Kad ih vidiė silan aga,

Digitized by Google

On namaknu gojne vole
I dželate ljute rise,
Ter ih turskiem darivao darom:
Svakom momku oštar kolac daje,
Kome kolac, kome li konopac,
Kome britku palu namienjuje.
»Ajte, kėrsti, dijeliti dare,
Štono sam vi Turčin pripravio,
Vam i vašiem Bėrdom kamenijem;
Vi bo kako, sva će Bėrda tako.«
Turčin reče, al mrijeti
Za Hristovu vieru svetu
Težko nije, tko se za nju bije.
Kėrčnu kolac niekoliko putah,
Zviznu pala niekoliko putah,
Zadėrktaše ta viešala tanka,
Al nepisnù Cėrnogorčad mlada,
Niti pisnù, niti zubi škrinù.
Kroz poljanu mėrka kėrvca teknù,
Niti pisnù, niti zubi škrinù.
Poljana se napuni tielesah,
Niti pisnù, niti zubi škrinù.
Već tko zovnù Boga velikoga,
Tko lijepo ime Isusovo,
Ter se lasno razstadoše s suncem
Zatočnici mrijet naviknuti.
Riekom kėrvca poljem teče;

Digitized by Google

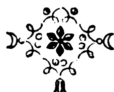
Turad bulji skèrstiv ruke.
Tko je mladji rado gleda
Na lipovu kèrstu muke;
A tko starij, muke iste
Sàm na sebi s vlaške ruke
Već u napried od stra' ćuti.
  Ljutit aga mèrko gleda
Gdie se silom divit mora
Silan arslan gorskom mišu.
Tko si junak osvetit se nemoš
Na junaka dotle dok nepreda.
Smaknù Ture toliko junakah,
Posmicà ih, sèrca neizkalì,
Što bez straha svi su pred njim pali.
  Boj se onoga, tko je vikó
Bez golema mrijet jada.
  Videć aga kriepost taku
Zazebe ga na dnu sèrca
Kó ledeniem ràtom leden
Šiljak dušu da mu dirnù.
  Od tuge li za junaci,
Što ih silan zahman stratì?
Turčin tuge za kèrstove neima.
Od straha li, jer se glave boji?
Silan aga to sàm sebi taji.
Zar nevidiš kako radi
Hrabar junak uzpreć zimu,

Digitized by Google

Što mu s one piknje male
Po svem tielu mrazne valja vale?
  Gledaj glavu, put nebesah
Gdie se oholo hrabra diže;
Gledaj čelo jasno i oko
Kako bistro pod njim sieva;
Gledaj kriepki stas, gdie svoju
Znajuć snagu ravno stoji;
Pak mi kaži, ima l' koja
Tudier straha i najmanja siena?
  A pak slušaj, kako junak sbori,
I strašljivce kako oštro kori:
»Vaj, Durače, starče stari,
Kuda 'š sade, kamo li ćeš?
Sad gdie smakoh gorske miše?
Il u goru? Bèrdjani su tamo;
Il u ravno? na ravno će sići;
Il ćeš živiet, da izgubiš glavu?
Najbolje je biežat pod oblake.
Mišad grize, ali po tlih gmiže;
Sám sur orò pod nebo se diže.
Penjite ga na viešala tanka,
Neka znade, što mu strah valjade.
A Turčina ako još imade
Gdiegod koga, ter se vlaha boji,
Popet ću ga nebu pod oblake,
Tu nek plijen vranom vranu stoji.«

Digitized by Google

Mùkom muče robske sluge,
Mùkom muče, plien svoj grabe.
»Aman, aman!« starac pišti
I Novica sin mu zahman
»Aman, aman!« suzan vrišti.
Stoji aga gorsko zviere,
Gvozden stupac, kamen tvèrdi.
Dokle dahnù, rukom mahnù,
Starac Durak skoro izdahnù.
»Medet, medet!..« dželat ljuti
Već mu i gèrlo dotle sputi.
Durak huknù, sve zamuknù.

Digitized by Google

Noćnik.

Sunce zadje, a miesec izadje.
Tko se vere uz klance niz klance
Ter se krade k onoj Gori cèrnoj?
Obnoć grede, a obdan počiva,
Junak niegda, sad ne junak više,
No tèrst, kojoj svaki hlad kidiše.
Šušne l' gdiegod pokraj puta guja,
Il rujeva izpod gèrma zeče,
Tad on, niegda ljutji guje ljute,
Mal' ne zeca plašljivii kleca.
Misli jadan, da je gorski vuče,
Il još gori bèrdjanski hajduče,
Ter se boji, gdie će poginuti,
A nestiže, što mu sèrce muti.
Skupo dèrži svoju rusu glavu;
Nit je zlatna, nit je pozlatjena:
Vidi mu se, mrijet mu se neće,
A jest nješto, sto ga napried kretje.
Je li hajduk, il uhoda turska,
Što uhodi sviloruna kèrda,
Il volovah stada vitoroga?
Nit je hajduk, nit uhoda turska,

Digitized by Google

Već Novica, Čengića kavazu;
Biesan Turčin, kèrvnik Gore cèrne,
Koga znade i staro i mlado,
I nebi ga pronijele vile,
A kamo li noge na junaku
Cèrnom Gorom na bijelu danu.

Ob rame je diljku obiesio,
Ljut jatagan o pojasu reži
I kraj njega do dva samokresa.
Gujsko gnjezdo strukom prikrilio,
Lak opanak na noge pritegó,
A gó rakčin na junačku glavu,
Od saruka ni spomena neima.
Bez saruka eto Turčin idje;
Vidi mu se, ginut mu se neće,
A jest niešto, što ga napried kretje.

Pomno junak Cuce prevalio,
Još Bielice ratoborne k tome,
Ter se maša kèršnijeh Ceklićah.
Njih se maša, a Bogu se moli,
Da mu dade i njih prevaliti
Ni čuvenu, ni gdie ugledanu.
Vidi mu se, mrijet mu se neće,
A jest niešto, što ga napried kretje.

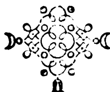
Drugi pietli u polju cetinjskom,
Novica u polje cetinjsko;

Digitized by Google

Tretji pietli u miestu Cetinju,
A Novica pade na Cetinje.
Tudier straži božju pomoć zove:
»Božja pomoć, cetinjski stražaru!«
Liepše njemu straža prihvatila:
»Dobra kob ti, neznana delijo!
Odkuda si, od koje li strane?
Koja li te srieća nanijela,
Ter si junak rano podranio?«
Mudar Turčin, za nevolju mu je,
Mudar Turčin, mudro odgovara:
»Kad me pitaš, kazat ću ti pravo:
Ja sam junak od Morače hladne,
Od Tusine sela malenoga,
Izpod gore glasna Durmitora.
Nosim troje na sèrdašcu jade:
Jedni su mi na sèrdašcu jadi,
Što mi Čengić smaknù Moračane;
Drugi su mi na sèrdašcu jadi,
Što mi Čengić pogubio baba;
A tretji mi na sèrdašcu jadi,
Što 'e još više, da još kèrvnik diše.
Već tako ti Boga velikoga,
Pusti mene tvome gospodaru,
Gospodaru i mome i tvome,
Nebi li mi izliečio jade.«
Mudrije mu odvratila straža:

Digitized by Google

»Skin' oružje, neznana delijo,
Pa nos' glavu kuda tebi drago.«
Uprav Turčin dvoru na kapiju,
A posliednja iz vidika zviezda:
Bieše zviezda age Čengiića.

Digitized by Google

Četa.

Podiže se četa mala
Na Cetinju Gore cèrne.
Malena je, ali hrabra.
U njoj jedva sto junakah.
Ne junakah biranijeh
Po obličju ni liepoti,
Već po sercu junačkome.
Kojino će udariti
Ne na deset da uteče,
Nego na dva da ih sieče;
Kojino će umrijeti
Za kèrst častni, kiem se kersti,
Za kèrst častni i slobodu zlatnu.
Čudna četa! nekùpljena,
Kò se ina kùpi četa.
Tu se nečù kano drugda:
»Tko je junak, na ždrijelo!«
»Na ždrijelo, junak tko je!«
Tu nejeknù jeka keršna.
Već kó tajni glas duhovah,
Kojiem sbore višnji dusi,
Šapat tamni Gorom cèrnom,

Digitized by Google

S jedne stiene k drugoj pèrhnù,
Ter gle čuda! proz mrak scieniš,
Studen kamen prima život,
Dèrhtje, gamzi, diže glavu,
Iz tvèrdoga stanca snažnu
Pest pomalja, nogu kriepku,
I proz mrazne živce vruća
Rek' bi kèrvce vri mu rieka.
Vidiš zatiem pušku dugu
Put nebesah gdie se koči,
A što struka o pojasu
Vierna krije, tvoje oči
Tog nevide;... nu mrak guštji
Sve ti ote noćno bitje;
Ode vojnik odkud glas dolitje.
Doba 'e gluho tamne noći.
Oblak krije zviezde jasne;
Noć i struka gvoždje sjajno.
Idje četa noćna, tamna.
A pred njome vitez vèrli.
Drug da drugu o njem šapne,
Šaptjuć bi ga Mirkom zvao.
Idje četa, ali kamo?
Man ćeš pitat četu istu.
Man ćeš pitat bèrze munje
I gromove gromke mani,
Kud se ore iznad gore?

Kad ti vazda odgovore:
»Ne mi, ne mi, no gromovnik,
Kom valjade svi da dvore!«
Idje četa, kuda? kamo?
Sám on znade, ki je gori.
Valja da je griešnik težak,
Na kog hoće da obori
Taku silu svèrh nebesah
Sud njegove pravde viečne.
Stupa četa tiho i gluho
Po sried tisieh glusieh tminah.
Nit tko šaptje, nit tko sbori,
Nit tko pieva, nit se smije:
Od sto glasah glasa čuti nije.
Već kó oblak gràda težka
Težke u krilu biče krije,
Pèršeć muklo, prieteć muklo
Poraz kraju, gdie se vije:
Tako i četa tminom obavita,
Kó desnici podoba se višnjoj,
Stupa muče', nek se krivci uče,
Da jer grom se neoziva s miesta
Na krivine, tiem sigurni niesu:
Jer što kašnje, sve to jače tuče.
Ne zveketje gvoždje svietlo,
Niti gèrme smèrtne cievi,
Ni na lagan stupaj noguh

Digitized by Google

Ozivlju se sjajne toke:
Već kó znajuć, koga nosi,
Pod opankom hrabre diece
Podaje se vèrlet tvèrda,
A vèrletna nize bèrda.
  Vierna uz druga drug koraca
Nerazlučno, vierno i tvérdo
Kó blizanci zviezde jasne,
Kad sunčani zrak ugasne.
  Komljani im i Zagarač,
Bielopavlić ljuti k tome
Davno veće s traga ostaše,
Ter već gaze lomne Rovce.
A za Rovci družba noćna,
U prozorje rane zore,
Na Moraču slavnu pade,
Od Morače hladne vode
Ime zemlji koj izvode.
  Hrabra četa dan danovat
Na Morači hladnoj siela.
Tko se snizi k rosnoj travi
Sankom kriepit snagu tiela;
Tko ljut oganj puški ogleda
I fišeke smèrtne broji,
Il ostricu pouzdanu
Věrnu nožu gladilicom gladi;
Tko izvabiv iskru iz kremena

Digitized by Google

Tvèrdiem nadom, ter u šušanj laki
Zapretav je, pak navaliv granja
Za čas malen dahom junačkijem
Plamen piri; a tko darak
Stada krotka, četvèrticu ovna,
Na lieskovu veseo vèrti ražnju,
Il bijela križku sira
Iz utrobe viernoj torbi vadi.
Ožedni li? Morača je blizu;
Trieba l' kupe? ima dvije ruke.
U to i dan već rudiet poče,
I susiednoj u planini
Javit kèrdo čuješ glas pastiera,
Kojemu se zvonko oziva
Prevodnika ovna zvono.
Kad al eto inoga pastiera,
Gdieno krotak k svome stadu grede.
Neresi ga ni srebro ni zlato,
Nego kriepost i mantija cèrna.
Neprate ga sjajni pratioci
Uz fenjere i dupliere sjajne,
Ni ponosnieh zvona sa zvonikah:
Već ga prati sa zapada sunce
I zvon smiren ovna iz planine.
Cerkva mu je divno podnebesje,
Oltar častni berdo i dolina,
Tamjan miris, što se k nebu diže

Digitized by Google

Iz cvijeta i iz biela svieta
I iz kervi za kerst prolivene.
Kad se četi bliže prikučio
Vriedan sluga vriednjeg gospodara,
Božju joj je pomoć nazivao.
Pak okupiv hrabre vitezove,
Na studen je kamen pokročio,
Studen kamen, al je serce vruće.
Dobar starac četi besiedio:
»Dieco moja, hrabri zatočnici,
Vas je ova zemlja porodila,
Keršovita, ali vami zlatna.
Diedi vaši rodiše se tudier,
Otci vaši rodiše se tudier,
I vi isti rodiste se tudier:
Za vas liepše u svijetu neima.
Diedi vaši zanj lievahu kervcu,
Otci vaši zanj lievahu kervcu,
Zanj vi isti kervcu prolievate:
Za vas draže u svijetu neima.
Oró gnjezdo verh timora vije,
Jer slobode u ravnici nije.
Vas, koji ste vikli tome
Boraviti triezne dane,
Tko vas haje, plode l' kerši vinom?
Tko vas haje, plode l' kerši žitom?
Tko vas haje, plode l' kerši svilom?

Digitized by Google

Dok po vrelieh hladne vodė ima;
Dok po dràgalı bujna stada muču;
Dok po berdieh sitna kerda bleje?

Praha imaš; olova ti dosti;
Desnica je jaka u junaka;
Izpod vedjah oko sokolovo;
U persijeh vruće serce kuca;
Viera 'e tverda, njom okrenut nećeš;
Pobratima pobratim te pazi;
Vierna muža gerli žena vierna;
Dar ti dielom plemenita piesma;
Gvoždja l' triebaš? Ture ti ga nosi:
Eto svega, što ti serce prosi!

Al nada sve, što kerš ovu kiti,
Kerst je častni, što se nad njom visi.
On je, što ve u nevolji jači;
On milostiv, što ve nebom štiti.

Ah, da vide svieta puci ostali
Iz nizinah, odkud vida nema,
Kèrst ov slavni, nepobiedjen igda,
Vèrh Lovćena što se k nebu diže;
Pak da znadu kako neman turska
Gerdniem ždrielom progutat ga radeć
O te kèrši zub svoj zaman kèrši:
Ne bi trome prekèrstili ruke,
Dok vi za kèrst podnosite muke,

Digitized by Google

Ni bi zato barbarim ve zvali,
Što vi mroste dok su oni spali!
Za kèrst častni spravni ste mrijeti.
Zanj se i sad mrijet podigoste,
Sèrčbe božje hrabri osvetnici,
Al tko bogu vierno služit grede
Čistiem sèrcem služiti mu valja .
Čistom dušom vèršit onom treba.
Koji vèrši, bog što sudi s neba.
Il vas tkogod uvriedio brata;
Il nejaku dragi protivniku
Život dignuv ogriešio dušu;
Ili putnu zatvorio vrata;
Il dò vieru, a krenuo njome:
Ili gladnu uzkratio hranu;
Il ranjenu ne povio ranu;
Sve je grijeh, sve su diela prika:
Bez kajanja neima oprostnika.
Kajite se, dok imade dana,
Dok je doba, dieco, kajite se;
Kajite se, dok nije pozvana
Duša k onom, koji nebom trese,
Kajite se, jer zemaljskog stana
Tiek izmiče bieguć, kajite se:
Kajite se, jerbo zora rana
Nać će mnogog, kud za vazda gre se.
Kajite se....«

Digitized by Google

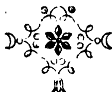
Ali u gerlu
Dobru starcu riečca zape,
A na siedoj bradi bistra
O sunčanu kaplja zraku
Kó biserak sitan sinù.
Valjda i njega mlada lieta
Uspomenom gorkom kore,
Tere liečeć stadu rane
Sám se svoje sieti boli:
Dobar pastier, jer što kaže inom,
I sám svojiem potverdjuje činom.
Stoji množtvo razboljeno
Blagom rieči starca blaga;
Jaganjci su rek' bi tihi
Što bijahu gorski lavi:
Taká čuda božja riječ pravi.
Al medju to tko se ukazà
Pred očima čete krotke,
Ter sto rukuh za sto nožah
U jedan se časak maša?
Čudno bitje! sto serdacah
Od nebesah svratit vriedno,
I sto voljah što uzhtije,
Sve razorit ono jedno!
Novica je, kervnik kleti.
Novica je, pun slobode,
Gdie k pobožnu stupa krugu,

Digitized by Google

Ter pristupiv k starcu bliže
Kriepki ovako glas svoj diže:
»Bogom bratjo, hrabri Cèrnogorci,
Nemašajte za oružje svietlo.
Novica sam, al ne koi prije,
Jer ne na vas, nego s vami gredem
Turskom kèrvi sad omastit ruke.
U Turakah dosle što imadoh,
Nemio mi sve ugrabi Turčin.
Ne ostà mi neg desnica hrabra,
I ta odsle cèrnogorska budi.
A jer kèrstu nepodoba junak
Nego kèršten, žudim, kèrstite me,
Jer me radit hitro nuka vrieme.«
Sto desnicah na te rieči
Oružja se manù ljuta,
A sto očiuh kò proz rosu
Miešte sunca dùgu vidiè.
Mignù okom starac dobri
Morače mu kapu daše:
»Vieruj, sinko, u višnjega otca,
I njegova od vieka sina
I tretjega milostiva duha:
Vieru vieruj, spasit će te viera!«
Reče i ljuta poli neviernika
Pred sviedocim planinam visocim
I njih sini četom u planini.

Digitized by Google

Tader starac oči podigao,
Blage oči i bijele ruke,
Ter je četu oprostio grieha.
Pak je Bogom darivati stade:
Svakom momku po česticu daje
Tajne pitje hlieba nebeskoga,
Svakom momku po kapljicu daje
Tajna pitja vina nebeskoga.
Žarko sunce divno čudo gleda
Gdie slab starac slabe kriepi ljude,
Da im snaga Bogu slična bude.
Kada li ih pokriepio starče.
Sva se družba izljubila redom.
Stoji četa višnjeg Boga puna,
Ne kó kèrvav nož, kiem rana
Zadaje se smèrtna i težka:
Već kó pero sveto i zlatno,
Kojiem nebo za unučad poznu
Diela otacah bilježi vitežka.
Žarko sunce za planinu siede;
Starac ode, četa dalje grede.

Digitized by Google

Harač.

Gacka polje, liepo ti si,
Kad u tebi glada neima,
Ljuta glada i nevolje ljute!
Al te jadno danas pritisnuli
Kèrvni momci i oružje svietlo,
Bojni konji, bieli čadorovi,
Težka gvoždja i falake grozne.
Što će momci? što oružje svietlo?
Što li konji? što li čadorovi?
Težka gvoždja i falake grozne?
Čengić-aga kèrvav harač kupi
Po Gackome i okolo njega.
Posried polja popeo čadorje,
Pak razturi haračlije ljute,
Haračlije, izjeli ih vuci,
Ter od glave po žut cekin ište,
A od ognja po debela ovna,
I za noćcu obredom dievojku.
Od iztoka haračlije jašu,
Vode golu na repovieh raju;
Od zapada haračlije jašu,
Vode golu na repovieh raju;

Digitized by Google

Jašu zmaji s sievera i s juga,
Golu raju na repovieh vode.
Jadna raja, rukuh naopako,
  Sliedi konjske na konopcu trage.
Mili Bože, što je raja kriva?
Il je kriva, gad što Turke mori?
Il je kriva, što ih herdja bije? —
Što je kriva? — kriva 'e što je živa,
A neima što Turčinu trieba:
Žuta zlata i bijela hlieba.
  U to aga konja dobra
Pred čadorjem amo tamo igra,
Ter džilitom oko bistro
I desnicu vieżba hrabru.
Sad nadlietje ine Turke skokom
Berza konja, sad nadmetje harbom,
Dobar junak, da je čoviek taki!
  Pak gdie vidiė kakav plijen
Haraċlije ljute vuku,
Zaletie se strielovito
Na kulašu dobru konju
Ter u letu kušnje radi,
Spodbi rukom džilit ljuti,
I k pervoj ga vlaškoj glavi uputi.
  Al i dobra u junaka
Driemne kadkad ruka hrabra.
Tako i tada prika sgoda htiede.

Digitized by Google

Spotače se kulaš berzi,
Zviznů zrakom džilit viti,
Ter lakokril nejednaciem letom
Mıešte janjca merka kosnů vuka,
I Saferu, što vodiaše vlaha,
Luč iz glave jedan ızbi.
Persnů oko na zelenu travu,
A Turčina merka kervca poli.
Pisnů Ture kano guja ljuta;
Planu aga kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, neskupit harača,
Džilitnut se, nepogodit cilja,
Kamo l' sliepit miešte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad kerst se smije.
Planů aga kano plamen živi;
Avaj, Bože, što će odsad biti,
Kad već dosad vlasi biehu krivi!
»Mujo, Haso, Omere, Jašare,
De de, kučke, konje dobre
Zaigrajte poljem ravniem,
Da vidimo kako kersti terče!«
Ruknů aga ko bik ljuti.
Berze sluge berže poslušaše.
Zaigraše dobre konje poljem.
Stoji klika slugah na konjijeh,
Stoji terka konjah pod slugami,

Digitized by Google

Stoji piska raje za konjima.
Pervi časak prestignut će, mniješ,
Konje vile raja lastavica;
Drugi časak razabrati nemoš,
Il su konji, il je raja berža;
Tretji časak konji odmicati,
Jadna raja zaostajat stade;
A četverti da pogledaš časak,
Jadna raja k zemlji popadala,
Ter je vuku konji krilonozi
I po prahu i po kalu,
Ektorove izpod grada Troje,
Kad već Troju ostaviše bozi.
Aga stoji, ini Turci stoje,
Ter prizorom žalostnijem
Gnjevno svoje pasu oko,
I svû groznu kervi žedju
Vlaskom kervi, vlaškom mukom gase.
Pak kako im serce razigra se,
Grohotom se zasmijaše
Na liep pogled, kada raja,
Kada pseta k cernoj zemlji paše.
Smiehom istiem kleti ad se ori,
Kad se griešnik s viečniem mukam bori.
Nemalakšu Turci ljuti;
Malaksali konji dobri,
Groznom branom puti žive

Digitized by Google

Zavlačeći ravno polje,
Malaksali ter su postajali.
Tader aga: »Mòre, sluge,
Cerče raja, cerče harač, sluge;
Već vi hajte uzkrisite raju,
Nebi li mi izbavili harač.«
Loše sluge goreg gospodara
Pak od berzieh odskočiše konjah,
Na sumertvu juriš činit raju,
Nebi li se povratila raja.
Nemiloga trak od biča,
U povodu viešte ruke,
Po bezćutnu zviždi zraku,
I trostruciem zubom gluhu
Mučeničku pút progriza,
Ter kervava stvara vrela;
Il spotakne l' desnica se vikla,
Po tijelu cerno-modrieh
Slike zmijah grozan piše,
Dok pod njime jadna žertva izdiše.
»Ajde, rajo, na noge se,
Na noge se, korsti, pseta!«
S ustah turskieh polje razliega se.
Tko je jači, iznemogle
Pod udarci skuplja duhe
I na lomne upire se noge;
A tko slabji, ko proz viečni

Digitized by Google

San i klete sliša rieči,
I nemili ostan ćuteć
Polu-izbieglu vratja dušu,
Ter se miče i četveronožke,
Po zelenu gmiže polju,
Plačan dokaz, da ne samo stražnja
Trublja mertve na sud budit more,
Kad trostruci isto biči tvore.
  Gdie domilie kervi oblita
Do čadorja raja tužna,
Biesan aga, neman ružna
»Harač, rajo, harač!« riče,
»Harač, harač, il još gore biče!«
  Stvorac višnji pticam nebo dade,
Tiha duplja i žudjena gnjezda;
Ribam vode i pučine morske,
Stan od stakla, nek se po njem šire;
A zvierinju livade i gore,
Hladne špilje i zelene luge;
Jadnoj raji? nedade ni kore
Suha hlieba, da je suzam kvasi.
Al što velju? dade nebo dobro,
No je nesit sve već Turčin pobro.
  Harač, harač! odkud raji harač?
Odkud zlato, koi krova neima,
Mirna krova da ukloni glavu?
Odkud zlato, koi njive neima,

Digitized by Google

Nego tursku svojiem znojem topi?
Odkud zlato, koi stoke neima,
No za tudjom po bèrdieh se bije?
Odkud zlato, koi ruha neima?
Odkud zlato, koi kruha neima?

— »Glad, golota, gospodaru!
Ah, pričekaj pet šest danah,
Dok ti žudjen harač izprosimo!« —

»Harač, harač, rajo trieba!«
— »Hlieba, hlieba, gospodaru!
Nevidiesmo davno hlieba!« —

»Čekaj, kèrstu, dokle s neba
Noć večeras pane tiha,
Pečenja ću miešte hlieba! —
Dotle, momci, jer su kèrsti bosi,
Podkujte ih, pas im nanu greba'!«
Aga doda, ter pod čador hoda.

Vične sluge raju kvače,
A najveće Safer jednooki
Iznad inieh gotov skače,
Ter na radost svieh još veću
Plamti osvetit ugašenu svieću.

Tu falakah škripa stoji,
Tu Safera rika divja:
»Harač, harač, rajo, trieba!«
Tu kukavne jauk raje:

Digitized by Google

»Hlieba, hlieba, gospodaru;
Nevidiesmo davno hlieba!«
— »Čekaj, kèrstu, dokle s neba
Noć večeras pane tiha,
Pečenja ću miešte hlieba!«
Klete rieči kletnik vratja. —
Ali tko će vierno opisat
Prepatjene težke vaje?
Tko li sèrcem mirniem slušat
Gorku žalost, kolika je?...
Danak minù, za njim sumrak stadè,
A za njime tiha noćca padè.
Nebesa se osuše zvijezdam,
Već što zapad mèrki pramen ovi;
A kèrn miesec o pò neba trepti,
Tužna svieća pozorišta tužna.
U sried polja mirna, pusta
Starodavna raste lipa.
Pokraj nje su čadorovi,
A med njimi ponajliepši,
Ponajliepši, ponajveći
Agin čador ine nadkrilio,
Kano labud ptica biela
Biele ptice golubove.
Bijeli se čadorje bijelo
Na tihotnoj miesečini
Ko golemi grobovi pod sniegom,

Digitized by Google

Okò kojieh doba u gluho
Zli se dusi vèrzu i strašniem
Slikam plaše prolaznika noćna,
Il mu uho pričinjenom
Rikom lavah i lavežom pasah
I lelekom stradajućieh gluše.

Grobovi su, mniš, otacah
Slovinskijeh, na daleče
Kieh sloviaše ime slavno,
Okò kojieh Turad divja
U pò dana kano doba u gluho
Pogana se vèrze i mozag
Hitri obèrtje, čijem kako
Da razplaši diecu plačnu,
Nad otražjem srieće bolje
Da necvile svoje jade prike.
Tlapi ti se, sad da lavom rika,
Tlapi ti se, sad da psetom laje;
A sad čuješ lelek mučenikah,
Jauk, pisku, težke uzdisaje;
Čuješ zveku gvoždja okovnoga
I uza nju pomaganju gorku;
Slušaj, pobre, je l' i jauk tlapnja?
Slušaj zveku, je l' i zveka tlapnja?
Slušaj ... slušaj ... ah, to tlapnja nije,
Jer te vidim, gdie te boli jako.....

Digitized by Google

Što?.. ti plačeš?.. ah, to tlapnja nije,
Ti bo s tlapnje mnim da nebi plako!

Pred čadorjem oganj gori;
Okó njega prometju se Turci.
Tko nalaže novu vatri meku;
Tko napuhnuv miešinu od ustah,
Podpuhuje tiem da liepše plamti;
Tko podvitieh noguh čuči
Pokraj njega i golemu
Na prokolu tovna vèrti ovna.
Cvèrči pusti ovan pri žeravci,
A živ plamen okó njega liže
Ter razsvietlja rosu znojnu
Izpod čalme, što se Turkom roni.

Kad se Ture navèrtilo ovna,
Skinuše ga s osovine težke,
Navališe na siniju pusta
I veljiem sasiekoše nožem.
Za gotovu sofru posiedaše
Gladni Turci kano gladni vuci
Ter plien nokti razglabati staše.
Najpèrvi se Čengić-aga maša,
Za njim Bauk, za njim Turci ini
Liepiem redom vukah u planini.
Namaknuše simita bijela
I svakome po rakije plosku,

Digitized by Google

Ter se kriepe simitom i mesom,
A žeženiem zalievaju biesom.
  Kad li aga odolio gladu
I bies druziem udvojio biesom,
Planù opet kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, neskupit harača,
Džilitnut se, nepogodit cilja,
Kamo l' sliepit miešte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad kérst se smije.
Planu aga kano plamen živi,
A pak slugam: »Eto mesa dosti;
Bacte raji oglodane kosti,
Bacte kosti, spremajte pečenje,
Dok ve viknem, da gotovo bude.«
Riknù aga, šetnù pod čadora.
  Poše sluge večer večerati,
Večerati, pripremat veselje
Suhe slame i konopca tvèrda,
Čiem će kadit neposlušnu raju,
Nogam u vis, glavom stèrmoglavce
Obiešenu o lipovu granu;
Čiem će kadit, čiem li zlato vadit
Gole iz raje, u ké kruha neima.
A što raja? što će raja tužna?
Zemlja 'e tvèrda, nebo je visoko;
Plačniem sèrcem grozne sprave gleda,

Digitized by Google

Plačniem sèrcem, al je suho oko.
Kada li se pripravile sluge,
Nemore im sèrce dočekati,
A najveće Ćor-Safere gamzi,
Da zavikne aga Čengiiću:
»Hazur, momci, s kèrstom lipovijem,
Penjite ga na lipovu granu!«
Dotle aga pod čadorom siedi,
I š njim šaren Bauk vojevoda,
I Mustapa pouzdan mu ćato,
I ostalo glavnijeh Turakah.
Po čadoru okol u okolo
Razastèrti liepi sazi
I dušeci vèrh njih meci
Razkošno se šire i kriepko
Pozivaju na razblude tielo,
Na razblude i na sanak tihi.
U zakutku na malenu ognju
Praska skoro-usiečeno granje,
Il se cmari i piesamcu dragu
Plačuć pieva, pievajući plače.
A na sriedi o dèrvenu stabru,
Okò kog se u okolo
Bijò čador ohol stere,
Visi oružje svietlo i ljuto:
Smèrtne cievi i želiezo kruto.
Demeskinje tu se sablje krive,

Digitized by Google

Sto put vlaškom napojene kèrvi;
Tu jatagan u osmero visi;
Male nože prebrojit je težko;
Diljku pušku pozlatjenu liepo
Vele putah tu zamierit moreš;
Samokresom ni broja se nezna.
Al što ono uz topuz se sloni,
Divno čudo dosle nevidjeno,
Krotko jagnje pokraj mèrka vuka,
Tanka vila pored zmaja ljuta?
Gusle vidiš; al se neboj pobre,
Nebi li ih razlupao topuz,
Prometnuo žice verigami,
Nevin lučac tetivom i lùkom,
A konjica konjem od mejdana.
Neboje se Slovinkinje vile
Uz šestoper da će poginuti;
Pače znadi, da gdie njega nije,
Tu ni piesan slovinska nezrije.
A na dvoru nebo divno
Cèrniem tminam lice zakri,
I da 'e vidiet proz oblake,
Vlašići bi, zviezde sitne,
Nad čadorom treptili bijeliem;
A miesec bi vitorog te gledó
Sa zapada izpred zviezdah sjajnieh
Ko prevodnik izpred stada ovan.

Digitized by Google

Noć je vani sliepa, gluha.
Nigdie glasa, već što sipi
Rosa sitna, ko da nebo plače.
Mrak se gusti, pomèrčina gusta
Zapodiede ravnicom i gorom
Da nevidiš pred očima pèrsta,
A kamo li stazu pred sobome.
Težko onome, koga sade
Stiže u putu noćca cèrna,
A noćišta jadan neimade!
Pognaše se nebom vietri;
A odande plahe munje,
Nebeskijem ognjem siecajući,
Sad ti smèrtne blieštе oči,
Sad još guštju, neg bie prije,
Navlače ti na vid tminu.
Pak za njimi čuj sad gèrmljavinu,
Gdieno najprie iz daleka tutnji,
Pak sve bliže, krupnje, strašnje
Urnebes se gromki goram ori.
Stoji tutanj neba i ravnine;
Stoji jeka dràge i planine:
Sva je sgoda, bit će gràda težka.
Težko onome, koga sade
Stiže u putu noćca cèrna,
A noćišta jadan ueimade!
Al da vietru dadeš pleći,

Digitized by Google

Pak kad siekne oganj iz oblaka,
Da zienicu upreš bistru,
Ter da gledneš niz vietar ravninom,
Vidio bi gdie skup ljudih stupa;
Noć ih luči, al su zato skupa.

Sad im plamen ukazuje stazu;
Sad je otme noćca mèrkla.
Ali oni stupaj laki
Mračniem poljem napried steru,
I daljinu izmed sebe
I čadorja hitro beru:
Noć je cèrna, radi bi noćištu,
Ter se jadni tminom provuć ištu.

Opet sieknù plamen višnji.
Družba noćna sve se bliže kuči,
Ter razabrat moreš veće
Tko je vodi i tko š njime hodi.
Valja da je jednò družbi glava,
A provodič vieran drugo,
Tere vičan polju i gori
Putnu mrakom družbu prati.
Zirni pobre, kako lako idje,
Ko da zrakom mutniem pliva.
Mniš da napried sve ga nešto vuče,
Dokle njegov družba ina
S dvie sti noguh stupaj gazi.

Digitized by Google

Valja da se boji cèrne noći,
Pak bi rad već na noćište doći.
Al svietlica, što sad pèrva kresnù,
Družbu tajnu za čadorjem vidiė,
Gdie se u red poredila redom
Sa tri strane, da je više bude
Ter tu stojì četa nocna
Kano triesak iznenada,
Il goruća kano láva,
S ognjenijeh što se gorah
Na dolinu perleć saspe,
Baš bez brige kada smertni zaspe.
Stoji četa osluškuje glase,
Za razaznat, gdie gospodar spava;
Ali ina glasa čuti nije,
Već što Safer s družinom se vriednom
Mukam raji već unapried smije.
Pod čadorom aga siedi
Ter izmienja tutum kafom,
Merku kafu duhom paklenijem.
Izpod čalme čelo vedro
Namerštio merskam tamniem,
A junačko pod njim oko
Ko pramenom od oblaka
Namerčio tere múkom múči.
Misli aga svakojake misli:
Od balčakah i od dievojakah,

Digitized by Google

I od lova i od sokolovah,
I od zlata i od ljuta rata,
Od kolacah i Cernogoracah,
Od džilita i od kopja vita,
A pak planù kano plamen živi:
Sramota je takome junaku
Kupit harač, neskupit harača,
Džilitnut se nepogodit cilja,
Kamo l' sliepit miešte raje Turke,
Kamo l' da mu zlorad kèrst se smije.
Planù aga kano oganj živi,
Al gdie glasne o stožeru gusle
Med oružjem junak spazi,
Stuknù malo bijes kèrvni,
A usladi kèrv se gorka
Ko nebeskiem skladom strunah.
I što kèrvi žedj bie prije,
Tad postade piesme žedja:
Tolika se slast iz piesni lije!
Pak Bauku govorio aga:
»Oj, Bauče, vriedna vojevodo,
Tebe hvale, da si junak dobar;
Al da udre miši iz planinah,
Kaž', Bauče, koliko bi mišah
Ti jedinac junak posiekao?«
— »Daj šestinu, dobri gospodaru.« —
»Hèrdjo, kučko, vojvodo Bauče,

Mislio sam, da si junak bolji,
Da udari dvadeset Bèrdjanah,
Viera turska tako mi pomogla,
Jedin bih im poodsiecò glave. —
Ali sam se mal' nezabrinuo
Lulu pijuć i prevèrtjuć misli,
Gdie nam noćca nedopušta mèrka,
Da se s kèrstom kadeć zabavimo.
Viera moja, ti si pievač dobar,
A ja željan gusal i pievača:
De zapievaj da me želja mine.«
  Ustà Bauk, gusle skide,
A pak smieran podvitijeh noguh
Na prijašnje siede miesto;
Ter nasloniv pred sobome
Na mek dušek žice glasne,
Gudnù lučcem zveketnijem
Amo tamo po konjskome repu;
Pak gdie klinac niekoliko putah
Krenut škrinù, u gromovit
Uz udesne strune veće
Glas ovako, lukav pievač, zače:
  »Mili bože, čuda velikoga
Kakav bieše Rizvan-aga silni
I na sablji i na kopju vitu,
I na puški i na nožu ljutu,
I na šaci i na dobru konju!

Digitized by Google

Sidje aga u polje Kosovo
Pak zakupi careva harača,
Sve od glave po žut cekin ište,
A od ognja po debela ovna
I za noćcu na obred dievojku.
  Kupi aga careva harača,
Tvèrda raja daje i nedaje.
Gdie od glave po žut cekin ište,
Odtud često ni bakrena neima;
Gdie od ognja po debela ovna,
Daju mu ga, rebra mu se vide;
A gdie za noć mladjanu dievojku,
Odtuda mu kužne babe neima.
  Apsi aga tvèrdoglavu raju,
Ter je poljem narazance redi
Pak je konjem preskakivat stade.
Pèrvieh deset preskočio aga;
Druzieh deset preskočio aga;
A kad nastà tretje desetero,
Biesan djogo biesno podigrava,
Pak gdie skoknù pusti kolan puče,
Silan aga na travi se nadje.
  Malo tome vrieme postajalo,
Ode šapat od ustah do ustah
Po ubavu polju kosovome.
Sto je dalje, sve to jače raste,
Dalje smijeh, dalje sperdnja raji,

Digitized by Google

Dok proniknù piesma iz gusalah,
Ter sad pieva po Kosovu sliepac:
»Herdja bieše Rizvan-aga silni.«
  Još dok kobna piesma iz ustah
Bauku se gèrmeć razliegaše,
Tko 'e u agu, a ne u pievača
Pogled upró, taj mogaše
Po licu mu poznat jade,
Boli, sèrčbe, gnjeve, biese
I stotinu inieh sèrdah,
Ponositu štono u sèrcu
Na ćuh svaki bruke i ruga
Kèrvavijem nokti gnjezdo riju.
  Kèrvav plamen najprije mu buknù
Gnjevnu u sèrcu suproć raji cèrnoj,
Suproć vlahom; psetom, kèrstu
Lipovome, štono vriedan nije,
Uz Turčina da ga sunce grije.
  Gvoždja, otrov, konop, nože,
Palu, oganj, kolac grozni,
Ulje vrelo i sto mukah
U čas jedan junak smišlja,
Za izgladit gorkoj bruci trage,
I sačuvat uspomenu čistu,
Čisto ime uz glas strune blage.
  Na obèrve cèrn mu oblak sieda;
Plamte oči po put ognja živa;

Digitized by Google

Cèrljen plamen uz obraz mu liže;
Strašniem biesom nozdèrve se šire;
A na usti izpod piene biele
Grozan, paklen izraz stade
Kó da veli: raja nek propade,
Samo piesmi čuvat se valjade.
Al gdie Bauk zadnju riečcu izusti,
Jedniem mahom kó da munja
Proz mozag mu sieknù plaha:
Raja sama bruci sviedok nije,
Raja sama neima oči i usta;
Tuci raju, tuci Turke k jednu,
Samo čuvaj uspomenu vriednu.
A li u to misò strašnu
U dubine sèrcu aga topi;
Čerte licu kroti, tieši, blaži,
A po licu sve jače maša
Sèrčbe plamen, hoće da se miran
Svietu ukaže, a vas dèrktje i trepti.
Pak najposlie gdie golema ijeda
Pred sviedoci sakrit neuzmognù,
Ustà i viknù bukteć: »Hazur momci,
Hazur s kèrstom, hazur s ljutiem noži,
S palom, s ognjem, s kolcem, s uljem vreliem;
Razkivajte sve paklene vlasti!
Ja sam junak, to će piesma rieti;
K tom će cilju svi kó žèrtva pasti!...«

Digitized by Google

Aga dobro nedoreče,
A na dvoru puška gèrmnù
I Saferu, koi pèrvi
Na glas agin gotov skoči,
U noć drugo prosù oko;
Ter što danas činit ljuti
Džilit poče, smèrtno zèrno doče.
»Vlasi, vlasi!« svudar vika jeknù.

U to jedan čete dijó
U čadorje naboj sasù.
»Vlasi, vlasi!« Turci viču.
»Konja, konja!« gèrmi aga.

Dijó drugi tada grunù.
»Vlasi odasvud, puške, nože!«
»Konja, konja, Haso, konja!«

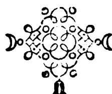
Diljke izprazni dijó tretji,
I već Hasan vižla bèrži
Izvede mu dobra konja.
Posiest aga gdie ga htiede,
Iz oblaka munja kresnù,
I vruć purak sa zemljom ga svede:
Noć je mračna; neznaš, tko ga svali,
Al tu blizu Mirko puške pali....
Proz noć cèrnu pèrhnu bez tijela
Hrabra duša, gola, nevesela!.,.

Pade aga, al se Turci bore,

Digitized by Google

Već što tmina čudit ti se neda,
Kolika se tu junačtva tvore.
Od mraka se nerazbire ništa;
Pak kad sievne oganj sa nebesah,
Il iz puške pouzdanu drugu,
Često put se kèrst i Turčin nadju
Na dohvatu noža ljuta,
Gdie mnijahu, puškomet je puta.
Ter se gèrle rukam gvozdenijem,
Ter se ljube kljunom gvozdenijem
Kèrst i prorok dok jednoga teče:
Tolika im mèržnja sèrca peče!
U odieći noći cèrne
Prika u kèrvcu smèrt po polju grezne;
Plahom munjom oči joj se svietle,
A proz kosti hladan vietar duje;
Glasom groma grozna podvikuje
Sada »kuku!« sada »medet, medet!«
Sad »pomozi, o Isuse blagi!«
I uzdiše, pišti, ciči, hripi,
A pak grabi sad kèrste, sad Turke,
Ter im svojiem ruhom oči veže.
Tu pogibe uzdan agin ćato,
Mujo, Haso, Omer, Jašar ljuti
I trideset inijeh Turakah.
A Bauka spasi noćca mèrkla
I ostalo, što se još izmaknù.

Al tko ouo pokraj age leži?
Ter na mèrtva mèrtav gnjevno reži?
Novica je; ljut ga Hasan smaknù,
Baš gdie junak k mèrtvu skoči lavu,
Izmed Turák da mu skine glavu.
Gràd iz cievih smèrtni prestà,
A navali gràd s nebesah:
Četa noćna pod čadorje udje.
Noć je strašna, kèrvi oblita,
Tamna, cèrna; blago četi sade,
Gdie već trudna na noćište padè.

Digitized by Google

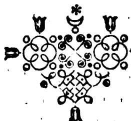
K o b.

Lovćen gora pod nebo se diže,
Nadomak mu jedno polje širi.
U polju je stanak pustinjakov,
A u stanku jedna izba mala.
U toj izbi čudno čudo kažu:
Biesno Ture gdie kèrstu klanja.
Stoji Ture odieveno liepo
I pod čalmom i pod britkom sabljom,
I pod puškom i pod ljutiem nožem:
Strah te hvata, posieć će te biesno.
Al se neboj pobratime dragi,
Krotko Ture, posieći te neće;
Smierno Ture, uplašit ga lasno.
Udri samo o zemljicu nogom,
Ter ti smierno obie skèršta ruke,
Ruke skèršta a prigiba glavu,
A pak desnu pred obraze diže,
I najposlie vèrhu čela visi.
Pak pristupi, ter mi gataj, pobre,
Čija 'e ovo ponosita čalma? —
»To je čalma age Čengijića,
Al se tužno okó glave vije.«

Digitized by Google

Čija 'e ovo, pobratime, glava? —
»To je glava age Čengijića,
Ali iž nje tamne oči vire.«
Čija 'e ovo okovana sablja? —
»To je sablja age Čengijića,
Al žalostno uz bedricu visi.«
Čije 'e ovo zlatjeno oružje? —
»To 'e oružje age Čengijića,
Ali mirno o pojasu hèrdja.«
Čije 'e ovo zlatno odijelo? —
»To 'e odielo age Čengijića,
Al od sunca nėodsieva jadno!«

U Karlovcu na 29. studenoga 1845.

Digitized by Google

JEDNA NOĆ.

Izvorna pověstica

od

Dra. DIMITRIE DEMETRA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Bila je tamna noć u kasnoj jeseni. Na glavnom tèrgu někog srědnjeg grada domovine naše čula se je u to doba zveka od ostrugah i pljuskanje po blatu, kao da tko hiti; nu nije bilo ništa viditi, budući da nije gorio nijedan fenjer. Valjda je po nesrěći u kalendaru naznačena bila měsečina, a naši nadziratelji od razsvětljenja pobožni su ljudi, koji sve věruju, što u kalendaru stoji.

Sada su se zaustavljale, sada podvostručivale bèrze stope, i čuti ih je bilo čas jače čas slabie, iz čega je prisluškivalac zaključiti mogao, da nětko gore i dole hoda, i někog nestèrpljivo čeka.

Zveka od ostrugah i něki krěpki izrazi, koji su kadkad prodirali tišinu noćnu, mogli su te uvěriti, da je hodalac morao biti od vojničkoga stališa, i da mu je već dodijalo dugo čekanje.

Sada se pojave s druge strane piace nove stope; naš čekalac stane, zaćuli uši, i neusudi se ni dahnuti. Nu za čas oporavi se kao preporodjen, kad opazi, da se prema njemu približavaju.

Da je u taj čas zasvětila munja, ti bi opazio, da mu se je netom razvedrilo lice, koje je dosad tamno bilo kao

Digitized by Google

nebo pred olujom. »Hvala Bogu, jedva jedanput!« reče razveseljen, i pohiti na susrět onomu, koga je tako dugo čekao.

Već pruža desnicu i hoće da progovori, kad opazi da ona slika, prema kojoj je letio tolikom radostju, na jedanput stane, razglobi usturine. i hrapavim ali gromovitim glasom počme zavijati:

Gazde i gazdarice poslušajte,
Deset satih već je udarilo,
Stan čuvajte, oganj zapretajte,
Da se nebi zlo kakovo sbilo.

On bi bio produžio i dalje svoju medenu pěsmicu i po navadi na pomoć pozvao trojstvo i sve svetce pobožnomu varošiću, da nije naš, u svome očekivanju na tako nenadani način prevareni vitez od gnjeva tolikom silom o mekani tarac nogom udario, da mu je za čas usta začepio omašni komad blata, kojim su naše ulice tako bogate.

Još se je gutio, tresò i puhao golemi ure ozivajući kokot bez perja, da otrese kalj s kljuna, kad se je već naš nestèrpljivac povratio na svoje město, i stao mèrmljajuć gore i dole hodati. Svaki trenutak učini mu se věčnost, i uslěd toga pograbi ga takva nestèrpljivost, poslě kad bi se dva ili tri puta prošetao bio, da odluči kaniti se toga posla, i vratit se kući.

Postane još malko, obazre se još jedanput na sve strane něšto razmišljavajući, uzme zatim mekanički cigaru iz džepa, upali ju, utakne ju u usta, zamota se u kabanicu i podje.

Digitized by Google

Citavi oblaci od dima podigoše mu se izpod nosa, i on se tako duboko zamisli, da nije ništa čuo ni vidio. Samo kadkad uteče mu s dimom zajędno po koja kletva izmed zubah, i noga mu lupne o zemlju, na što mu uvěk něšto poškropi lice, i na čas probudi ga iz sanjariah.

Neznam, koj je to krat već bilo, što se je iz nova opet stao brisati i ljutiti na tarac, kad ga nětko lagano po ramenu udari. Prene se i pomisli, da će to biti noćni stražanin, koi je došo, da š njim zametne kavgu, što ga malo prie tako grubo smete u njegovom umětničkom uzhitjenju. Skèrči dakle pěsnicu, znajući da ova vèrsta od uvěk nadahnutih umětnikah nije zadovoljna u takovom slučaju samo prostim izpričanjem, i naglo se okrene da ga predusrěte — ali kako se začudi, kada opazi svoga priatelja, koga je tako dugo zabadava čekao.

»Oprosti, dragi Lujo, što tako kasno dolazim.«

»»Kako mi se vidi, ti sa mnom šale sbijaš!««

»Kuda misliš, ljubezni brate; tà ja nebi vrědio da živim, ako bi se toga usudio. Ne, ja nisam jošte zaboravio da si mi ti jednom život poklonio. Ja sam bio izpraznio samokres bez da te sgodih. Ti si mogo na me pucati, i sěgurno nebi me bio promašio, jer si pèrvi zgadjalac u regimenti. Nu ti si bio velikodušan i izbacio si u zrak svoj samokres. Od toga vrěmena zakleo sam se, da ću ti biti věran priatelj i u svemu ti služiti.

»»Čemu to? O tomu nije govor. Ja nedvojim o tvom priateljstvu; ali istina je da sam svu prošastnu noć proveo

Digitized by Google

u toj prokletoj močvarini, i da te i noćas već prěko dva sata čekam. Zašto si mi jutros pisao, da neka dodjem okolo osam satih ovamo, ako si bio nakanio doći poslě deset?««

»Tomu je generalov brat kriv. On je jutros zorom došao, i ja sam ga danas pratiti morao na generalovo dobro. Jedva sam imao vrěmena, da ti napišem onu cedulju, misleći da ću do osam satih slobodan biti; ali drugačie se dogodi. General pozove na čast svomu došavšemu bratu više kućnih priateljah k sebi, i jedva što smo se vratili s dobra, već smo morali sěsti za stol, odkud sam se mogao sad jedva ukrasti. Ali se odmah moram opet povratiti, jer se jošte nije razišlo družtvo, a na nesrěću svima sam tako omilio, da će odmah opaziti da falim. Zato čuj me u kratko brate! Nu gle — ugasi mi se cigara — dajder da ju na tvojoj opet upalim.«

Timi rěčmi uzme goruću cigaru iz ruke svoga priatelja, približi ju k svojoj, i stane iz petnih žilah vući dok se zakadi; zatim, vrativši cigaru priatelju i několiko oblačićah izduhnuvši, reče: »Tvoja Milica bila je sinoć pripravna da poběgne s tobom; ali budući da joj je otac baš noćas očekivao svoga brata, i slugam zapovědio, da iz tog uzroka svu noć netrenu, nije imala prilike izvesti svoju naměru. Zato nije došla; nu sad ti kaže po meni da dodješ s prilikom u dva sata po pònoći, da ju odvedeš. Ona bez tebe nemože živiti!«

»»Čuj, brate, ako samo ta stvar dobro za rukom podje.

Digitized by Google

Bojim se da nepostradamo. Ja sam kako znas već kvitirao, a u svem svojem imanju imam još jedva tri stotine forintih srebra. Što će iz nas biti, ako joj se otac nepomiri s nami?««

»On će se pomiriti, věruj mi, ja ga kroz i kroz poznam. Jagnje je u lavskoj koži. On će s početka běsniti, ali kada uvidi da nije drugačie, oprostit će vam i blagoslovit će vas. A i ja neću prekèrstiti ruke. Ti znaš, on me miluje, kao da sam mu rodjeni sin. Danas me je svim svojim priateljem predstavio kao svoga zeta — i dojduće nedělje pèrstenovat ću se š njegovom stariom kćerju Vukasovom. Da je od kamena, moja i Vukosavina molba omekšat će ga; nemaj brige. Neće proći mèsec danah, i mi ćemo po vas doći.«

»»Ah, da istinu govoriš, ali něšto mi sve veli: nije pravo što radiš!««

»A ti ostavi, ako te svěst grize. Věruj mi, kad sam ti to světovo, imao sam pred očima tvoju srěću, jer sam mislio da bez Milice živiti nemožeš!«

»»I nemogu! Ona mi je više nego li sve blago toga světa!««

»Zašto nehitiš dakle u njezine naručaje? To je jedini način, kojim ju možeš zadobiti. Ti znaš da te je něki zlotvor tako kod njezinoga otca ocèrnio, da ti zabrani kuća. Ti moraš dakle oteti što ti se dobrim nedä!«

»»Pripravan sam! Puklo kud puklo!««

»Tako valja. Dakle idi kući, i gledaj da prispěš s prilikom točno u dva sata tamo kod onoga ćoška. Miličina

Digitized by Google

služkinja čekat će te već tamo, i vratit će se odmah po svoju gospodičnu, kada te opazi.«

Ove rěči izusti poněšto tišjim glasom obzirući se. Zatim stisne mu priateljski ruku i izrekavši: »Srětno mi putovao, brate!« izčezne.

Mi ćemo ga pratiti. Dobre volje, kao čověk komu za rukom podje srětno izvèršiti važan kakov posao, preskače naš novi poznanik, koga ćemo Vladimirom nazvati, u bližnju ulicu, i unidje u lěpu zidanu kuću, kojoj biahu vrata širom otvorena a prozori razsvětljeni.

Svaki će pogoditi, da je to bilo stanje rečenoga generala. Na tri skoka prevali Vladimir široke stube, i došav u prednju sobu metne na stran cigaru, baci cokule, kabanicu i šešir sa sebe i uleze u sobu, gdi je sakupljeno bilo družtvo.

Čelo mu je bilo sa svim vedro, modre inače tamne oči kresile su mu se od veselja. Njegove uvehle ustnice, koje bi se bolje pristojale starcu kakvom nego li mladiću od dvadeset i osam godinah, rumenile su se prěko običaja poněšto a iztrošena lica běhu oživěla. Njegov više mèršavi nego li vitki život kretao se je nenavadnom živahnostju, a hod mu je bio tako lagan i gizdav, kao da tančac izvodi.

Da ga je sada njegov drug vidio, ogèrlio bi ga bez sumnje, i suze roneći, hvalio bogu za priatelja, koga njegova sréća na toliko čini srětna! Što ne bi bila kadra za njega učiniti takova blaga duša? — Ali okanimo se ovih promišljavanjah, i smatrajmo nadalje Vladimira.

Ustnice su mu se posměškivale, a sada jednom sada

Digitized by Google

drugom rukom gladio si je poněšto ridju i rědku kosu, starajući se da pokrie počemšu ćelu. On je bio u istinu lěp čověk, visokoga stasa, i imao je zanimiv obraz; ali pri pèrvom pogledu svaki je opaziti mogao, da se je bio odviš světa užio. Ona friškoća, koja je samo neoskvèrnjenoj mladeži vlastita, falila mu je sasvìm, premda ju je znao nadoknaditi umětnom živahnostju i uljudnimi načini. Zato je bio još uvěk ljubimac krasnoga spola, i duša svih zabavah.

Znao je poněšto muziku, pěvao je prilično i umio je govoriti obilato i ne bez duha o svakoj umětnosti i o svakom predmetu, premda nije ništa znao temeljito, izvan ulagivat se ćudim onih ljudih, do kojih mu je stalo bilo.

Bio je plemenita roda, ali otac mu nije imao ništa izvan svoje kapitanske penzie i rodoslovna stabla, kad mu sin postane sposoban da stupi u vojničku učionicu, iz koje izidje kao lajtnant.

Imao bi bio sposobnostih u svom stališu, da ne bi svaki čas dolazile bile svakojake tužbice proti njemu. Svaki čas pojavi se pred njegovog obèrstara kakva zaplakana mati, ili kakov nestèrpljivi zanatljia, ili, što se još više putah dogodi, neotesani kakov gostionik s računom na gospodina lajtnanta zbog několiko stakalah šampanjskog vina i sličnih malenkostih.

Da nije bio obèrstar dobar priatelj njegovoga otca, i da nije bilo medju oficiri bogatih lahkoumnikah, koji su volěli izprazniti svoju kesu, nego lišiti se tako ljubežljiva druga, neznam ne bi li ga ote budalaštine stale bile kitu od

sablje. Ali odkad dodje njegova regimenta u varošić ***, i on se upozna s obiteljom bogatoga penzioniranoga generala Divića, učini se svim kao da se je proměnio. Nitko se nije mogao sětiti da ga je od tog vrěmena vidio kod kartah, barem ne u obćinskih městih; a sasvim izostaše tužbe proti njemu,

Obèrstar, komu ga je njegov vrědni otac pri umoru preporučio, nije si znao naći města od veselja, kada to opazi. On ga načini svojim adjutantom i uvede ga u Divićevu kuću. Dobri taj starac zaboravi na sve i sva, što se je prie dogodilo bilo, i nikad nespomene ni rěčcu pred generalom, kako se je prie vladao, nego hvalio ga je, kao da nije bilo boljeg oficira u svoj regimenti, ufajući se da je došo sasvim k sebi, i da će se pokazati vrědna svake i najveće hvale.

To je bio glavni uzrok, da ga obljubi stari general, i to tim više, što je bio vojničko děte. Stari Divić bio je vojnik s dušom i tělom, i rado se je smijao. Vladimir imao je lěpo vojničko dèržanje, znao je na izust vàs Laudonov životopis i francezki rat, a šale je sbijao u pèrkos najboljemu čaušu. Izvan toga nije mu bilo para što se jašenja tiče u svoj regimenti i okolici. Što je bilo dakle naravnie nego da tako omili sědobèrku, da nije više ni biti mogao bez njega.

Divić je bio bogat, veoma bogat; on je bio jedini potomak něke plemićke obitelji, koja je imala u Banatu velika dobra, a izvan toga napunio si je džepove i u francezkom ratu. On je vojevao s početka u Italii pod našim hrabrim Davidovićem, bio je zatim kod branjenja od Arkole, gdi su

Digitized by Google

naši graničari vojevali kao lavi, i Napoleona lišili njegovih najhrabreniih granadirah. Na bojnom polju posta obèrstarom, gdi zadobi tri pogibeljne rane. Bio je na uzmaku prěko Berezine, i kao general sa slavodobitnimi vojskami sjedinjenih moćih u Francezkoj.

Premda mu je pèrsa resio kèrst Terezie, i premda je na bojištu obalio vlastitom rukom više nego jednoga nepriatelja, ipak je imao sèrce mekano kao vosak; i premda je svu svoju mladost proveo medju oružjem, čašami i margetanicami, ipak nije na ništa više mèrzio nego na razuzdanost, bezdušje i bezsramnost.

Bio je oštar, ali pravedan; što je jedanput za dobro našao, pri tom je ostao. ako bi bio i vàs svět protivnoga mněnja; nu ako se je osvědočio da je imò krivo, nije se sramio proměniti svoju misao. Bio je nagao, kao svi koji se više bave oružjem i konji, nego li razmišljavanjem i knjigami. Krivca, ili koga je za takvog dèržao, progonio je bez milosèrdja. Jao onomu, koi mu je uvrědio poštenje; nije mirovao dok ga neuništi. Koga je za svoga nepriatelja dèržao, mèrzio je na njega kao na zločinca, a svoje ljubimce obožavao je, i sve bi im dao, što je imao.

Zato odlučio je Vladimira srětnim učiniti. Dèržao ga je za poštena čověka, jer ga je njegov obèrstar uvěk hvalio. Cěnio ga je kao vojaka, jer je dobro jašio i lěpo se dèržao. Napokon mislio je da je pun duha, i njemu sasvim privèržen, jer ga je znao vás dan zabavljati šalami i vojničkimi pripovědkami. Možebiti je pravo imao, ali nije mogao

Digitized by Google

biti o tom osvědočen, jer ga nije izkusio, nego mu je taki poklonio svoje pověrenje, kada mu se je dopao. Iz toga svaki vidi, da je bio dobre naravi čověk, ali da mu je i odhranjenje poněšto zanemareno bilo, i da nije ni najmanje poznavao čověčanskog sèrca.

»Vukosavo,« reče něko jutro svojoj kćeri, kada mu je zapalila dugačku tursku lulu i pružila čašicu čaja, »Vukosavo, děte moje, jesi li ikada vidila ljubežljivieg čověka nego što je Vladimir? Ja sam ti ga izabrao za muža!« Děvojka hotěla je odgovoriti, jer je sa svim drugačie mislila o Vladimiru nego njezin otac, ali taj joj nedade doći do rěči nego produži: »Ja sam te već obećao, i to pred dva svědoka, a ti znaš, da mi je rěč uvěk bila sveta. Ja ti to navěštjam, i osvědočujem te, da ćeš biti srětna š njime. To ću ja bolje znati nego li ti — zato *subordination!* Jesi li me razuměla?« Poslědnje rěči izustio je něšto oštrie i na način, kako je privikò bio govoriti sa svojimi podoficiri, kada im je davao kakov nalog.

Vukosava bila je děvojka od 18. godinah, rumena kao jabuka, i frižka kao věverica. Vàs dan je vriskala i djipala. Volila je pucati iz samokresah nego čitati romane. Ako je itko kada opazio suze na njezinom čistom cèrnomanjastom licu, uvěk je tomu uzrok bilo samo prěkoredno smijanje. Još ju nije bilo nikada ništa razžalostilo, a ni časak nije biti mogla, da neotvori svoja koralna ustašca, i nepokaže zubiće běle kao slonove kosti.

Cèrne i velike oči uvěk su joj se kresile, a gusti i kao

Digitized by Google

ugljevje tmasti rudeži ticali su se svakčas njezinoga finoga orlovoga nosića i oblc bradice, jer nikada nije biti mogla mirna, nego je uvěk klimala glavom. Nije tèrpila nikakovih sponah, zato se je rědko kad nagovoriti dala, da si stegne tèlo. Ništa nemanje bila je tako vitka stasa, da bi ju mogao pedljem obuhvatiti, premda je bila inače puna puncata. Napokon, njezine uzke nožice imale su tu pogrěšku, da nisu na jednom městu dugo stajati mogle, baš kao živo srebro.

Mnogo misliti nije bio njezin posao, ali ipak nije bila bez glave, kao što se veli. Nije vèrovala na slutnje i onu golemu strast od ljubavi, o kojoj je toliko pripovědala njezina blěda zlatokosa sestra. Zato nije si mnogo tèrla glave, ako ju nije odmah za suprugu došao prositi živahni koi mladić, koga je rado vidjala. Rèčju, bila je pravo nedužno dète, koja od samoga igranja i tèrkanja nije imala vrěmena misliti na udatbu i ljubav, i osvědočena je bila, da se děvojke samo zato udavaju, jerbo je — takva navada na světu.

U ostalom bila je na posluh privikla, kao kakov mušketirac, i budući da je izvan knjigah od kuhanja samo koiput u otčev *reglamà* povirila, nije znala, što znači *rezonirati*. Kada se dakle otac osěče na nju, kako smo gore naveli, pomisli: Tu trěba bogme poslušati, inače biti će još svašta, a na svaki način konac svoj šali i halabuci. Stavi se dakle u vojničku pozituru, podigne lěvu ruku do slěpog oka, izvèrne dlan i reče pretvorenim dubokim glasom: »Razuměh, gospodine generale! i izvèršit ću točno vašu zapověd.« Ali pri poslědnjoj slovki uteče joj směh, i ona stane

Digitized by Google

po navadi rozgotom se smijati; zatim zagèrli starca, i reče ljubeći ga: »Je l' tako pravo, zlatni tatice? Kad tako želiš, poći ću za njega; nisam li toliko putah tebi za ljubav obukla onu šarenu haljinu, koja mi se nije dopala nikada? Zašto da se neudam tebi za ljubav i za čověka, koi mi se ni najmanje nedopada?«

»Trice, dopast će ti se; što ti znaš, što je lěpo!« »Težko, tatice, tà lice mu je kao u kakvog izsušenog soma. Ali ništa zato! Nevaljani je vojnik, koi se dosětja, kad general zapověda: Stupaj: naprěd!« Na to udari opet u směh — i tim je bila ovèršena stvar.

Od toga dana smatrala se je kao Vladimirova zaručnica, i bila dobre volje i od sad kao do sad. Sasvim drugčie bila je njezina za godinu mladja sestra Milica. Ona se je bila vèrgla na svoju pokojnu mater, koja je uvěk dobivala gèrčeve, kad je o vojničkoj kakvoj eksekucii samo govoriti čula, i unesvěstjivala se, kad je opazila kakvog — pauka. Prava njezina spodoba biaše Milica.

Imala je iste velike světlomodre oči, koje su bile skoro uvěk mokre, istu finu i nježnu kožicu, isti visoki i tanani stas, istu ćutljivost, isti ganljivi glas, istu priklonost k čitanju romanah i turovnih pěsamah, iste ćudi, iste gèrčeve.

Snivala je često o svojoj budućnosti, i najvolila se je šetati po groblju i razvalinah. Otac joj je odviš pokojnu mater ljubio, nego da joj nebi dopustio, da se vlada na takov način. Kad god ju je opazio tako turovnu i zamišljenu, uvěk se je sětio svojih najblaženiih danah, i na město da

ju izkara, kako si je preduzeo bio, povukó ju je na svoja pèrsa. Nu ipak dogodi se koi put, da se i na nju osěče. Ali jao onda svoj kući! Odmah se pojave gèrčevi i Bog zna što jošte. Tu je bilo tèrka i skoka! Siromašni starac nije znao, gdě mu glava stoji, i svi lěkari imali su posla.

Takvi je dan bio, kad joj navèsti, da je zabranio njezinom Luji kuću. Ona poblědi i padne u nesvěst. Otac joj ostane miran i reče joj, kada se opet osvěsti: »On neće nikada prekoračiti praga moje kuće; on je nevaljan mladić, koi se samo karta, děvojke vara i psovke piše, čega radi morao je već i kvitirati. To sam čuo od čověka, koga visoko cěnim.«

Ona stane dèrhtati i dobie gèrčeve. Otac joj opet to isto reče, kad dodje k sebi. Ona se znatno razboli. Otac joj ostane kod svoga izrečenja.

Za několiko neděljah danah oporavi se opet, ali nikad joj više oči nisu bile suhe, i rědko kad je dolazila k stolu. Vas svèt joj se omrazi, i jedina uspomena na bolje dane těšila ju je poněšto.

Kada srěd noći sve oněmi, uvidi joj se više putah, da joj u sobu stupi blědi cèrnokosi mladić sa sanjarskima očima i žalostnimi čèrtami. Ružične tanke njegove ustnice dèrhtahu, i jedna suza puzaše nuz podugo nježno lice. To je bio vitki Ljudevit, mladić od 24 godine, komu je vojnička oprava tako lěpo stajala, kao da se je š njom rodio.

Koliko putah je nedužna dèva naslonila bila svoju zlatokosu glavicu na njegova široka pèrsa, i nježno virila u

modre mu oči, kad joj je čitao koju Bironovu pěsmicu. On je bio prave pěsničke naravi, i zato mekana ali hrabra sèrca. On je više putah kao děte plakao vèrhu jedne strofe, ali i smijući stupao na dvoboj.

To opaziti imali su njegovi drugovi više putah priliku, i zato su ga cěnili, i nitko nije se usudio smijati se vèrhu njegove poněšto pretěrane uzhitjenosti, kojom se je zauzimao za svakog nesrětnika.

Svaki će viditi, da je takov mladić pri pèrvom susrětu morao nadvladati ćutljivo sèrce, kao što je bilo u Milice. Kad ga je spoznalo jedan put, moralo bi pući bez njega.

Něko veče tužila je po navadi svoju nesrěću blědom měsecu, koga je bio baš obastro mračni oblak, kao nepokoj njezinu mladost, kad joj preda Vladimir něko pisamce. Ovo je bio jedini čověk, koi je š njom koi put rěč zametnuo o njezinoj bezčastnoj ljubavi, i těšio ju s ufanjem na bolju budućnost. Ona ga je smatrala kao iskrenog svoga priatelja, i lice joj se je uvěk razvedrivalo, kad ga opazi. Sada pako učini joj se, da je njezin angjeo čuvar u čověčjoj slici, jer ono pisamce bilo je od njezinoga Luje.

U njemu ju je nagovarao, neka š njim poběgne, i tajno se věnča. Da je taj predlog odobrila, razuměva se od sama sebe. Pomoćju svoga novoga pouzdanika i svoje věrne služkinje, koju je takodjer već okužio bio romantički duh njezine gospodične, pripravi se dakle na put.

Težko bi joj do duše bilo, ostaviti si starog otca i veselu sestricu, jer ih je ljubila iz sveg sèrca, da ju Vladi-

Digitized by Google

mir svojom rěčitostju neosvědoči, da će joj otac za cělo oprostiti, kada uvidi, da nije moguće stvar proměniti. Zato nije mogla dočekati onaj trenutak, kad se je imala oděliti iz otčinskog stana.

Da nepovuče sumnje na se, dodje i ona na čast, kojom joj je otac svetkovao došastje svoga brata, premda nije već odavna polazila družtva pod izlikom, da je bolestna. Bila je ovaj večer veselia nego li ikada prie, premda možebiti nikada nepoćuti većih mukah.

Otae ju je gledao osobitom dopadljivostju, i više putah došepao je k njoj (bio je ranjen u nogu) i pogladio joj e blědo lice. To milovanje bilo joj je nož u sèrce, ali morala se je, hoćeš nećeš, smijati. Kada pako Vladimir po drugi put u sobu dodje i poda joj maramom ugovoreni znak, da je sve u redu, potamni joj pred očima, premda je gorěla množina svěćah.

Na svu srěću napio je baš něki stari plemić poslědnju zdravicu kućaninu i svoj njegovoj obitelji, našto uprav na staroslavenski način stane klicati svekoliko družtvo. Tolika huka i buka osvěsti ju opet, i poda joj moć, da izdèrži još ono několiko časovah, dok se razide družtvo.

Poslě kad bi se stari Divić zahvalio bio u svoje i svoje obitelji ime, iz pune čaše šampanjskoga vina, pograbe gosti, jedan za drugim, svoje šešire i preporuče se. Starac poljubi vas razblažen svoju dětcu i svoga brata, a sluge sa svěćami odprate svakoga od njih u svoju ložnicu.

Siromašna Milica jedva je koracala, i samo što se o-

Digitized by Google

sěti sama, udari u plač. Ah, ona nije nikada ni pomislila, kako je to težko oděliti se od svoje obitelji, ako i ne bez nade, da će se možebiti za mala opet povratiti u njihov krug. Ali na čem je bilo utemeljeno ovo ufanje?... Ah siromašna, siromašna Milice!

Nu vrěme je, da se malko obazrěmo i za njezinim ljubovnikom. Kad se je bio razstao sa svojim priateljem, naumi odmah otiti kući, da se spremi na put; ali oćuti, da ga boli cělo tělo, kao da je vas izprekidan. Sve mu člane probie neobična zima, i noge mu postanu tako težke, da ih je jedva dizao.

Odkad je kvitirao i začeo kovati osnove kako da poběgne sa svojom ljubovcom, uznemiri se tako, da nije spavao nijedne noći prěko sata, a i to sasvim nemirno; sinoć pako ne samo da nije svu noć ni trenuo bio, nego provede ju još u močvarini i kiši. Gnjev, što mu nije za rukom pošlo što je naměravao, i požuda da sazna, što biaše uzrok da mu ljubovca neobdèrži rěč, uzbuniše ga na toliko, da sprovede u nepokoju i sav dan, i ni nepomisli da podrěma koi satić. Dok ga nije priatelj obavěstio o njegovoj sudbini, nije mogao opaziti svoj stališ, jer su mu bili prenapeti živci i duševna bolja prevagnula je tělesnu. Ali kad ona popusti, probudi se ova.

Stane dèrhtati kao šiba na vodi, i u glavi mu zazuvi, kao da je u vodenici. Zagèrne se u kabanicu, čim je više mogao, i baci cigaru iz ustah, jer mu se dim stane gaditi. Napne sve svoje sile da čim prie kući dodje, ali jedva na-

Digitized by Google

čini stotinu korakah, kad ga prisili nemoć i umornost da opet stane, i da se nasloni na něki zid, jer su mu začela klecati koljena, da je mislio da će se obaliti.

Kad se je tako odmarao, obasja mu oči něka světlost s druge strane od ulice. Nalazio se je pred kafanom, koju je obično polazio. Najbolje će biti da stupim unutra, da se malko odmorim i ogrijem kojom čašicom ruma ili rakie. To pomisli i ulěze.

Kafandžia hèrkao je u jednom kutu, a njegova žena klimala je glavom nad svojim švelom. Jedan jedini gost s cèrvenom nosurinom i priličnom tèrbušinom sědio je, pušeći iza omašne čaše piva, i virio mekanički u novine, koje su već najmanje pred neděljom danah starine bile.

»Čašu ruma gazdarice!« zagèrmi ulazeći, i sědne za stol, nu on bi još dugo gèrmiti morao, da nedodje službenik slučajno iz kuhinje sa komadićem sira na tanjiru, kog postavi pred cèrvennosu. Kad opazi našeg priatelja, nakloni se i reče: »Što zapovědate gospodine laćmane?« »Čašu ruma ili rakie, nego samo da je jako!« »Odmah gospodine! Bit ćete zadovoljni.« Natoči mu, a taj popie na dušak punu puncatu čašicu. »Još jednu! něšto mi je zima! ... Ha, to grije ... toči jošte!« »Zapovědate li još štogod?« »Ostavi ovdě staklo, i idi po svom poslu.«

Ljudevit popie još několiko čašicah i vrućina udari mu u glavu, koja je i tako bila puna mislih. Ove se sada još većma pobuniše. On se nasloni na lakte i stane razmišljavati. Sada se je osěćao kao čověk, koi je nakanio izvesti kakovo

Digitized by Google

zločinstvo, sada opet smatrao se je kao najsrětnie stvorenje na světu. On se je vidio kao blaženog supruga i srětnog otca; nu opet podigoše se nove sumnje. Hotio je da uvidi svoju buduénost, da se osvědoči iz temelja sto će biti iz njega. Plivao je u moru světlosti, blaženstva — ali evo opet běde! Jedna zrake izčezne za drugom, i sa svuda nastane tmina!..

Nětko vratama zatresne i unidje pěvajući. »Koi běs dovede tebe ovamo? Ustani — vrěme leti!« Tim ga pograbi i izvuče iz kafane. Bio je Vladimir. »Taki da pošlješ po priliku! Ja već vidim da moram preuzeti zadaću tvoga angjela čuvara!« Tako šaleć se i koješta bèrbljajući dodju tako bèrzo do Ljudevitova konaka, kao da bi ih prenela bila kakva čarobna sila na krilih od větarah.

Kod vratah čekao je s fenjerom stari Simo, Ljudevitov sluga. Vladimir prime ga za ruku i reče: »Budi dobre volje priatelju! Neimaj brige, tvoj će se priatelj starati za te, kao za sama sebe. Budi uvèren da ćeš u njemu imati angjela čuvara!« Ljudevit mu je htio odgovoriti, ali, dok se okrene k njemu, već je bio izčeznuo, i ostavio ga samog sa svojim starim službenikom.

Taj mu posvěti po stubah, i stane pokašljivati. To činiti imao je uvěk navadu, kada je bio nezadovoljan sa svojim gospodarom. Napokon progovori muklim glasom: »Vi ste sa sobom uzeli ključ od sanduka — zato nisam ga mogao izprazniti.« »Tim bolje, barem ga netrěbaš opet puniti. Mi ćemo još noćas putovati. Da mi odma nadješ priliku. Da

bude pred kućom u polag dva sata!« Time stupe u sobu. Simo upali mèrmljajući svěću. »Jesi li me čuo?« »Žali bože; ali briga mene — ja si perem ruke.« — On izmèrmlja kroz zube jošte několiko prekinutih rèčih, a zatim si ostavi gospodara.

Taj sědne k stolu, napiše několiko pisamah i zapečati ih. Zatim pregleda svoje pištolje, jesu li dobro nabite, a u tom evo i starca opet. »Kočie stoje već pred vrati.« Napèrti na ledja sanduk, uzme pištole, i opet, něšto mèrmljajući, otide. Ljudevit pogleda na uru. »Tri četvèrti na dvě,« uzme kabanicu i kapu, pohiti u kočie i zašaptne kočiašu u uho: »Vozi k onom uglu, gdě si sinoć stao!«

Još nije dva sata udarilo, i Ljudevit je već stajao, s kucajućim sèrcem, pred vrati generalove kuće. Za čas otvore se vrata, i Milica izidje sa svojom službinjom, koja je nosila jedan svezak i několiko škatuljah. Milica nasloni se jecajući na rame svoga ljubovnika, koi ju više odnese nego li odprati do kočie, gdě ih je Simo, svoje sěde bèrke gladeći i něšto mèrmljajući, dočekao, da im pomogne popeti se Kad ih sve naměsti i zatvori vratašca, djipi na bak i zamèrmlja, kao da mu se nebi hotělo: Těraj!

Svako dèrvo, uz koje su preletili, učini im se oboružani čověk, koi naměrava, da ih obustavi. Ipak dospěše srětno do sela gdě je Ljudevitov pobratim župnik bio. Njemu je već prie Ljudevit odkrio svoje nakanjenje, i zamolio ga, neka ga tajno věnča. Taj nadje dva svědoka, i srětno izvèrši želju svoga miloga priatelja. Poda mu ženit-

Digitized by Google

beno pismo, i posudi mu svoje kočije. Ljudevit uzme poštarske konje, i nastavi svoj put hitrinom od strěle.

U svakoj kèrčmi, gdě su se svratjali, pretèrpili su paklene muke, jer su u svakoj opazili jednog istog čověka, koi ih je pazljivo smatrao, i koi ih je po svem putu sprovadjao, kao njihova sěna. Ljudevitu učini se više putah, kad ga iz daleka pogleda, kao da je njegov priatelj Vladimir, ali kad ga bolje na oko uzme, uvidi da mu je sasvim nepoznat.

Ta čudnovata *spodoba iz daleka* ponovi se uvěk, kad ga god iznova opazi i napuni ga nedokučivim strahom. U ostalom bio je taj nepoznani pratilac jako uljudan i ljubežljiv. Nikada nedopusti da se Ljudevit sam potrudi na poštu, za da naruči konje, govoreći: »Manite se toga; ja ću već sam svèršiti. Ostajte samo kod svoje mlade gospoje. Znam da joj imate svašta kazivati.« Na to nasmije se tako čudnovato, da se Ljudevit uvěk upropasti, i otide. Vrativši se s konji pomože im uvěk popeti se u kočiju, a zatim skoči u svoju i za njimi se odmah odveze, kao da spada k njihovomu družtvu.

Tako dodjoše u město, gdě je Ljudevit nakanio ostati, dok ga tast, oprostivši mu, k sebi nepozove. Tu izgubi svoga pratioca. Ljudevit odkrıe gostioniku da je dulje nakanio ostati u tom městu, i da želi uzeti konak u privatnoj kakvoj kuči. On mu ga nadje, i Ljudevit je bio prěko svake měre zadovoljan s njime. Prostran, syětao, lěp i jevtin. Hoće da plati napèrvo konak; ali mu reknu da nije gospodar kod kuće, i neka plati kad se taj vrati.

Digitized by Google

Za několiko měsecih jave mu da je došo gospodar. Otide k njemu; ali kako se začudi, kada ga opazi. Nije bio nitko drugi nego njegov pratilac. Napiše mu namiru. Tko da opiše strah i udivljenje zabunjenoga Ljudevita, kada baci pogled na cedulju. Bila je Vladimirova ruka.

Izvan sebe vrati se u svoj konak i preda svojoj ženi pismo. »Poznaš li tu ruku?« »Nikada ju vidila nisam.« »Je si li kada vidila koje pismo od Vladimira?« »Jesam, ali nenalazim nikakove spodobe.« Uzme joj cedulju iz ruke i upre u nju oči. »To je drugo pismo. Jesam li poludio? Malo prie uvidi mi se kò da je bilo Vladimirovo!«

Sada zakuči nětko na vratih. »Unutra!« Listonoša unidje i preda mu jedan list; uzme poštarinu i izidje. »Mili bože! Nuto jedanput! Poslě pol godine danah! Na više nego li dvanaest pisamah odgovor jedanput! Ruka je moga otca; pismo na me glasi. O nije sumnje, on nam oprašta! Daj da otvorim!«

Kako se prevari sirota! Pismo glasilo je kako slědi: »Za rukom mi je pošlo razkinuti tvoj nezakoniti savez. Ako se vratiš kući i ostaviš dobrovoljno svoga zavednika, izbavit ću te od glada i sramote, nu u protivnom slučaju dèrhći pred mojom osvetom. Ona će biti strašna! Priliku će ti platiti veliko-tèržac N***, komu sam u to ime već pisao. General Divić.«

Tko si može predstaviti sdvojenje nesrětnih zaručnikah? Njihova mala kasa već se je bila izpraznila. Već několiko neděljah živili su od onoga što su primili za ono malo dra-

Digitized by Google

gocěnostih, što je Milica sa sobom ponela bila. Jedva za tretjinu svoje cěne prodali su ih, a to je bilo jedva toliko, da su tim još tri měseca proživiti mogli. Što da učine? Ljudevit nije znao nikakovog zanata, a Milica je već bila zanosila.

»Vrati se otcu, barem nećeš umrěti od glada.« »Nevrědjaj me, volim postati prosjakinjom, nego nevěrnicom.« Na to ga ogèrli, i stane tako gorko cviliti, da joj nijé mogo ništa odgovoriti. Čověčanski jezik neima rěčih za izraziti bol, koi mu je běsnio u sèrcu. Iztèrgne se iz njezina naručaja, pograbi šešir i otèrči iz sobe.

Bio je jasni večer, i on je naprěd koracao, bez da zna kamo i zašto. Najedanput tèrgne se. Više glasovah prodru mu do uha. Stajao je pred někom kafanom, kojoj su vrata otvorena bila. Više ljudih razgovaralo se je glasno unutra, a nada svim je bilo čuti osobito jedan glas. Taj mu se poznat učini.

Pristupi bliže i stane poslušivati. Bio je glas Vladimira. U taj čas sěti se na one sèrdačne rěči, što taj izusti kada se je š njim oprostio. »On je obećao da će mi biti angjeo čuvar. Dà, on dodje da izpuni svoje obećanje. Dobri, dobri čověče !« To pomisli, i izvan sebe od veselja, nasèrne u kafanu.

Na biljaru naslonjen stajao je Vladimir, i razgovetnim glasom čitao novine. Něka gospoda stajala su okolo njega i kadkad štogod primetjivala. Ljudevit zaboravi od radosti što učtivost zahtěva. Protura se kroz gospodu, i pohiti svo-

Digitized by Google

mu priatelju hoteći ga ogèrliti; ali kao odbijen netom odskoči i stane kao okamenjen.

»Dobar večer, ljubezni moj kućanine!« reče ona osoba, prema kojoj pohiti Ljudevit malo prie tolikom radostju. Sad joj je glas sasvim drugačie zvonio. Bio je dubok i hrapav, a Vladimirov visok i čist. Slika joj takodjer ni najmanje nije nalik bila na Vladimirovu. Vladimir bio je běloputan i vitka stasa, ovaj cèrnomanjast i krupan. Jednom rěčju, bio je opet onaj nedokučivi čověk, koi je Ljudevita pratio na svem njegovom putu, i koi je bio gospodar od one kuće, gdě je taj na konaku bio.

Dugo vrěmena prodje, dok zabunjeni Ljudevit opet rěč zadobie i prekine mučanje, koje proizvede opisani prizor. Sada reče mucajuci: »Oprostite gospodine, ja sam se u Vas upoznao. Meni se učini, kao da sam čuo rěč mojeg najboljeg priatelja, i kao da sam ga vidio na onom městu stajati novine čitajući, gdě vi stojite. Nemogu dokučiti kako mi se je moglo takva štogod ukazati, jer vi neimate, kako sada vidim, ni najmanje spodobe ni u rěči ni u slici sa mojim priateljem.«

»Nedivite se tomu, takva štogod dogadja se više putah kod prevarive světlosti od svěčah i kafanske halabuke. Ali ako ste se u mene upoznali, što se rěči i slike tiče, to se niste upoznali što se tiče priateljstva. Vi ste mi omilili odmah, kad sam vas pèrvi put opazio. Věrujte mi, ja vas isto tako milujem, kao onaj vaš najbolji priatelj, o kom ste malo prie govorili. Zato želim, da se pobratimo. A vi go-

Digitized by Google

spodo moja, obrativši se ostalom družtvu, produži směšeći se: Vi ćete, nadam se, tako dobri biti kao svědoci našeg pobratimstva, na naše zdravje izprazniti několiko čašah šampanjskoga vina.«

Ovaj predlog prime svi s uzhitjenjem, a kavanar zavikne svojim službenikom: »Dečaci, posvětite gospodi u običnu dvoranu. Veselje je dvostruko, kad je čověk sam sa svojimi priatelji! Hajde, bèrzo, bèrzo!« Svi pòsèrnu kličući na vrata, i povuku sa sobom Ljudevita, koi nije imao vrěmena ni da štogod rekne.

Učtivost zabrani mu, da se obćoj želji suprotstavi, i on se pobrati s čověkom, pred kim je dèrhtao. Šampanjsko vino teklo je poplavicom, i najposlě razagna i našem Ljudevitu sve neugodne misli. Kad su svi bili dobre volje, donesu karte, i Ljudevitov pobratim otvori banku. Srěća posluži našem mladom priatelju, i on ustane bogatii za několiko stotinah forintih, nego što sěde.

To mu se dopadne, i on stane svaki dan polaziti ovo ljubavi dostojno družtvo, kao što ga je nazivao više putih pred svojom suprugom. Srěća mu je služila dugo vrěme, i on si je već sakupio mnogu hiljadicu, i nije se više tró glave, hoće li mu tast oprostiti ili ne. Ali malo po malo izgubi opet sve, što je dobio i imao.

Misleći da će prisiliti srěću, proda najposlě svoje i svoje supruge haljine i pokućstvo, i ništa mu neostane, nego jedna blazina, na kojoj je trudna Milica ležala, i dva samokresa, od kojih se nije mogó rěšiti, jer ih je od svo-

Digitized by Google

jeg pokojnog otca na poklon dobio, kad je bio postao kadet.

Bili su nabiti, i više putah zaželi mu se, da im vuk napne, i dokonča svoj kukavni život; nu jedan pogled na svoju jecajuću suprugu raztěra mu takove misli, i on stane iznova nadati se. Ali srěća, koja ga ostavi, nevrati se više.

Vrěme prispie, da mu supruga rodi. Svaki čas mogao je postati otcem. Zdvojenje i oskudnost oteli su joj još i ono malo silah, što je imala. Svaki čas se je onesvěstjivala; svaki čas pojavljivali su se gèrčevi. Jedva je imao još toliko novacah, da joj juhe kupi; odkud da plati lěčnika, odkud lěkariah?

Njegov pobratim nije bio kod kuće. Išao bi prosjačiti k njemu, ali kućni sluga reče mu, da je poduzeo něki daleki put, i da će se jedva za několiko měsecih povratiti. Što da učini? U svem varošu nije imao ni jednog priatelja, jer jedini njegovi znanci bili su kartaši, koji ga nisu hotěli ni pogledati više, odkad osiromaši.

Sdvoji. Savěst stane ga grizti. Od bola lupao je glavom o duvar. Tad mu se učini kao da tko hoda pred njegovimi vrati. Stane prisluškivati. Stope su se više i više približivale, a na jedan put otvoriše se vrata, i unutra stupi něki starac, a za njim viditi je bilo dva vojnika, koji su nosili lisičine.

Bio je general Divić. Dèržao je u ruci pismo, i na njega kažući, reče studenim glasom: »Evo odluke, po kojoj ste obsudjeni u tamnicu kao zavednik, varalica i tat,

jer ste mi u družtvu moje nevrědne kćeri, koju ste zaveli i prevarili, ukrali dragocěnosti prěko hiljadu forintih!«

»Budite milosèrdni, otče!« zaviče sirota Milica..., napne sve svoje sile, sidje s kukavne svoje postelje, i klekne pred otca. »Rado idem u tamnicu, samo oprostite njoj, i skèrbite za njezin život!« reče Ljudevit izvijajući ruke. Nu kameni starac neposluša ga, nego nogom odrine mu klečeću suprugu tako nemilo, da zavrisne i na zemlju se svali kao mèrtva.

Ljudevit se pomami, zaškripi zubmi i pograbi svoje samokrese. Samokres pukne... starac zakrikne, obali se i kèrv mu proteče iz grudih. Njegovi pratioci odstupe několiko korakah, neznajući što da učine, jer Ljudevit je u ruci dèržao još jedan napet samokres.

Milica osvěsti se, i podigne se. Lice joj je bilo kèrvavo, jer si je bila glavu razbila, kad na tle pade. Kad opazi mèrtvog otca, a Ljudevita sa samokresom u ruci, zavikne užasnim glasom, koi je zvonio kao rěč božja, kada grěšnika sudi: »Proklet bio ubojica moga otca! Pro — klet — i tim izdahne.

Sada pograbi Ljudevita neirečeni strah. Kosa mu se stane ježiti i on skoči kroz prozor. Nije se ni najmanje pobio, jer mu je konak do zemlje bio. Hotio je běžati, jer si je još život spasiti nadao. Čim je čověk bliže smèrti, tim više ljubi život. Napne sve svoje sile, ali koléna su mu poklecala, premda je iz petnih žilah tèrčao, i učini mu se,

Digitized by Google

kao da nemože s města, kad za njime zaore puške, stope i vika: Dèržite ga, dèržite!

Tko da opiše njegovu muku? samo u paklu može sličnih biti! — Nu na jedanput odlane mu; nadje se u šumi, a za njime utaži se buka. Progonitelji njegovi trag su mu izgubili; i on je za sada izbavljen bio.

Sědne u hlad, da se odmori, ali u taj par skoči pred njega iz gèrma — Vladimir, i pograbi ga za grudi. Lice mu se je světilo od veselja, a zloradni směh obletjao mu je poblekděle usnice. »Na věšala s tobom!« zävikne i stane ga tèrzati. »Ako te nisam na dvoboju smaknuo, to ću te opet gledati, kako ćeš se boriti sa smèrtju! Ha, ha! To godi! Na věšala s tobom!«

Ali tako lahko nije još dokučio svoje svèrhe. Ljudevit se oporavi i stane se š njim boriti. Kakva borba! Uh! tu nije ništa čuti nego jecanje i lupanje pestnicah. Obodvojica bili su okaljani uzajemnom kèrvju... ali sada stupe Ljudevitu pred oči dvě kèrvave slike: njegov tast i njegova supruga. Pogledna ga sèrdito, i on padne uznak, kao da ga je grom udario. Na pèrsa mu klekne Vladimir, i stane ga vezati keseći se Ljudevit upirao je oči sveudilj jošte na kèrvave one dvě sěne, koje su pred njime nepomično stajale. Čami su ga prolazili, kosa mu se je ježila, i hripao je kao čověk, koi umire....

U taj par prodre mu uši tanki něki glas: »Bog s vami, gospodine laćmane!« i on poćuti, da ga je nětko za oba

Digitized by Google

ramena pograbio i stao dèrmati. »Što vam je? Bog s vami! probudite se, probudite se!«

Otvori oči i pogleda sav začudjen okolo sebe. Sědio je za pokritim stolom, na kojem je stajalo staklo s rumom, izpražnjena čašica i dvě svěće, koje su skoro do svěćnjaka izgorěle bile. Uz njega stajao je službenik od kavane, koi ga je još dèržao za ramena i dérmao. »Prekèrstite se gospodine, prekèrstite se! Valjda vam se je u snu pojavio onaj, bio daleko odavde. Budi Bog s vami!« Sad ga pusti i prekèrsti se několiko putah.

»Ja još nikada nisam u snu tako užasno vikati čuo! To je morao biti strašan san!« »San? San su bili dakle svi oni užasi, koje pretèrpih? Ništa nego san? Ah Bože, ti si milostivan!« uzklikne Ljudevit na noge skočiv kao preporodjen, i bojom od života stane mu se opet rumeniti lice, koje je bilo dosad blědo kao u mèrtvaca; nu za mala opet zamukne i kao nevěrujući sam sebi, stane si ruljiti oči i motriti okolo sebe.

Možebiti deset putah opipa sebe i sve predmete, koji su okolo njega stajali, dok se osvědoči da bdije, i da se nalazi zaisto u kavani, u koju je unišo bio, da se čašom ruma okrěpi, i gdě je valjda od prevelike umorenosti nadvladan i onesvěštjen od prejakog pitja prěko svoje naměre zaspao.

Iz očih zaděva mu radost i on uzdahne iz dna sèrca, kao da mu se je s pèrsih obalio kamen, koi ga malo nezaduši; sve, što je uzhitjen izreći mogao, bilo je: »Ja sam

Digitized by Google

snivo!« Zatim sklopi pobožno ruke i prigne glavu. Iz gibanja ustnicah vidilo se je, da se Bogu moli. Poslě toga zovne opet slugu, koi je bio medjutim otišo u drugu sobu po druge svěće i zapita: »Koliko je satih?« »Jedan sat je izbio. Vi ste prěko dva sata spavali. Iz početka spavali ste sasvim mirno, i gospodar i gospodarica rekli su mi, kada su otišli spavati, neka nediram u vas. Ali vi ste uvěk nemirnii postajali, dok ste se začeli bacati, jecati, zubmi škripati, i tako strašno vikati, da se gotovo uplaših. Oprostite, što sam vas probudio; ali to je bilo strašno!«

»Strašno!« zamèrmlja i Ljudevit, i zamisli se. Za čas reče zatim, duboko uzdahnuvši: »To je božja volja! Neka se izpuni! Da i nju u propast sobom povučem, kojoj izběći nemogu? Ne, ne, i na drugom světu možemo se još sastati! Ta ovo malo vrěmena skoro će izteći!« Tim okrene se k slugi, koi je medjutim svěće, koje je iz druge sobe donio bio, u svěćnjak uticao, i reče mu: »Donesi mi tintu, pero i papira.« Sluga to učini, a on sědne za stol, napiše list, složi ga, utakne ga u nědra i ustane. Baci zatim slugi škudu na stol, i izide iz kavane.

Izišav pohiti k ćošku na glavnom tèrgu, kamo je obećao bio doći s prilikom po Milicu. »Gospodine laćmane! Već sam gotovo sdvojila čekajući vas. Nu za Boga, gdě vam je prilika?« reče mu něka děvojka, kad jedva prispie na rečeno město. Bila je Miličina služkinja. »Sve je u redu: odmah će biti ovdě prilika,« odgovori Ljudevit, utekavši se k laži, da utěši poněšto děvojku, kojoj je osobito

Digitized by Google

mnogo stajati moralo do toga, da joj gospodična poběgne, jer je sva od gnjeva strepila, kada opazi, da Ljudevit pěšice dolazi. Kad se pako poněšto umiri, izvadi Ljudevit pismo, preda joj ga i reče: »Odnesi to svojoj gospodični, i reci joj, neka ga odmah pročita — na svaki način prie nego izide iz kuće. Od toga zavisi sva njezina i moja srěća. Jesi li me razuměla?«

Děvojka stane u ruci prevratjati pismo, namèrgodi se, kao da joj nije něšto po volji, pogleda sumljivo několiko putah na Ljudevita, i zamèrmlja poluglasno: »K čemu to?« Ali sve te sumnje i dvojbenosti izčeznuše, kao dim pred větrom, kad joj Ljudevit jednu križevaču utisne u ruku i reče: »Požuri se, draga Katice!« Nesta je kao munje, i prie nego bi *otče naš* izmolio, bila je več pod vežom, gdě je Milica zavita u kabanicu čekala.

Preda joj pismo i izruči, što joj je Ljudevit naložio bio. Ali kako da pročita pismo? Mrak je bio, da svog pèrsta vidio nebi. Svi su već fenjeri ugasnili, samo još jedan gorio je tamno u pèrvom katu.

Milica nije se ufala opet povratit se, jer je bila, kao što smo već kazali, puna predsudah; komu pako nije poznato, da nije dobro vratiti se opet u kuću, kad se tko na put spravlja? Reče dakle svojoj služkinji: »Popni se na stube od pèrvog kata, skini onaj fenjer, koi jošte gori, i donesi mi ga ovamo, jer nije dobro, da se sama vratim.«

Děvojka ju posluša, ali kada do fenjera dodje, evo opet nove běde! Nije mogla do njega doseći... Podigne se ně-

Digitized by Google

koliko putah na nožne pèrste i pruži ruke vèrhu glave, što je najviše mogla. Ali sve zabadava; ona je bila odviš malen djavolčić.

Sad opazi na srěću na pèrvom katu baš tik stubah dèrveni stolčić. Popne se gori sasvim tiho, i pograbi ga, ali nuto neprilike vèrh neprilike! Falila mu je jedna nožica. »Ništa zato,« pomisli, »ja ću već paziti, kad na njega stanem, da se neobali. Ta ja nisam, hvala Bogu, još tako težka!«

Sidje sa stolčićem na onu stubu, vèrhu koje je fenjer gorio, naměsti kako je najbolje znala svoga dèrvenog šepavca, i srětno se na njeg popne. Pruži obadvě ruke prama fenjeru i već pomisli, da je svoju svèrhu stigla. Ali čekaj malo! Fenjera nije bilo tako lahko skinuti. Bio je na svom čavlu prilično čvèrsto nataknut. Ona je morala sve svoje sile upotrěbiti, da ga izvadi. Uslěd toga stane iz petnih žilah tèrzati ga, nu u tolikom naporu zaboravi na svoje sakato podnožje. Dugo se je već tako mučila, kad joj napokon za rukom podje, skinuti ga, ali u taj čas sruši se i stolčić, na kojem je stajala, i ona padne s fenjerom u ruci, kako je duga i široka na tle, i vrišćući skotura se nuz stube.

Ovaj strašni štropot probudi kućnog slugu, koi je upráv do stubah svoju ložnicu imao. Uplaši se starac, i počme iz sveg gèrla vikati: »Pustaije! Pustaije!« Medjutim upali svěću, uzme svoju hèrdjavu sablju u desnicu, i izidje sveudilj vičući: »Pustaije, pustaije!« Nu i to mu još nije

Digitized by Google

bilo dosta, nego pograbi užinac od zvonca, koje je visilo uprav nad vrati od njegove sobe, i stane zvoniti. Tako pobudi svu kuću.

Stari general baci na se spavaću haljinu, obuje se, uzme dvě pištole, što su uvěk nabite ležale na stolu do njegove postelje, i izidje na hodnik sa svojim věrnim i sědoglavim Pavlom, koi je uvěk u prednjoj sobi tik do svoga gospodara spavao.

Taj starac bio je prie stražmeštar u generalovoj regimenti i veoma hrabar vojnik, koi se je u više bitkah izkazao, o čemu zadosta svědočila je njegova dèrvena noga i brazgotina na čelu, koju zadobi, kad jednoć svomu gospodaru život izbavi. U znak priznanosti obdari ga bogato general i kada u někoj drugoj žestokoj bitki nogu izgubi, uzme ga u kuću, gdě ga je dèržao više kao staroga priatelja nego li slugu; nu dèrven-noga bio mu je takodjer privèržen s dušom i tělom. Na pèrvi glas svoga gospodara djipi s postelje, priveže si dèrvenu nogu, upali fenjer, uzme ga u lěvu a golu sablju u desnu ruku i stane pred generalom koracati světeći mu.

Tako dodjoše do kućnog sluge, koi je još uvěk zvonio i iz sveg gèrla vikao. »Što se dereš? gdi su ti prokleti pustaije? ta ništa nije viditi!« »Ako nije ništa viditi — još je gore! onda su pakleni duhovi. Kuku lele, što sam doživiti morao?« »Šuti budalo, pa hodi s nami da potražimo sve kutove.« Pèrvo što su opazili, bio je razlupani fenjer, razlito

Digitized by Google

ulje, škrinjica s dragocěnostmi i několiko škatuljah za šešire, a malo dalje jedno pismo s napisom: *Nezaboravljenoj Milici.*

Děvojke su srětno u svoje ložnice utekle, kad se je u kući halabuka podigla; nu Milica je u strahu izgubila pismo, a njezina služkinja nije vrèmena imala da pokupi njihovu putnu pèrtljagu i da je odnese sa sobom. Premda nije stari general dosetljiv bio, ipak na pèrvi pogled razrěši ovu zagonetku, jer da mu sasvim Ljudevita omrazi, govorio je više putah Vladislav: »Gledajte samo da vam nepoběgne taj razkošnik s Milicom.« Kad je dakle Miličine haljine, šešire i dragocěnosti a osobito onaj kobni list, na nju tako sladko glaseći, opazio, stane kao da ga je grom udario, i zamèrmlja: »Dakle i u tom je imao pravo!« Zatim reče sědoglavom Pavlu: »Sakupi sve te stvari, i nosi ih u moju sobu.« Okrenuvši se pako vrataru produži: »Ti si morao snivati!« Vratar zagleda se kao tele u nova vrata, neznajući što okolo njega biva; a general sa svojim starim službenikom vrati se u svoju ložnicu.

On nije imao nikakovih tajnostih pred ovom věrnom dušom, i zato razuzda pred njim bez svakoga obzira i svoju jarost, kad u sobu dodje. »Kèrvavo ćeš mi to platiti, nevrědniče! Nije me Vladimir zahman pred tobom opominjao. Nije sumnje, Ljudevit mi je kćer zaveo! On je š njom poběgo, ili hotio poběći; Okaljao je poštenje moje obitelji! Svět će mi se smijati, porugivat će mi se .... ali čekaj! čekaj! Gnjev mu nedopusti dalje govoriti, i on podigne pěsnicu pěneći se od jada.

Digitized by Google

»Nu, gospodine generalu, jeste li se već o tom osvědočili? Pročitajte prie to pismo, pa onda běsnite u ime božje, koliko vam drago! Tko zna što u njemu stoji!« »Jezik za zube! kad ja govorim.«

Sědoglavi, na subordinaciu priučeni Pavao zamukne za čas, i stavi se u vojničku pozituru. Nu kad opazi da general počima iz nova běsniti, stane pokašljivati i fèrkati si sěde bèrkove, dok mu najposlě uteče rěč, i on nastavi kako slědi: »gospodine generalu, učinite sa mnom što vam je drago. Dajte me povaliti, uz križ speti, kroz šibe tèrčati, ustrěljati: što god vam se svidi ... ali sada mučati nemogu, ni neću! Ja nemogu gledati kako se krěpost nogama gazi, a nevaljanost diže, bez da se izrazim kako ćutim. Ja sam dugo mučao, ali više nemogu. Ljudevit je bio najpoštenii oficir u svoj regimenti. To ja bolje znati moram, jer nisam samo jednu čašicu rakie popio š njegovimi momci. Svi su plakali kao děca, kad su začuli da je kvitirao; a bog zna zašto je to siromah učinio. Vladimira pako nitko netèrpi, i ja velim da pravo imaju; i ja ga živa nemogu viditi. Je l' to pošteno da za ledjim ogovara svoje drugove?« »Hoćeš li jedanput zašutiti?« »Ubijte me, ali šutiti nemogu.«

General uzavri od jarosti; podigne pěsnicu i malo je falilo da se nezaboravi. Ali kada bliže k Pavlu stupi, koi je nepomično stajao kao kameni stup, opazi mu na čelu brazgotinu, i u taj par sěti se da je to zlamenje od one rane, koju je vrědni taj vojnik zadobio kad mu je život spasio. Na jedanput osvěsti se, izčezne mu sva jarost, spusti des-

Digitized by Google

nicu i sa svim mirno reče: »Nu, neka bude na tvoje! Mi ćemo tu stvar strogo izpitati. Možeš li čime dokazati što tvèrdiš?«

»Ja sam stopram počeo kupiti dokazah proti tomu zlotvoru, i zato vam još sve potanko dokazati nemogu. To je bio uzrok da vam još dosad o tom govorio nisam, jer sam znao da ste poludili za ovim prokletim Vladimirom. On mi se odmah iz početka nedopade, jer ima lice kao lisica. Nu onda jošte nije me se ništa ticala sva ta stvar; ali kada začujem da ga naměravate učiniti svojim zetom, stavim se na oprezu. Lěpa, dobra moja gospodična da dodje u pandje jednoga čověka, koi mi se omrazi na pèrvi pogled? Ne, toga nisam mogao podneti! Stanem dakle izpitivati moje drugove, što oni dèrže od njega. Svi su mi kazali da je uvěk boravio više vrěmena kod profuza, nego li kod kuće, prie nego dodje u ovaj varoš, i da se svi čude kako se je najedanput promenio. To je licuměrnost, pomislim; i on to samo zata radi da mu kćer podate. Jednom podjem u potaji za njim, kada otide od vas. Neotide kući, nego ulěze u jedno stanje, gdi se sakupljaju, kako što sam poslě čuo, kartaši i nevaljale ženske. To stoji novacah, a on mora živiti od svoje plaće. Za cělo pravi dugovah u ime svoga tasta, pomislim; ali kako da se obavěstim o tom? Slučaj oblakša mi posao. Jednom dodjem starom posudiocu na zaloge i kamatnicu, koi ima u predgradju dućan. Bio je někada vojnik, i zato ga poznam. Jedva što unidjem u dućan, zapita me kad će biti svatba od gospodične Vukosave? Rěč po

rěč saznam da mu je Vladimir znatne novce dužan, koje mu on nebi bio posudio, da mu nije pokazao jedno pismo od Vas, u kojem ga Vi *sinom* nazivate, i pišete mu da je Vukosava pripravna poći za njega.« »To nije istina, ja mu nisam nikad pisao.« »Evo vidite, kakav Vam je to svetac! Na dalje stane se tužiti moj znanac da mu je novacah trěba za někí posao, kojim se ufa mnogo zaslužiti, i da nezna što da počme ako se Vladimir skoro neoženi za Vašu kćer. To je bila voda na moj mlin. Rečem mu, ako neiznosi prěko 500 talirah, da ću mu ih ja podati, ali samo pod tom pogodbom, da mi za sigurnost Vladimirovu obligaciu odpusti. Branio se je malko, ali danas mi ju preda, i ja mu ju izplatim s onim što sam sakupio od darovah, koje mi svake godine tako velikodušno daje Vaša dobrota.« »Pokaži mi ju!« zavikne general, upalivši se opet. Pavao otide u svoju sobu i za mala donese ju.

General pročita ju i pograbi svojeg vojnog druga za ruku, kao što običajemo činiti onomu koi nas oslobodi od kakove velike běde. »Ti zlata vrědiš; kako da te nagradim?« »Pročitajte ono pismo koje smo našli na stubah.« General ga otvori, i stane čitati kako slědi: »Gospodično! Hotio sam se ustrěliti, kad mi Vaš gospodin otac (iz kojeg uzroka, još dan danas neznam) zabrani svoju kuću, jer mi se uvidi smèrt manje gorka nego li život bez vas. O! da sam to učinio, sad bi sve dobro bilo. Možebiti bi kadkad posětili moj grob, i pokvasila bi ga koja suzica iz vašega miloga oka. Onda bi moj duh klicao i u slici větrića hladio bi vam go-

Digitized by Google

ruće lice. Kad bi me pregorěli, postali bi srětnii uz srětniega čověka, nego što sam ja bio, a znam, i na me sětjali bi se kadkad. Drugačie se je moralo sgoditi. Vladimir me nagovori, da kvitiram, a zatim da poběgnem s vami.« »Čujete li, gospodine generale.. Čujete li? Tko je bio dakle uzrok?« presěče mu rěč, kličući Pavao; a general nogom o zemlju lupne, i nastavi ganutim glasom: »K čemu se neda nagovoriti čověk, kad ga obsěni ljubav? Pripravan sam bio pogrěšiti, ali Bog me občuva od grěha. U snu vidih moju i vašu budućnost, i *vašoj* srěći za ljubav odričem se *svoje* srěće. Sutra odlazim iz vaše oblažujuće bližine, i starat ću se, da nikad nesaznate, gdě pod nesrěćom skučim. Zaboravite me, i smatrajte me, kao da neživim više. Povinujte se volji vašeg dobrog otca, i vi možete još srětni biti. Věrujte mi, otčev blagoslov mnogo vrědi. Ako još ima za me srěće pod ovim nebom, to će biti, kada začujem, da ste dobili vrědna muža. Oprostite moju iskrenost i nenazovite me nezahvalnim; ja činim samo, što sam činiti dužan kao pošten čověk. Vaš nesrětni Ljudevit.«

General prestane čitati, i tako je bio ganut, da nije mogao dugo vrěmena ni rěčce progovoriti. Zatim kao nadahnut reče: »Tako je Bog hotio! Krěpost mora biti naknadjena, Ne, ti nesměš nesrětan ostati, vrědni progonjeni mladiću! Ako te Miličina ruka i polovica moga imetka srětna učiniti može, srětan ćeš biti, tako mi Bog pomozi!«

Pavao, komu su bile oči pune suzah, poljubi generala u ruku, i stane na dèrvenoj svojoj nogi kao pomamljen ska-

kati po sohi. Na to otvore se vrata, i Vukosava sa svojim ujakom stupi u sobu. On i ona bili su u spavaćih haljinah i oboružani, samo s tom razlikom, da je ona sa sabljom u ruci na orleansku děvu, a on na tèrbušastog Falštafa nalik bio.

Děvojka stane pred generala kao svěća, i pozdravi ga sabljom na vojnički način, zatim reče dubokim glasom: »Gospodine generalu, imam najponiznie javiti, da smo potražili vàs *terrain*, ali nigdi nismo naišli na nepriatelja.« »Budite uvěreni, on ga je za uvèk ostavio,« reče směšeći se general. »Ali gdě je Milica?« zapita zatim nježno. »Nije mogla izići iz sobe, ta ti znaš, kako je slaba, samo da nedobie opet gèrčeve. Ja se jako bojim,« odgovori Vukosava, odloživši sablju, i něšto se zamisli. »Našao sam za nju lěk, koi će joj sěgurno pomoći,« stane se general na dalje šaliti. »Je l' moguće, tatice? Dajte mi ga, da joj ga odnesem.« »Sad ga neimam pri ruci; ali joj možeš kazati, da će ga sutra dobiti. On se zove Ljudevit.« »Ah ljubezni tatice!« priměti Vukosava, sva od radosti trepteća. »Dakle ste ipak uvidili, da je nedužan? Ah ta věst će joj za cělo zdravje povratiti! Odmah joj moram priobćiti ju.« Tim se okrene i podje k vratam; ali otcu joj padne něšto na pamet i on ju obustavi »Stani, to opet neide. Proklete zapletke! Ja sam mislio, da će odmah moći uzeti rečeni lěk, ali kako sada vidim, morat će se još něko vrěme uztèrpiti.« »Zašto, sladki tatice. Ta može se u nedělju zajedno sa mnom pèrstenovati.«

Digitized by Google

»Dà, da je tomu tako; ali čuj. Ja se nisam samo osvědočio, da je Ljudevit nedužan i vrědan, nego takodjer da je Vladimir nevaljanac, komu neimade para. Žao mi te je, ali on neće nikada tvojim mužem postati!« »Što rekoste?« »Tako jest, i to je uprav, što me smeta. Ti znaš, da su mi sveti običaji našega naroda, a ti nedopuštaju, da se mladja sestra prie uda nego staria. Zato mora Milica čekati, dok ti opet drugog zaručnika dobiješ. Pasja noga; to me baš sèrdi!« Sad se stane od smeće po glavi grebsti, i zamišljen po sobi hodati. »Gdě da joj nadjem odmah drugog zaručnika?« Nu Vukosava zaustavi ga, stane po svojoj navadi u vojničkoj pozituri pred njega, digne lěvu ruku do slěpog oka, dlan izvèrgne, i reče pretvorenim glasom: »Gospodine generale, ja opet imam něšto javiti. Ima něki momak, koi bi bio sasvim kadar, da izpuni izpražnjeno město. Nebojim se, da vam neće po ćudi biti. Ima šest cipelah u višini, široka ledja, dobro zadèržavanje i t. d. i t. d. rěčju, sve sposobnosti za pèrvu vèrstu.« »Koga běsa! Ti si već bila na drugog oko bacila? pa si ipak hotěla za Vladimira poći?« »Subordinacia, gospodine generale, subordinacia!« »Ta tim načinom bi ti postala nesrětna!« »Gospodine generale, profunta nije baš marcipan, nu vojnik se opet i š njom zadovoljiti mora.« »No, to bi bio ja lěpu budalaštinu učinio! Kakov bi udes svojoj miloj kćerci pripravio bio! O profunti živiti — brr! sav se tresem, kad samo na to pomislim!... Ne, ne! ali tko zna, hoće li se rečeni momak dati zakùpiti?« »O gospodine generale, on je poginuo za

Digitized by Google

vojničtvom, jedva čeka da zasvira zapisivalac, da si može kalpak na glavu naturati, — o ja sam to već uhodila!« »A tko je to ratohlepno momče?« »Da vam preponizno javim, gospodine generale, 'to je barun —« »Dosta, dosta,« prekine joj otac rěč, dosětivši se na město. »Bio koi mu drago — svakako će bolji biti, ako ti se dopada, nego koga bi ti ja našao. Ja več vidim, da nemože biti na světu gorji prosilac od mene... Zato dovedi ga samo, i ja ću mu dati blagoslov, ako nije samo Vladimir.« Na to mu padne nestašno děte oko vrata, i malo je falilo, da ga nije svojimi vatrenimi poljubci zadušila.

Još istu noć začuje i Milica svoju srěću, i premda joj je malko prie tako zlo bilo, da joj je bila služkinja već otèrčala po lěčnika, ipak su gèrčevi izostali. Ala čuda golemoga!

Drugi dan dobiše obadva ljubovnika od generala poziv, a vratar zapověd, da Vladimira više u kuću nepusti; za dvě nedělje danah pako bila je dvostruka svatba. Kad se po gradu razčuje, da je general zabranio Vladimiru svoju kuću, pojavi se kod poslědnjega strah božji věrovnikah, koje da umiri pokrade regimentsku kasu, misleći da će mu u kartanju poslužiti srěća, i da će tako moći opet naknaditi, što je iznevěrio. Ali srěća se nepojavi, i on se u zdvojenju ustrěli. Tako se obistini poslovica: *Tko drugomu jamu kopa, sám u nju upada.*

Digitized by Google

SADĔRŽAJ.

*) Na strani 70. u sonetu XVI. ima se tretji redak u mĕsto: „*Koj* i zemlju itd.“ čitati ovako: „*Raj* i zemlju stapljaš u ćut jednu.“

Digitized by Google

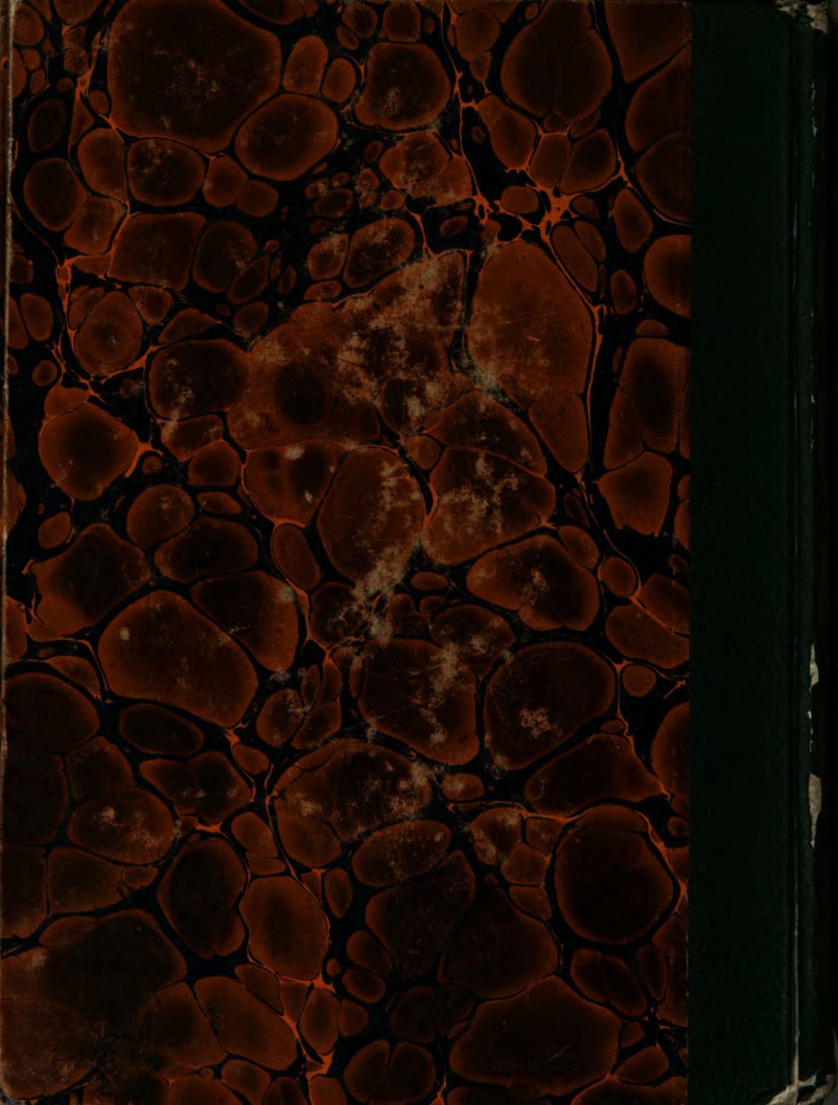
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google